

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS  
MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

## **SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI**

Mokslo darbai  
2021, 19(2)

---

## **SOCIAL INQUIRY INTO WELL-BEING**

Research papers  
2021, 19(2)

---

Vyriausioji redaktorė: **Prof. dr. Irena Žemaitaitytė**, *Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė* (edukologija, 07 S)

Atsakingoji redaktorė: **Doc. dr. Rita Raudeliūnaitė**, *Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto docentė*

Redaktorių kolegija:

**Prof. dr. Miu Chung Yan**, *British Columbia universitetas, Kanada* (socialinis darbas, 05 S)

**Prof. dr. Leta Dromantienė**, *Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva* (vadyba ir administravimas, 03 S)

**Prof. dr. Lilija Duoblienė**, *Vilniaus universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S)

**Prof. dr. Valdonė Indrašienė**, *Mykolo Romerio universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S)

**Doc. dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė**, *Vakarų Norvegijos taikomųjų mokslų universitetas, Norvegija* (edukologija, 07 S)

**Doc. dr. Mare Leino**, *Talino universitetas, Estija* (socialinio darbo filosofija, 05 S)

**Doc. dr. Elena Luppi**, *Bolonijos universitetas, Italija* (edukologija, 07 S)

**Prof. dr. Natalija Mažeikienė**, *Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S)

**Prof. dr. Odeta Merfeldaitė**, *Mykolo Romerio universitetas, Lietuva* (edukologija, 07 S)

**Prof. dr. Sarmitė Mikulionienė**, *Lietuvos socialinių tyrimų centras, Lietuva* (sociologija, 05 S)

**Prof. dr. Silvana Mordegia**, *Genujos universitetas, Italija* (socialinis darbas, 05 S)

**Doc. dr. Svitlana Paschenko**, *Taraso Ševčenkos nacionalinis Kijevo universitetas, Ukraina* (psichologija, 06 S)

**Doc. dr. Marketa Rusnakova**, *Ružomberoko Katalikų universitetas, Slovakija* (socialinis darbas, 05 S)

**Prof. dr. Songul Sallan Gul**, *Suleimano Demirelio universitetas, Turkija* (sociologija, 05 S)

**Doc. dr. Alessandro Sicora**, *Trento universitetas, Italija* (socialinis darbas, 05 S)

**Prof. dr. Leona Stašova**, *Hradec Kralove universitetas, Čekija* (socialinis darbas, 05 S)

**Prof. dr. Mara Tognetti**, *Neapolio Federiko II universitetas, Italija* (sociologija ir socialiniai tyrimai, 05 S)

**Doc. dr. Lolita Vilka**, *Rygos Stradinš universitetas, Latvija* (filosofija, 01 H)

**Prof. dr. Jorge Fernández del Valle**, *Oviedo universitetas, Ispanija* (psichologija, 06 S)

**Prof. dr. Eric Daniel Widmer**, *Ženevos universitetas, Šveicarija* (sociologija, 05 S)

Periodinio recenzuojamo mokslo darbų leidinio „*Socialinės gerovės tyrimai*“ tikslas – skatinti dialogą tarp įvairių socialinių mokslų kryptių mokslininkų (socialinės politikos, socialinio darbo, sociologijos, edukologijos, psichologijos, ir kt.) bei plėtoti Lietuvos, Rytų ir Vidurio Europos regiono šalių, Europos Sąjungos valstybių socialinės raidos bei jų gyventojų socialinių problemų tarpdisciplininius tyrimus.

Leidinyje „*Socialinės gerovės tyrimai*“ skelbiami originalūs moksliniai straipsniai ir mokslinių monografijų, kitų leidinių recenzijos, tezės, kitos informacinio pobūdžio publikacijos, parašytos lietuvių arba anglų kalbomis. Redaktorių kolegijos nutarimu minėtos publikacijos gali būti leidžiamos ir kitomis kalbomis. Mokslo darbų leidinyje „*Socialinės gerovės tyrimai*“ spausdinami moksliniai straipsniai socialinės politikos, socialinio darbo, sociologijos, edukologijos ir psichologijos tematika.

Mokslo darbai „*Socialinės gerovės tyrimai*“ (iki 2021 m. leidžiami pavadinimu „*Socialinis darbas*“) leidžiami nuo 2002 metų, įtraukti į Ulrich's, PROQUEST, DOAJ, C.E.E.O.L.

Žurnalas leidžiamas 2 kartus per metus gegužės ir lapkričio mėnesį.

Straipsniai yra recenzuojami taikant slaptąjį recenzavimo metodą ne mažiau kaip dviejų redaktorių kolegijos paskirtų recenzentų. Straipsniai spausdinami lietuvių arba anglų kalbomis.

*Redakcijos adresas:*

Mykolo Romerio universitetas Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Elektroninis paštas [zvssf@mruni.eu](mailto:zvssf@mruni.eu)

<https://socialines-geroves-tyrimai.mruni.eu>

*Visos leidinio leidybos teisės saugomos. Šis leidinys arba kuri nors jo dalis negali būti dauginami, taisomi ar kitu būdu platinami be leidėjo sutikimo.*

Editor-in-Chief: **Prof. Dr. Irena Žemaitaitė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

Executive Editor: **Assoc. Prof. Dr. Rita Raudeliūnaitė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

Editorial Board:

**Prof. dr. Miu Chung Yan**, *British Columbia University, Kanada* (Social Work, 05 S)

**Prof. dr. Leta Dromantienė**, *Vytautas Magnus University, Lithuania* (Management and Administration, 03 S)

**Prof. Dr. Lilija Duoblienė**, *Vilnius University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

**Prof. Dr. Valdonė Indrašienė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

**Assoc. Prof. Dr. Ieva Kuginytė-Arlauskienė**, *Western Norway University of Applied Sciences, Norway* (Education Science, 07 S)

**Assoc. Prof. Dr. Mare Leino**, *Tallinn University, Estonia* (Philosophy in social work, 05 S)

**Assoc. Prof. Dr. Elena Luppi**, *University of Bologna, Italy* (Education Science, 07 S)

**Prof. Dr. Natalija Mažeikienė**, *Vytautas Magnus University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

**Prof. Dr. Odeta Merfeldaitė**, *Mykolas Romeris University, Lithuania* (Education Science, 07 S)

**Prof. Dr. Sarmitė Mikulionienė**, *Lithuanian Social Research center, Lithuania* (Sociology, 05 S)

**Prof. dr. Silvana Mordegia**, *University of Genova, Italy* (Social Work, 05 S)

**Assoc. Prof. Dr. Svitlana Paschenko**, *Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraina* (Psychology, 06 S)

**Assoc. Prof. Dr. Marketa Rusnakova**, *Catholic University in Ružomberok, Slovak Republic* (Social work, 05 S)

**Prof. Dr. Songul Sallan Gul**, *Suleyman Demirel University, Turkey* (Sociology, 05 S)

**Assoc. Prof. Dr. Alessandro Sicora**, *University of Trento, Italy* (Social Work, 05 S)

**Prof. Dr. Leona Stašova**, *University Hradec Kralove, Czech Republic* (Social Work, 05 S)

**Prof. Dr. Mara Tognetti**, *Milano Bicocca University, Italy* (Sociology and Social Research, 05 S)

**Assoc. Prof. Dr. Lolita Vilka**, *Riga Stradins University, Latvia* (Philosophy, 01 H)

**Prof. Dr. Jorge Fernández del Valle**, *University of Oviedo, Spain* (Psychology, 06 S)

**Prof. Dr. Eric Daniel Widmer**, *University of Geneva, Switzerland* (Sociology, 05 S)

The periodical peer-reviewed journal “*Social Inquiry into Well-Being*” aims to promote dialogue between researchers from different branches of social science (social policy, social work, sociology, education, psychology, etc.) and to present interdisciplinary studies on social development and population problems in Lithuania, the EU, Eastern and Central European.

“*Social Inquiry into Well-Being*” publishes original scholarly articles, reviews of scholarly monographs and other publications, academic theses and other informative publications in the Lithuanian and English languages. Upon a decision by the Editorial Board, publications in other languages may be included. The academic journal “*Social Inquiry into Well-Being*” publishes articles dealing with issues in the fields of social policy, social work, sociology, psychology and education.

“*Social Inquiry into Well-Being*” (until 2021 title “Social Work”) has been published since 2002 and is included in the Ulrich’s, PROQUEST, DOAJ, C.E.E.O.L.

The journal is published twice a year (in May and November).

Articles are reviewed by applying the double-blind method (the identities of the author(s) and reviewers are kept unknown). Each article is appointed at least two referees (scientists with a degree in the relevant field). Articles are published in Lithuanian or English.

*Address:*

Mykolas Romeris University Faculty of Human and Social Studies

Institute of Educational Sciences and Social Work

Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania

E-mail: zvsf@mruni.eu

<https://social-inquiry-into-well-being.mruni.eu>

“*Social Work*” is copyright-protected. The publication cannot be reproduced, amended or otherwise distributed without the publisher’s prior consent.

**TURINYS • CONTENTS****I. EDUKOLOGIJA  
EDUCATION SCIENCE****Saulė Raižienė, Laura Ringienė, Audronė Jakaitienė**

Testing the Effect of Preschool Education on Fourth Grade Students' Mathematics Achievement in the TIMSS 2015: the Lithuanian Case .....	6
Testing the Effect of Preschool Education on Fourth Grade Students' Mathematics Achievement in the TIMSS 2015: the Lithuanian Case.....	13
DOI: 10.13165/SD-21-19-2-01	

**Vida Gudžinskienė, Gitana Gužienė**

Vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus konteksto ir lygmenų vertinimas .....	16
The Assessment of the Context and Levels of the Right of Teenagers Attending Children's Day Care Centers to Participate in Decision-making .....	33
DOI: 10.13165/SD-21-19-2-02	

**Danguolė Šakalytė, Valdonė Indrašienė**

Mokymo(si) strategijų ir metodų taikymas slaugos studijų studentams mokant įrodymais grįstos praktikos .....	37
The Application of Teaching/Learning Strategies and Methods to Nursing Students in Teaching Evidence-Based Practice .....	50
DOI: 10.13165/SD-21-19-2-03	

## II. PSICHOLOGIJA PSYCHOLOGY

### Micael Dahlen, Helge Thorbjørnsen

The Boost Effect: Can a Covid-19 Infection Increase Perceived Meaning in Life? ..... 53

The Boost Effect: Can a Covid-19 Infection Increase Perceived Meaning in Life? ..... 61

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-04

### Daiva Vanagė, Rasa Pilkauskaitė Valickienė, Danielius Serapinas

A Qualitative Systematic Review of Living with Duchenne Muscular Dystrophy ..... 63

A Qualitative Systematic Review of Living with Duchenne Muscular Dystrophy ..... 81

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-05

### Laima Nakvosaitė, Jolanta Sondaitė

Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje  
išgyvenimas ir įprasminimas ..... 83

The Experiencing and Meaningfulness of Spirituality in the Leadership  
of Middle-Level Managers in Business Organizations ..... 99

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-06

## III. SOCIALINIS DARBAS SOCIAL WORK

### Neringa Kurapkaitienė

The Transformative Experience of Accepting the Other in Volunteering ..... 102

The Transformative Experience of Accepting the Other in Volunteering ..... 112

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-07

### Vida Gudžinskienė, Lilita Rimkevičė

Socialinio darbuotojo darbo turinio pokyčiai teikiant paslaugas bendruomeniniuose  
vaikų globos namuose vaikams su intelekto ir (ar) psichikos negalia ..... 114

Changes in the Content of Social Work when Providing Services to Children  
with Intellectual and (or) Mental Disabilities in Community-Based  
Care Homes for Children ..... 130

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-08

## I. EDUKOLOGIJA EDUCATION SCIENCE

### TESTING THE EFFECT OF PRESCHOOL EDUCATION ON FOURTH GRADE STUDENTS' MATHEMATICS ACHIEVEMENT IN THE TIMSS 2015: THE LITHUANIAN CASE

**Prof. dr. Saulė Raizienė**

Institute of Data Science and Digital Technologies  
Faculty of Mathematics and Informatics  
Vilnius University  
Akademijos st. 4, LT-08412 Vilnius, Lithuania  
Institute of Psychology  
Faculty of Human and Social Studies  
Mykolas Romeris University  
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania  
E-mail: saule.raiziene@fsf.vu.lt

**Dr. Laura Ringienė**

Institute of Data Science and Digital Technologies  
Faculty of Mathematics and Informatics  
Vilnius University  
Akademijos st. 4, LT-08412 Vilnius, Lithuania  
E-mail: laura.ringiene@mif.vu.lt

**Prof. dr. Audronė Jakaitienė**

Institute of Data Science and Digital Technologies  
Faculty of Mathematics and Informatics  
Vilnius University  
Akademijos st. 4, LT-08412 Vilnius, Lithuania  
E-mail: audrone.jakaitiene@mif.vu.lt

*Submitted on 14 October 2021*

*Accepted on 8 November 2021*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-01

## Abstract

*The Lithuanian education system, along with many others, might address the problem of educational inequality. One of its strategic educational goals is to narrow the achievement gap in terms of socioeconomic status (SES) by ensuring equal opportunities for children from families of different SES backgrounds to optimally develop their competencies during school years. However, the findings suggest that not only did the achievement gap between students not narrow, but it significantly widened between 1995 and 2015 – based on the 20-year Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS). Affordable and high-quality preschool education can be seen as one of the most effective policies to reduce differences in competence between children from different SES backgrounds in the early stages of their development. However, the long-lasting effect of preschool education on academic achievement in elementary school is debated, and these effects might differ depending on the elementary school environment to which children are exposed after preschool education. In this study, using Lithuanian data from the TIMSS 2015, we use 2-level random effects models to examine the links between the length of preschool education of students and their mathematics achievement in fourth grade. We ask the following research questions: 1) Is preschool education associated with students' mathematics achievement in fourth grade in the TIMSS 2015, after controlling for the SES of students' families? 2) What are the compositional and interactional effects, with respect to preschool education, on student achievement? The TIMSS 2015 results indicate a significant positive effect of preschool education on mathematics achievement at the student level. However, the composition of the school based on preschool education strengthens the relationship within the school between the student's SES and achievement. It seems that in Lithuania the problem of educational inequality remains and should be further addressed.*

**Keywords:** preschool education, mathematics achievement, Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS).

## Introduction

Many educational systems address the problem of educational inequality. Lithuania is no exception, and one of its strategic educational goals is to narrow the socioeconomic status (SES) achievement gap by ensuring equal opportunities for children from families of different SES backgrounds to optimally develop their competencies during school years. However, findings suggest that students' achievement gap did not narrow, instead significantly widening between 1995 and 2015 based on the 20-year Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) (Broer, Bai, & Fonseca, 2019). It is critically important to further examine educational inequality in Lithuania.

The association between SES and students' academic achievement has been well documented in the literature; however, research on factors that affect this association is limited. Affordable and high-quality preschool education could be seen as one of the most effective policies to reduce differences between the competence of children of different SES backgrounds in the early stages of development (European Commission/EACEA/

Eurydice, 2019). Studies have shown that child-teacher relationships play an important role in children's cognitive and social development (Yoshikawa et al., 2013). From the attachment perspective, if children have insecure attachment with their parents, they tend to be ambivalent towards the exploration of new situations in order to learn new things about the world. Close, supportive relationships with teachers could provide these children with the opportunity to develop alternative models of relations with the social world, ensuring a safe base for exploration (Davis, 2003). However, the long-lasting effect of preschool education on academic achievement in elementary school is debated (Han, Connor, & McCormick, 2019), and these effects may differ depending on the elementary school environment to which children are exposed after preschool education (Ansari & Pianta, 2018).

In this study, we seek to examine the links between the length of preschool education of students and their mathematics achievement in fourth grade by using 2-level random effects models. We ask the following research questions: 1) Is preschool education associated with students' mathematics achievement in fourth grade in the TIMSS 2015, after controlling for the SES of students' families? 2) What are the compositional and interactional effects, with respect to preschool education, on student achievement?

## 1. Methodology

*Data.* This study used Lithuanian data from the international fourth grade TIMSS study of 2015 (data downloaded from the International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) website in December, 2020). The sample included 4529 fourth-grade Lithuanian students. For analysis, we used all plausible values of mathematics achievement. The highest level of education of the parent was selected as the indicator of family SES. Parents were asked how long their child had attended preschool. We recoded SES and preschool variables so that higher values indicated a higher level of parental education and a longer preschool attendance. To evaluate the school compositional effect, we calculated the average SES and preschool education in each school, referred to as SchoolSES and SchoolPRE.

*Analysis.* We ran seven 2-level random effects models with Mplus version 8.3. The dependent variable was mathematics achievement (all plausible values, ASMMAT01 – ASMMAT05). Independent variables at the student level were the preschool education of the individual student (ASDHAPS, further, preschool) and family SES (ASDHEDUP). Within the school level, independent variables were the school's means of preschool education of the students and SES. The null model allows for the mathematics achievement variance decomposition between the individual level and the context (school) level to be observed. Model 1 is a random intercepts model with individual-level preschool and SES predictors. Model 2 is a random intercepts model with preschool and SES predictors within the individual and school levels. Model 3 is a random slope model for SES with the preschool predictor at the individual and school levels. Model 4 is a random slope model for preschool and SES with school-level predictors (preschool, SES). Model 5 is a random slope model for SES with SES and preschool



predictors at the individual and school levels, and with the effect of the cross-level interaction of school preschool education on the effect of mathematics achievement within the school on the SES. Model 6 is a random slope model for SES with the student and school predictors, and with two (school preschool education and school SES) cross-level interactions. Model 7 is a random slope model for preschool education and SES with the school-level predictors (preschool and SES), and with two (school preschool education and school SES) cross-level interactions. The most suitable model was selected according to the lowest values of the AIC and BIC indices.

We applied grand mean centering in the models, which subtracts the whole sample mean from each observation. Different weights were also used at the student and school levels. Student-level weights were constructed from student and class weighting factors (WGTFAC3, WGTFAC2) and response adjustments (WGTADJ3, WGTADJ2). School-level weights were constructed from the school weighting factor (WGTFAC1) and response adjustment (WGTADJ1).

## 2. Results

The descriptive statistics of student-level variables in the Lithuanian TIMSS 2015 data are presented in Table 1. The results show that one third of Lithuanian students who participated in the TIMSS 2015 were from families where parents had a university education, and another third of students were from families where parents had post-secondary but not university education. Only 12% of participants came from families where parents had not been involved in education after school. Regarding the preschool education of the students, only 5% of participants had not attended preschool education. Of those who had attended preschool education, the majority (58.2%) had attended for three or more years, with fewer participants attending preschool for two years or one year – 6.8% and 16.6%, respectively.

As not all parents provided information about their highest educational level and the preschool attendance of their child, 15.4% of values were missing for family SES and 13.8% for preschool education. Participants who had missing values were excluded from further analysis.

*Table 1. Descriptive statistics of student-level variables in the Lithuanian TIMSS 2015*

Sample	4529
Gender	50% girls
Average mathematics achievement	535.34
SES (parents' highest education level)	
<i>University or higher</i>	1566 (36.7%)
<i>Post-secondary, but not university</i>	1679 (35.9%)
<i>Upper secondary</i>	356 (7.6%)
<i>Lower secondary</i>	155 (3.9%)
<i>Some primary, lower secondary, or no school</i>	17 (0.5%)

	<i>Missing</i>	756 (15.4%)
Students' preschool attendance		
	<i>Did not attend</i>	207 (4.6%)
	<i>1 year or less</i>	753 (16.6%)
	<i>2 years</i>	310 (6.8%)
	<i>3 years or more</i>	2636 (58.2%)
	<i>Missing</i>	623 (13.8%)

The results of the 2-level random effects models are presented in Table 2. The results of the null model indicate that the differences between schools explain 24.6% of the variation in the mathematics achievement of fourth grade students. This reveals that the achievement of students in mathematics is at least partially related to the school in which the students are enrolled, which is in line with the results of PISA studies (Brunner, Keller, Wenger, Fischbach, & Lüdtke, 2018). This between-school variance can reflect schools' differences in student composition based on their socio-economic background or other characteristics, and/or can be attributed to the institutional characteristics and policies of schools (OECD, 2006).

**Table 2.** The results of 2-level random effects models in the Lithuanian TIMSS 2015

	NULL	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Observations	4529	3759	3759	3759	3759	3759	3759	3759
Intercept	520.364*** (3.804) <sup>1</sup>	523.091*** (4.017)	524.498*** (3.022)	524.237*** (2.902)	524.138*** (2.902)	522.212*** (2.962)	521.697*** (2.96)	521.655*** (2.965)
<b>Student-level</b>								
SES	not estimated	21.191*** (2.259)	21.185*** (2.26)	random	random	random	random	random
Preschool	not estimated	3.2* (1.694)	3.256* (1.665)	3.171* (1.678)	random	3.45* (1.668)	3.436* (1.67)	random
Variance / Residual variance	3975.311*** (135.448)	3724.753*** (142.814)	3726.393*** (144.413)	3703.015*** (147.607)	3678.443*** (158.128)	3693.943*** (147.364)	3698.513*** (148.116)	3675.357*** (157.11)
<b>School-level</b>								
SchoolSES	not estimated	not estimated	21.325* (10.096)	21.734* (10.137)	21.519* (10.146)	19.314* (9.921)	20.484* (9.456)	20.344* (9.463)
SchoolPRE	not estimated	not estimated	19.447* (9.868)	19.758* (9.49)	20.121* (9.345)	24.312** (8.919)	22.948** (8.463)	23.214** (8.412)
SES MEAN SLOPE	not estimated	not estimated	not estimated	21.16*** (2.278)	21.14*** (2.28)	20.734*** (2.254)	21.129*** (2.356)	20.984*** (2.338)
Preschool MEAN SLOPE	not estimated	not estimated	not estimated	fixed	3.243* (1.727)	fixed	fixed	3.535* (1.726)
SES SLOPE VARIANCE	not estimated	not estimated	not estimated	46.976 (68.392)	41.531 (67.044)	28.978 (46.083)	20.565 (50.813)	14.211 (51.836)
Preschool SLOPE VARIANCE	not estimated	not estimated	not estimated	fixed	33.179 (44.266)	fixed	fixed	32.891 (44.672)

	NULL	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
CROSS-LEVEL INTERACTION (SchoolPRE predicts slope of achievement on SES)	not estimated	not estimated	not estimated	not estimated	not estimated	14.678* (6.63)	12.133 (7.959)	12.07 (7.922)
CROSS-LEVEL INTERACTION (SchoolSES predicts slope of achievement on SES)	not estimated	not estimated	not estimated	not estimated	not estimated	not estimated	3.976 (4.032)	3.868 (4.079)
Variance / Residual variance	1373.799*** (159.794)	1478.418*** (185.292)	605.631*** (123.888)	581.351*** (117.512)	574.92*** (115.293)	564.918*** (110.617)	562.021*** (108.877)	556.082*** (106.525)
AIC	50896.728	42067.637	41893.783	41893.681	41893.835	<b>41871.896</b>	41872.519	41872.583
BIC	50915.982	42098.797	41937.406	41943.537	41949.922	<b>41927.983</b>	41934.838	41941.134
Number of free parameters	3	5	7	8	9	9	10	11
R2 within	-	0.068	0.095	-	-	-	-	-
R2 between	-	-	0.364	-	-	-	-	-
ICC for math achievement	0.246	0.261	0.180	0.180	0.180	0.180	0.180	0.180

Notes: Standard errors shown in parentheses. \*\*\* $p < 0.001$ , \*\* $p < 0.01$ , \* $p < 0.05$ ;  $p < 0.1$ ; SchoolSES – school mean of SES; SchoolPRE – school mean of preschool education.

Model comparison based on AIC and BIC values shows that the random slope model for SES with student-level preschool and school-level SES and preschool predictors, and with preschool cross-level interaction (model 5), is best suited to explaining mathematics achievement in the TIMSS 2015. The results show that preschool education is positively associated with mathematics achievement at the student and school level. This means that there are compositional effects based on preschool education on individual mathematics achievement in addition to the individual effects. In addition, we see the positive effect of the school preschool cross-level interaction effect on student SES and the mathematics achievement slope. This reflects the notion that school composition based on preschool education strengthens the within-school relationship between student SES and achievement.

## Conclusions

Based on secondary data from the Lithuanian TIMSS 2015 results, we can observe the significant positive effect of preschool education on mathematics achievement at the student and school levels. This allows us to conclude that longer preschool

education could be associated with higher academic achievement in primary school. A significant compositional effect regarding preschool education also shows that the collective school capital that occurs when many children attended longer preschool education contributes to achievement, on top of the individual effect. It seems that it is useful to have a longer preschool education period and to ensure that all children have the opportunity to participate in preschool education because if there were many students at school with a longer preschool education, this would have an additional effect on achievement.

However, contrary to our expectations, the cross-level interaction effect based on preschool education was positive with regards to the individual SES-achievement slope. It seems that if many students at the school have a longer preschool education, a student with low SES benefits less from the joint school capital than other students. Consequently, we can conclude that it is critically important in Lithuania to discuss the policy of compulsory primary education. Besides this, issues of the SES achievement gap should be further addressed.

## Acknowledgements

This research is funded by the European Social Fund according to the activity 'Improvement of researchers' qualification by implementing world-class R&D projects' of Measure No. 09.3.3-LMT-K-712. The project No. DOTSUT-39 (09.3.3-LMT-K-712-01-0018) / LSS-250000-57.

## References

- Ansari, A., & Pianta, R. (2018). The role of elementary school quality in the persistence of preschool effects. *Children and Youth Services Review*, 86, 120–127.
- Broer, M., Bai, Y., & Fonseca, F. (2019). Socioeconomic inequality and educational outcomes: An introduction. In M. Broer, Y. M., Bai Y., & F. Fonseca, *Socioeconomic inequality and educational outcomes* (Vol. 5, pp. 1–6). Cham: Springer. [https://doi.org/10.1007/978-3-030-11991-1\\_1](https://doi.org/10.1007/978-3-030-11991-1_1)
- Brunner, M., Keller, U., Wenger, M., Fischbach, A., & Lüdtke, O. (2018). Between-school variation in students' achievement, motivation, affect, and learning strategies: Results from 81 countries for planning group-randomized trials in education. *Journal of Research on Educational Effectiveness*, 11(3), 452–478.
- Davis, H. A. (2003). Conceptualizing the role and influence of student-teacher relationships on children's social and cognitive development. *Educational Psychologist*, 38(4), 207–234. DOI: 10.1207/S15326985EP3804\_2
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2019). *Key data on early childhood education and care in Europe – 2019 edition. Eurydice report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Han, J., Connor, E. E., & McCormick, M. P. (2019). The role of elementary school and home quality in supporting sustained effects of pre-K. *Journal of Educational Psychology*, 112(5), 956–972. <http://dx.doi.org/10.1037/edu0000390>

OECD. (2006). Between- and within-school variation in the mathematics performance of 15-year-olds. In *Education at a Glance 2006: OECD Indicators* (pp. 74–80). Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/eag-2006-6-en>

Yoshikawa, H., Weiland, C., Brooks-Gunn, J., Burchinal, M., Espinosa, L. M., Gormley, W.T., ... Zaslow, M. J. (2013). *Investing in our future: The evidence base on preschool education*. New York, NY: Foundation for Child Development.

---

## TESTING THE EFFECT OF PRESCHOOL EDUCATION ON FOURTH GRADE STUDENTS' MATHEMATICS ACHIEVEMENT IN THE TIMSS 2015: THE LITHUANIAN CASE

**Prof. dr. Saulė Raižienė**

Vilnius university  
Mykolas Romeris University, Lithuania

**Dr. Laura Ringienė**

Vilnius university, Lithuania

**Dr. Audronė Jakaitienė**

Vilnius university, Lithuania

### **Summary**

*The Lithuanian education system, along with many others, might address the problem of educational inequality. One of its strategic educational goals is to narrow the achievement gap in terms of socioeconomic status (SES) by ensuring equal opportunities for children from families of different SES backgrounds to optimally develop their competencies during school years. However, the findings suggest that not only did the achievement gap between students not narrow, but it significantly widened between 1995 and 2015 – based on the 20-year trend in International Mathematics and Science Study (TIMSS) (Broer, Bai, & Fonseca, 2019). Affordable and high-quality preschool education can be seen as one of the most effective policies to reduce differences in competence between children from different SES backgrounds in the early stages of their development (European Commission/EACEA/Eurydice, 2019). However, the long-lasting effect of preschool education on academic achievement in elementary school is debated, and these effects might differ depending on the elementary school environment to which children are exposed after preschool education (Ansari & Pianta, 2018). In this study, using Lithuanian data from the TIMSS 2015, we use 2-level random effects models to examine the links between the length of preschool education of students and their mathematics achievement in fourth grade. We ask the following research questions: 1) Is preschool education associated with students' mathematics achievement in fourth grade in the TIMSS 2015, after controlling for the SES*

of students' families? 2) What are the compositional and interactional effects, with respect to preschool education, on student achievement? The sample included 4529 fourth-grade Lithuanian students. For the analysis, we used all plausible values of mathematics achievement. The highest level of education of the parent was selected as the family SES indicator, and parents were asked how long their child had attended preschool. We ran seven 2-level random effects models with Mplus version 8.3. The dependent variable was mathematics achievement (all plausible variables), and independent variables within the student level were the preschool education of the individual student (further, preschool) and their SES. Within the school level, the independent variables were the school's means of preschool education of students and SES. The results of the null model indicate that the differences between schools explain 24.6% of the variation in the mathematics achievement of fourth grade students. Model comparison based on AIC and BIC values shows that the random slope model for SES with student-level preschool and school-level SES and preschool predictors, and with preschool cross-level interaction, (model 5) is the best suited to explaining mathematics achievement in the TIMSS 2015. The results indicate a significant positive effect of preschool education on mathematics achievement at the student and school levels. Longer preschool education is associated with higher academic achievement in primary school. In addition, a significant compositional effect regarding preschool education shows that collective school capital that occurs when many children attend preschool education for a longer time contributes to achievement, on top of its individual effect. However, the composition of the school based on preschool education strengthens the relationship within the school between the SES of students and their achievement level. Contrary to our expectations, it seems that if many students in the school attend preschool education for a longer time, a student with low SES derives less benefit from the joint school capital than other students. Based on these results, we can recommend the introduction of compulsory preschool education in Lithuania, as this policy might ensure the accessibility of preschool education to all children. In addition, our results show that there is a problem of educational inequality in Lithuania. The issue of the SES achievement gap needs to be further addressed in Lithuania, as the 2015 results show that in the cases of certain students and certain school conditions, preschool education not only did not narrow the SES achievement gap, but even strengthened it.

**Keywords:** preschool education, mathematics achievement, Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS).

---

**Saulė Raižienė**, PhD in Social Sciences (Psychology), chief researcher at the Institute of Data Science and Digital Technologies at the Faculty of Mathematics and Informatics at Vilnius University, and a professor at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: students' academic motivation and effective teaching strategies.

---

**Laura Ringienė**, PhD in Technological Sciences (Informatics Engineering), specialist at the Institute of Data Science and Digital Technologies at the Faculty of Mathematics and Informatics at Vilnius University. Research areas: big data and data mining.

---

**Audronė Jakaitienė**, PhD in Physical Sciences (Informatics), professor and chief researcher at the Institute of Data Science and Digital Technologies at the Faculty of Mathematics and Informatics at Vilnius University. Research areas: analytics of social, physical and biomedical data.

# VAIKŲ DIENOS CENTRUS LANKANČIŲ PAAUGLIŲ TEISĖS DALYVAUTI PRIIMANT SPRENDIMUS KONTEKSTO IR LYGMENŲ VERTINIMAS

**Prof. dr. Vida Gudžinskienė**

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Edukologijos ir socialinio darbo institutas  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva  
Telefonas 8 5 271 4716  
Elektroninis paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

**Gitana Gužienė**

VO „Gelbėkit vaikus“  
L. Giros g. 84-1, LT-06316 Vilnius, Lietuva  
Telefonas 8 647 86335  
Elektroninis paštas: gitanasadauskaite335@gmail.com

*Pateikta 2021 m. spalio 5 d.  
Parenta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-02

## **Anotacija**

*Straipsnio tikslas – įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus priėmimo praktiškai realizuojant kontekstą ir lygmenis. Siekiant išnagrinėti teorinius vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo aspektus, taikyti mokslinės literatūros analizės, lyginamosios analizės, apibendrinimo metodus. Teorinės analizės rezultatai atskleidė vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus kontekstą struktūriniu požiūriu ir tokio dalyvavimo lygmenis žvelgiant per procesinę poziciją. Nustatyta, kad vaikų dalyvavimo teisės kontekstas susideda iš socialinio lygmens ir dalyvavimo temos. Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – iš-*



klausymu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę.

Šalyje veikiančius vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo įvertinimui taikyti anketinės apklausos, aprašomosios statistikos, statistinės analizės metodai. Siekiant įvertinti subjektyvų paauglių požiūrį į jų dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimą vaikų dienos centro aplinkoje, 2021 m. sausio ir vasario mėn. atlikta 130 organizacijos „Gelbėkit vaikus“ vaikų dienos centrus lankančių 12–18 metų amžiaus paauglių anketinė apklausa, kurios rezultatai parodė, kad dalyvavimo priimant sprendimus teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje. Nustatė, kad vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisė prasčiausiai įgyvendinama artimiausioje vaiko aplinkoje – šeimoje, išvelgtinas aiškus koregavimo poreikis.

Paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo skirtingose aplinkose svarba stiprėja paaugliams pereinant iš ankstyvosios į vėlyvosios paauglystės etapą. Visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius. Nustatyta, kad paaugliai vaikų dienos centruose turi galimybių dalyvauti ir dalyvauja priimant sprendimus. Dalyvavimo teisės įgyvendinimo svarbiausias ir geriausiai vertinamas lygmuo nustatytas išklausančiam vaiką. Kaip mažiausiai svarbų ir silpniausiai patiriamą dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygį paaugliai įvardijo sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygį.

**Reikšminiai žodžiai:** dalyvavimas, sprendimų priėmimas, vaikas, paauglys, vaikų dienos centras, šeima.

## Įvadas

Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus yra įtvirtinta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1995) 12 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad „valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio. Todėl vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklaustam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka“.

Vaiko dalyvavimas priimant sprendimus – tai 1) pakankamas ir tinkamas vaiko ar paauglio informavimas apie jo galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procese; 2) galimybių vaikui ar paaugliui laisvai išreikšti savo požiūrį sudarymas; 3) vaiko ar paauglio požiūris, darantis įtakos sprendimui (Bessell, 2011, p. 497). Ši teisė – tai konstruktas, sudarytas iš keturių pagrindinių elementų: tikslo, konteksto, būdo ir suinteresuotų šalių (Herbots & Put, 2015). Dalyvavimo teisės esmė tokia, kad kiekvienas vaikas turi savo nuomonę ir ją gali reikšti dėl su juo susijusių klausimų. Svarbu, kad į vaiko nuomonę būtų tinkamai atsižvelgta pagal jo amžių ir brandą. Vaikams privaloma suteikti galimybę būti išklaustiems visuose su jais susijusiuose procesuose. Vaikų dalyvavimo tikslas nėra toks, kad vaikai visada dalyvautų visapusiškai, bet toks, kad kiekvienas vaikas turėtų galimybę pasirinkti kuo įvairesnį ir didesnį dalyvavimo lygį, atitinkantį jo galimybes. Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus yra sudėtinė vaiko gerovės ir vaiko socialinių teisių

dalis. Šios teisės įgyvendinimas, anot A. Franklin ir P. Sloper (2009), tapo politiniu prioritetu, o ir patys vaikai „entuziastingai rodo norą būti įtraukti“ (Hurd, 2011, p. 321). Tai yra būtinas žingsnis siekiant pagarbesnio ir prasmingesnio vaikų įsitraukimo (Lundy, 2018).

Nepaisant pastangų užtikrinti vaikų teisę dalyvauti priimant sprendimus, kai kuriose srityse įtraukti vaikus į šį procesą pavyksta itin sunkiai. Problemų kyla tada, kai vaikų teisę dalyvauti priimant sprendimus siekiama įgyvendinti ne namų aplinkoje. Pavyzdžiui, „sveikatos sritis laikytina itin problemine, kadangi vaikai yra retai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą, jiems dažnai tenka labai silpna pozicija sveikatos priežiūros įstaigose“ (Coyne, 2008, p. 273). Vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo procese teisė ne visada įgyvendinama ir teismuose. LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2019 metų ataskaitoje (2020, p. 78) nurodyta, kad „vaiko nuomonė ne visada yra išklausiama ir teismuose“. Anot S. Bessell (2011, p. 498), „ne namų aplinkoje dauguma paauglių jaučiasi taip, kad jie visiškai neturi jokių galimybių dalyvauti priimant svarbius sprendimus, susijusius su jų gyvenimu“. Nors paaugliams sudaromos sąlygos dalyvauti susitikimuose, kuriuose sprendimai aptariami, dalyvavimas pagal tikrąją šios teisės reikšmę – neužtikrinamas. Tikėtina, kad su šia problema susiduriama ir vaikų dienos centruose. Siekiant nustatyti problemas mastą ir koregavimo galimybes, būtini teoriniai ir empiriniai šios srities tyrinėjimai.

Vaiko teisių kontekste vis daugiau dėmesio nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio skiriama vaiko teisei dalyvauti priimant sprendimus (Hultman et al., 2019). Užsienio šalių mokslininkai daug dėmesio skyrė įvairiai vaikų dalyvavimo teisės realizavimo aplinkai, sistemoms: šeimai (Cashmore & Parkinson, 2008; Heimer et al., 2018), sveikatos priežiūrai (Runeson et al., 2001; Coyne, 2008; Barry, 2014; Coyne, 2014; Grootens-Wiegers et al., 2017; Grootens-Wiegers et al., 2018; Olszewski & Goldkind, 2018; Yamaji et al., 2020; McPherson et al., 2021), institucinei globai (Bessell, 2011; Brummelaar et al., 2018; Vosz et al., 2020), švietimui (Laevens & Declercq, 2018), vaikų teisių apsaugai (Odinokova & Rusakova), miesto erdvių planavimui (Manouchehri & Burns, 2021). Šeimos aplinkoje nagrinėti vaikų dalyvavimo sprendimų klausimai tėvų skyrybų atveju (Cashmore & Parkinson, 2008). Švedijos sveikatos priežiūros sektoriuje atliktų vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisės tyrimų, įvertinusių sveikatos priežiūros specialistų požiūrį, rezultatai (Runeson et al., 2001) išryškino veiksnius, kurie lemia vaikų dalyvavimą priimant sprendimus. Šiuos veiksnius autoriai suskirstė į šešias grupes: vaiko protestas, vaiko amžius ir branda, tėvų vaidmuo, darbuotojų požiūris, laikas, alternatyvių problemos sprendimų galimybės. Minėto tyrimo duomenimis, „kai kuriais atvejais vaikai gali daryti įtaką savo situacijai, tačiau vaikų dalyvavimo sprendimų priėmimo teisė labai dažnai ir pažeidžiama“ (Runeson et al., 2001, p. 70). Sveikatos priežiūros srityje, kaip rodo Airijoje atliktų tyrimų rezultatai, dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo problemos neišvengiamai paliečia vaikus, paauglius, tėvus, sveikatos priežiūros specialistus (Coyne, 2014). Švietimo sistemoje taip pat kyla vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo iššūkių. Belgijos patirtis rodo, kad šie iššūkiai kyla dėl poreikio siekti vaikų gerovės ir įtraukimo įgyvendinant vaikų dalyvavimo teisę (Laevens & Delercq, 2018). Lietuvoje vaikų ir paauglių teisę dalyvauti priimant sprendimus iki šiol nagrinėta kitų, platesnių tyrimo

objektų kontekste. B. Kairienė ir R. Žiemiene (2007, p. 47), tyrinėdamos vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus Lietuvos šeimose, akcentavo pagarbos vaiko pažiūroms principą, kuris apibrėžiamas kaip „vaiko aktyvumas dalyvaujant priimant sprendimus su juo susijusiais klausimais“. Vaiko dalyvavimo teisės svarba aktualizuota ir nagrinėjant vaiko teisinį statusą, ir jo įgyvendinimo problemas (Kairienė, 2012). Minimaliai nagrinėtas ir vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas ikimokyklinio ugdymo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003). V. Gudžinskienės ir kitų (2016) tyrime vaikų dienos centrai pateikti kaip potenciali vaikų teisių įgyvendinimo aplinka, tačiau nuodugnesnių išvalgų dėl dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo pasigendama. Nepavyko rasti mokslinės literatūros, kurioje dalyvavimo priimant sprendimus teisė būtų nukreipta išimtinai į paauglius kaip į šios teisės subjektus ir specifinę šios paauglių teisės raiškos aplinką – vaikų dienos centrus. Užsienio šalių mokslininkų įdirbio paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės srityje taip pat nepavyko aptikti.

Tyrimo problema: nėra moksliskai pagrįstų duomenų, kaip realizuojama paauglių dalyvavimo teisė priimant su jais susijusius ir jiems svarbius sprendimus vaikų dienos centruose. Tad šiame straipsnyje sprendžiama problema formuluojama tokiu klausimu: kaip įgyvendinama paauglių dalyvavimo teisė priimant su jais susijusius ir jiems svarbius sprendimus vaikų dienos centruose? Tikimasi, kad šios problemos sprendimas suteiks prielaidų mokslą praturtinti naujomis žiniomis apie vaiko dalyvavimo reiškinį, jo kontekstą ir lygius.

**Tyrimo objektas** – paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimas vaikų dienos centruose siekiant geriausių vaiko interesų.

**Straipsnio tikslas** – įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus konteksto ir lygmenų praktinį realizavimą.

**Tyrimo metodai.** Atliekant teorinę analizę taikyti mokslinės literatūros analizės, apibendrinimo metodai. Empirinio tyrimo duomenys surinkti anketinės apklausos metodu. Tyrimo duomenys nagrinėti aprašomosios statistikos, statistinės analizės metodais.

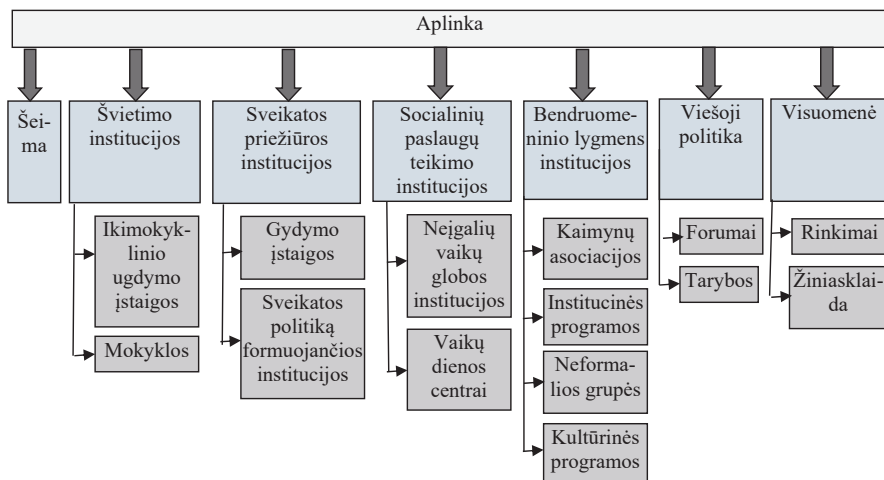
## 1. Vaikų dalyvavimo teisės kontekstas

Vaikų dalyvavimas gali skirtis priklausomai nuo konteksto. Konteksto analizė suteikia aiškumo apie tai, kur ir kokioje veikloje, kokiose situacijose įgyvendinamas dalyvavimas. Nagrinėjant vaikų dalyvavimo teisės kontekstą, K. Herbots ir J. Put (2015) rekomenduoja nagrinėti du esminius aspektus: socialinį lygmenį ir dalyvavimo temą.

**Socialinis lygmuo** dažniausiai nusakomas mikro, mezo ar makrosistemų lygiais. Mikrosistema – tai vaiko ryšiai su jo pačia artimiausia aplinka. Makrosistema funkcionuoja už individualių atvejų ribų ir žymi institucinę tvarką tam tikroje (sub)kultūroje. Tarp minėtų dviejų lygių yra mezosistema (Herbots & Put, 2015). Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisė gali būti įgyvendinama įvairioje aplinkoje (žr. 1 pav.).

Vaikų dalyvavimo teisė gali būti realizuojama šeimoje (Kairienė & Žiemiene, 2007; Cashmore & Parkinson, 2008; Hurd, 2011; Kairienė, 2013; Žiobiene, 2017), švietimo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Hurd, 2011), sveikatos priežiūros institucijose (Runeson et al., 2001; Coyne, 2008; Barry, 2014; Coyne, 2014), socialines paslaugas

teikiančiose institucijose (Franklin & Sloper, 2009), vaikų dienos centruose (Gudžinskienė et al., 2016). Be minėtos aplinkos, vaikų dalyvavimas galimas ir bendruomeninio lygmens institucijose (pavyzdžiui, kaimynų asociacijose, institucinėse programose, neformaliose grupėse, kultūrinėse grupėse), viešojoje politikoje (forumuose, tarybose), visuomenėje (rinkimuose, žiniasklaidoje) (Hurd, 2011).



1 pav. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka

Fig. 1. Environments for the implementation of children's right to participate

**Šaltinis:** sudaryta darbo autorių pagal Runeson et al., 2001; Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Kairienė & Žiemenė, 2007; Cashmore & Parkinson, 2008; Coyne, 2008; Franklin & Sloper, 2009; Hurd, 2011; Kairienė, 2013; Coyne, 2014; Gudžinskienė et al., 2016; Žiobienė, 2017.

Pagrindinė institucija, „kuri savo struktūra ir funkcionavimu gali geriausiai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, yra šeima“ (Kairienė & Žiemenė, 2007, p. 43). Tad nekyla abejonių, kad pati svarbiausia vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka yra šeima. Mokslininkai mini įvairias vaikų dalyvavimo teisės realizavimo šeimoje situacijas: skyrybų atvejus (Cashmore & Parkinson, 2008), formuojant šeimos kompetencijas (Hurd, 2011), vykdant prevencinę agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais veiklą (Kairienė, 2013).

Vaikų dalyvavimo teisė turi būti realizuojama ir švietimo institucijose (Glebuviene & Tarasonienė, 2003; Hurd, 2011). A. J. Hurd (2011) teigimu, „svarbu skatinti, kad jauni žmonės taptų aktyviais savo švietimo dalyviais, taip pat savo asmeninio mokymosi vertintojais“ (Hurd, 2011, p. 16).

Dar viena svarbi vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimo aplinka yra socialinių paslaugų teikimo institucijos (neįgalių vaikų globos institucijos, vaikų dienos centrai ir kt.). A. J. Hurd (2011, p. 16) teigimu, „vaikus būtina skatinti dalyvauti kuriant, diegiant ir gerinančias paslaugas, kad jos labiau atitiktų didesnę dalies vaikų poreikius“. Taip vaikų da-

lyvavimas sudarytų prielaidų ne tik tobulinti asmeniškai tam vaikui teikiamas paslaugas, bet ir teiktų bendruomeninės naudos. Abejonių dėl vaikų dalyvavimo socialinių paslaugų teikimo institucijose nekyla, tačiau įgyvendinant tai praktiškai susiduriama su kliūtimis, nes iš esmės pati socialinių paslaugų teikimo institucijų aplinka nėra pritaikyta tiesioginiam vaikų dalyvavimui (Sanders & Mace, 2006).

Vaikų dienos centruose taip pat turi būti užtikrinamos vaikų teisės. V. Gudžinskienė ir kt. (2016, p. 210) nurodo, kad „vaikų dienos centrus dažniausiai lanko vaikai patiriantys socialines rizikas. Vienas iš vaikų dienos centrų veiklos tikslų, teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai, – užtikrinti vaiko teises“. Vaikų dienos centruose daugiausia dėmesio yra skiriama mokyklinio amžiaus vaikams, augantiems nedarniose, tinkamų gyvenimo sąlygų stokojančiose šeimose (Indrašienė & Šlapelienė, 2007; Gudžinskienė et al., 2017). Tai reiškia, kad vaikų dienos centruose koncentruojamasi būtent į sunkumų patiriančiose šeimose augančių vaikų teisių įgyvendinimą. Kadangi vaikų dalyvavimo teisė yra viena iš vaikų teisių, tai reiškia, kad minėtoji teisė vaikų dienos centruose turi potencialą būti įgyvendinama. T. Venninen ir kt. (2014) teigimu, dalyvavimą skatinanti aplinka vaikų dienos centruose reikšmingai prisideda prie vaikų teisių įgyvendinimo.

2016 m. atlikto tyrimo duomenimis, „dienos centrai, organizuodami edukacines ir sociokultūrinės veiklas, prisideda prie vaikų teisės į švietimą ir ugdymą(si), teisės į laisvalaikį, teisės į kultūrinę veiklą, teisės į poilsį bei teisės būti nediskriminuojamam įgyvendinimo“ (Gudžinskienė et al., 2016, p. 209). Nors kitos teisės yra minimos, dalyvavimo teisė šiame kontekste neminama. Anot I. Eskytės (2008), socialinės rizikos veiksnių patiriančių šeimų vaikai, kurie lanko dienos centrus, neretai neturi galimybių dalyvauti. T. Venninen ir kt. (2014), atlikę mokslinės literatūros analizę, patvirtina, kad ugdymo personalas į vaikų dalyvavimo teisę žvelgia nepakankamai rimtai, neskatina jų įsitraukti į sprendimų priėmimą. V. Indrašienės ir E. Šlapelienės (2007) atlikto tyrimo rezultatai pateikia minimalių įrodymų apie dalyvavimo teisės įgyvendinimą vaikų dienos centruose. Autorės, remdamosi vaikų požiūriu į jų lankomus vaikų dienos centrus tyrimo rezultatais, nurodo, kad 92 proc. vaikų yra tikri, kad vaikų dienos centruose auklėtojos juos išklauso. Tokie tyrimo rezultatai sudaro prielaidų tikėtis, kad vaikų dienos centruose realizuojamas bent jau pradinis dalyvavimo teisės lygmuo. Apžvelgus mokslinę literatūrą tampa aišku, kad siekiant nustatyti, kaip vaikų dienos centruose realizuojama paauglių teisė dalyvauti priimant sprendimus, ypač aukštesniuose dalyvavimo lygmenyse, būtini papildomi empiriniai tyrimai.

**Dalyvavimo tema** – tai pagrindinės problemos ar sritys, kuriose vyksta dalyvavimas. Vaikų dalyvavimas gali būti susijęs su šeimos, mokyklos, sveikatos, vaikų globos, paauglių teisingumo ir kitus klausimus. Anot K. Herbots ir J. Put (2015, p. 159), pagal reikšmę dalyvavimo temos gali sietis su dalyvavimu nuo kasdienių pasirinkimų iki žymiai svarbesnių sprendimų ar nuo *status quo* sprendimų iki žymiai daugiau lemiančių. Kaip parodė S. Bessell (2011) atlikto jaunimo dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo ne namų aplinkoje tyrimo rezultatai, paaugliai nori dalyvauti labai įvairiuose sprendimuose, tiesiogiai susijusiuose su jų gyvenimu. Minėti gana platūs kontekstai: bendroji švietimo sistema, dalykai, kurių mokomasi mokyklose, bendruomeninės paslaugos, gyvenamoji vieta ir net miesto planavimas. Šis platusis kontekstas yra svarbus, kadangi tai reiškia, jog paaugliai nori išreikšti savo poziciją. M. Vosz ir kt.

(2020), nagrinėję jaunimo dalyvavimą, kai priimami su jų globa susiję sprendimai, mini tokias dalyvavimo temas: globos inicijavimas, sprendimų priėmimas teisme, atvejo planavimas ir peržiūra, mokyklos parinkimas, kontaktavimas su šeima ir broliais, seserimis, kultūrinės veiklos planavimas, globos pabaiga.

Atlikta vaikų dalyvavimo teisės konteksto analizė atskleidė, kad kontekstą tikslinga nagrinėti įvertinant socialinį lygmenį ir dalyvavimo temą. Socialinis lygmuo – tai sistemų lygiai, aplinka. Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas gali vykti mikro, mezo ar makrolygyje funkcionuojančiose institucijose: šeimoje, švietimo institucijose, sveikatos priežiūros institucijose, socialinių paslaugų teikimo institucijose, bendruomeninio lygmens institucijose, viešojoje politikoje, visuomenėje. Priklausomai nuo vaikų dalyvavimo teisės aplinkos, galimos skirtingos dalyvavimo temos, kurias detalizuoja sritys, problemos, kylančios dėl kasdienių pasirinkimų ar sprendimų, kurie vaikui turi *žymiai didesnės reikšmės*.

## 2. Vaikų dalyvavimo teisės lygis

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje (Shier, 2001; Franklin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) minimi 3–6 dalyvavimo teisės būdai pagal vaikų dalyvavimo lygius. H. Shier (2001) išskyrė tokius vaikų dalyvavimo lygius: 1) vaikai išklausomi; 2) vaikams išreiškiamas palaikymas jiems išsakant savo požiūrius; 3) į vaikų požiūrius atsižvelgiama; 4) vaikai įtraukiami į sprendimų priėmimo procesą; 5) vaikams suteikiama galių ir atsakomybės už sprendimų priėmimą.

Galimas ir labiau apibendrintas požiūris į vaikų dalyvavimo lygius. A. Franklin ir P. Sloper (2009) teigimu, vaikų dalyvavimas galimas tokiais lygiais: 1) informavimo, 2) požiūrio išreiškimo, 3) įtakos sprendimų priėmimo procesui darymo ir pagrindinio sprendimų priėmėjo pozicijos prisiėmimo.

S. Bessell (2011) vaikų dalyvavimo lygius išskyrė pagal tai, ar vaikas konsultuojamas, ar jis supranta, ar vaikas gauna informaciją, ar jam suteikiama galimybė išsakyti savo poziciją, požiūrį, ar dalyvauja priimant sprendimus, ar sprendimus vaikas gali priimti savarankiškai, ar vaikas įžvelgia problemą. Autoriaus teigimu, galimi šeši hierarchiniai vaikų dalyvavimo lygiai: 1) vaikas konsultuojamas, tačiau jis nesupranta; 2) vaikui suteikiama informacija be galimybės išsakyti savo poziciją; 3) vaikas išsako savo požiūrį, tačiau nedalyvauja priimant sprendimus; 4) vaikas dalyvauja priimant sprendimus, tačiau savarankiškai sprendimų nepriima; 5) vaikas priima sprendimus savarankiškai, tačiau neįžvelgia problemos; 6) vaikas įžvelgia problemą ir priima sprendimą. Anot S. Bessell (2011), tikrasis dalyvavimas prasideda nuo trečiojo lygio, kai vaikas bent kažkiek paveikia sprendimų priėmimą. Tai reiškia, kad tikrasis dalyvavimas galimas trijuose lygiuose.

Įvardijus mokslininkų (Shier, 2001; Franklin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) išskiriamus vaikų dalyvavimo lygius, matyti, kad požiūriai šiuo klausimu labai skiriasi. Atkreiptinas dėmesys, kad skiriasi ne tik vaikų dalyvavimo lygių skaičius ir turinys, bet ir apskritai vaikų dalyvavimo pradžios momentas. Vienu atveju vaiko dalyvavimu laikomas vaiko išklausymas (Shier, 2001), kitu – informavimas (Franklin & Sloper, 2009), trečiu – vaiko konsultavimas. Dėl aktyviausio vaiko dalyvavimo lygio mokslininkai (Shier, 2001; Fran-

klin & Sloper, 2009; Bessell, 2011) sutaria – jis fiksuojamas tada, kai vaikas pats priima sprendimą.

Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – išklausymu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę. Tarpiniai vaiko dalyvavimo priimant sprendimus lygiai: palaikymo vaikui išreiškimas, atsižvelgimas į vaiko požiūrį, įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą.

### 3. Tyrimo metodika

Atliktu empiriniu tyrimu siekta įvertinti vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo kontekstą ir lygius. Siekiant šio tikslo pasirinkta kiekybinė tyrimo strategija taikant anketinės apklausos metodą. Kiekybinių tyrimų tikslas, anot T. Bilevičienės ir S. Jonušausko (2011), yra kiekybinės informacijos apie didelį tyrimo objektų skaičių gavimas. Šiame kiekybiniame tyrime siekiama surinkti kiekybinę informaciją apie vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo kontekstą ir lygius. Kiekybinis tyrimas, kaip nurodo I. Gaižauskaitė ir S. Mikėnė (2014, p. 13), sudaro prielaidas „kiekybiškai aprašyti požymių reikšmių pasiskirstymą tiriamoje populiacijoje“. Empiriniam tyrimui atlikti parengta autorinė anketa. Tyrimo anketa sudaryta iš demografinių ir diagnostinių klausimų. Tyrimo imtis – dienos centrus lankantys paaugliai. Imties būdas – netikimybinė imtis. Atliekant tyrimą pasitelkta tikslinė atranka, tyrimo dalyviams taikyti šie atrankos kriterijai: 1) visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centro Lietuvoje lankymas; 2) dienos centro lankymas ne trumpiau nei 1 metus; 3) dienos centro lankymas ilgiau nei valandą per dieną; 4) amžius nuo 12 iki 18 metų.

Generalinė aibė – visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrus lankantys 12–18 metų amžiaus paaugliai. Šios amžiaus grupės vaikai lanko 20 visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrų; likusiuose 26 dienos centruose pasirinkto amžiaus vaikai nesilanko. Į tyrimą įtrauktų 20 vaikų dienos centrų duomenimis, dienos centrus lanko 169 vaikai, kurių amžius yra nuo 12 iki 18 metų. Pagal Panioto formulę apskaičiuota, kad reprezentatyvi tyrimo imtis būtų 118 tyrimo dalyvių.

Tyrimas atliktas 2021 m. sausio ir vasario mėn. 20 visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ Lietuvoje veikiančių vaikų dienos centrų. Prieš pradėdant platinti anketas, gautas organizacijos „Gelbėkit vaikus“ administracijos leidimas atlikti tyrimą dienos centruose. Anketa platinta tik internetu. Tyrimo anketoje potencialiems tyrimo dalyviams trumpai buvo nurodytas tyrimo tikslas, garantuotas tyrimo dalyvių anonimiškumas, pateikti trumpi paaiškinimai, kaip pildyti klausimyną. Atliekant tyrimą laikytasi šių etikos principų: geranoriškumo, pagarbos asmens orumui, teisingumo, teisės gauti tikslią informaciją. Iš viso tyrimo anketas užpildė 130 tyrimo dalyvių.

*Tyrimo ribotumai.* Tyrime dalyvavę paaugliai subjektyviai vertino savo dalyvavimo priimant sprendimus patirtį, todėl tyrimo rezultatai atspindi tik visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ dienos centrus lankančių paauglių nuomonę. Tyrimo rezultatai atspindi tik 12–18 metų amžiaus paauglių subjektyvią nuomonę.



Vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus įgyvendinimo, siekiant geriausių vaiko interesų, tyrime dalyvavo 60,77 proc. merginų ir 39,23 proc. vaikinų. Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis – 14,57 metų. Vidutinė tyrimo dalyvių lankymosi vaikų dienos centruose trukmė yra 3,5 metų. Paauglių lankymosi dienos centre vidurkis siekia 3,99 karto per savaitę, vidutiniškai dienos centre vaikai praleidžia 3,84 valandos.

#### 4. Paauglių dalyvavimo priimant sprendimus konteksto subjektyvus vertinimas

Tyrimo dalyvavusių paauglių buvo prašoma įvertinti, kiek jiems asmeniškai svarbus ir kaip patiriamas vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas skirtingoje aplinkoje. Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad svarbiausia dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo aplinka paaugliai savo subjektyviu vertinimu laiko šeimą ( $M = 4,41$ ), socialinių paslaugų teikimo institucijas ( $M = 3,88$ ) ir švietimo institucijas ( $M = 3,87$ ) (1 lentelė).

**1 lentelė.** *Dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingoje aplinkoje svarba ir patirtis: subjektyvus paauglių vertinimo aprašomoji statistika ( $N = 130$ )*

**Table 1.** *Descriptive statistics of teenagers' subjective assessment of the importance and experience of the implementation of participation in decision-making in various environments ( $N = 130$ )*

Aplinkos	Svarba					Patyrimas				
	N	Min	Max	M	SD	N	Min	Max	M	SD
Šeima	130	0	5	4,41	0,860	130	0	4	1,68	0,747
Švietimo institucijos	130	0	5	3,87	1,164	130	0	4	2,22	0,934
Sveikatos priežiūros institucijos	130	0	5	3,58	1,451	130	0	5	2,20	1,088
Socialinių paslaugų teikimo institucijos	130	0	5	3,88	1,198	130	0	4	2,06	1,002
Bendruomeninio lygmens institucijos	130	0	5	3,60	1,333	130	0	4	2,02	1,107
Viešojo politika	130	0	5	3,38	1,496	130	0	5	2,15	1,283
Visuomenė	130	0	5	3,40	1,543	130	0	5	1,98	1,148

Dalyvavimo priimant sprendimus teisė, subjektyviu paauglių vertinimu, geriausiai įgyvendinama švietimo institucijose ( $M = 2,22$ ), sveikatos priežiūros institucijose ( $M = 2,20$ ) ir viešojoje politikoje ( $M = 2,15$ ). Mažiausiai svarbi aplinka, paauglių vertinimu, yra viešojo politika ( $M = 3,38$ ), visuomenė ( $M = 3,40$ ) ir sveikatos priežiūros institucijos ( $M = 3,58$ ). Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikų dalyvavimo priimant su jais susijusius sprendimus teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje ( $M = 1,68$ ) – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės realizacija paaugliams yra svarbiausia iš visos aplinkos. Šeimoje fiksuojama didžiausia spraga tarp dalyvavimo teisės svarbos ir įgyvendinimo. Šeima pagal savo



struktūrą ir funkcionavimą turi potencialo vaiko teisių įgyvendinimą užtikrinti geriausiai (Kairienė & Žiemienė, 2007). Palyginus dalyvavimo teisės įgyvendinimo ir kitoje aplinkoje svarbos ir patyrimo įverčius, matyti, kad spragos tarp svarbos ir patyrimo įverčių visose aplinkos rūšyse yra didelės.

Tikėtina, kad dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingose aplinkose svarba ir patyrimas skiriasi priklausomai nuo demografinių charakteristikų. Siekiant nustatyti, ar yra reikšmingų skirtumų merginų ir vaikinų grupėse, atlikti Chi kvadrato testai. Reikšmingų svarbos ir patyrimo skirtumų pagal paauglių lytis nenustatyta. Siekiant nustatyti ryšius tarp amžiaus, dienos centro lankymo laiko, dažnumo ir praleidžiamo laiko dienos centre, atlikti koreliacijos testai. Jų rezultatai pateikti 2 lentelėje. Reikšmingų svarbos ir patyrimo skirtumų pagal paauglių lytis nenustatyta. Reikšmingi koreliaciniai ryšiai nustatyti tik tarp amžiaus ir šeimos, socialinių paslaugų teikimo institucijų ir bendruomeninio lygmens institucijų kaip dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo aplinkos svarbos. Šie ryšiai – silpni, pobūdis – tiesioginis. Tai reiškia, kad vyresni vaikai svarbesne aplinka laiko šeimą, socialinių paslaugų teikimo institucijas ir bendruomeninio lygmens institucijas. Dienos centro lankymo laikas, dažnumas ir dienos centre praleidžiamo laiko trukmė su paauglių išreikštu dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos vertinimu nėra susijęs. Sąsajų nenustatyta ir tarp amžiaus, dienos centro lankymo laiko ir dažnumo su dalyvavimo priimant sprendimus patirtimi skirtingoje aplinkoje. Reikšmingais koreliaciniais ryšiais susijusi dienos centre praleidžiamo laiko trukmė su dalyvavimo teisės įgyvendinimu sveikatos priežiūros institucijose ( $r = 0,223$ ;  $p = 0,011$ ), socialinių paslaugų teikimo institucijose ( $r = 0,206$ ;  $p = 0,019$ ), bendruomeninio lygmens institucijose ( $r = 0,182$ ;  $p = 0,038$ ). Ryšių pobūdis – tiesioginis. Tai reiškia, kad daugiau laiko vaikų dienos centre praleidžiančių paauglių dalyvavimo teisė geriau įgyvendinama sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų teikimo ir bendruomeninio lygmens institucijose. Pabrėžtina, kad minėti ryšiai gana silpni.

**2 lentelė.** Koreliacijos tarp dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo skirtingoje aplinkoje svarbos, patyrimo ir demografinių charakteristikų matrica (N = 130)

**Table 2.** Matrix of the correlation between the importance, experience, and demographic characteristics of the implementation of participation in decision-making in various environments (N = 130)

Aplinkos	Rodikliai	Svarba				Patyrimas			
		Amžius, metais	Dienos centro lankymo laikas, metais	Dienos centro lankymo dažnumas, kartais	Dienos centre praleidžiamo laiko trukmė, val.	Amžius, metais	Dienos centro lankymo laikas, metais	Dienos centro lankymo dažnumas, kartais	Dienos centre praleidžiamo laiko trukmė, val.
Šeimoje	r	0,230**	-0,099	-0,021	-0,031	-0,144	0,014	-0,129	-0,049
	p	0,008	0,264	0,810	0,723	0,102	0,878	0,144	0,577
Švietimo institucijose	r	0,135	0,035	-0,171	-0,079	-0,029	0,067	0,158	0,102
	p	0,125	0,694	0,052	0,370	0,741	0,448	0,072	0,249
Sveikatos priežiūros institucijose	r	0,136	0,025	-0,163	-0,020	-0,022	-0,008	0,130	0,223*
	P	0,123	0,774	0,064	0,820	0,805	0,929	0,139	0,011
Socialinių paslaugų teikimo institucijose	r	0,197*	0,061	-0,113	0,063	0,096	0,039	0,115	0,206*
	P	0,025	0,491	0,201	0,478	0,275	0,663	0,193	0,019
Bendruomeninio lygmens institucijose	r	0,196*	0,044	-0,161	0,080	0,157	-0,021	0,092	0,182*
	P	0,025	0,621	0,067	0,365	0,075	0,811	0,296	0,038
Viešojoje politikoje	r	0,155	0,027	-0,135	0,084	0,032	-0,100	-0,009	0,168
	p	0,079	0,760	0,125	0,340	0,720	0,257	0,922	0,057
Visuomenėje	r	0,159	0,036	-0,113	0,109	0,122	0,023	0,084	0,139
	p	0,071	0,682	0,202	0,217	0,167	0,794	0,341	0,114

\*  $p < 0,05$ ; \*\*  $p < 0,01$ .

Nustatius, kad tarp vaikų dalyvavimo teisės realizavimo kai kurioje aplinkoje svarbos ir amžiaus egzistuoja ryšiai, galima tikėtis išvelgti tam tikrų svarbos kitimo tendencijų keičiantis paauglystės raidos tarpsniams. Siekiant tą patvirtinti ar paneigti, buvo apskaičiuoti dalyvavimo teisės realizavimo svarbos vidurkiai atskiriems paauglystės etapams. Apskaičiuoti ir patyrimą nusakantys vidurkiai (3 lentelė). Dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos vertinimai pagal paauglystės etapus buvo labai tendencingi. Anks tyvosios paauglystės tarpsniui priskirtini tyrimo dalyviai absoliučiai visą aplinką įvardijo kaip mažiau svarbią palyginti su vidurinėsios ir vėlyvosios paauglystės tarpsniams pri-

klausančiais paaugliais. Vėlyvosios paauglystės etapui priklausantys tyrimo dalyviai visos aplinkos svarbą įvertino aukščiausiais balais.

**3 lentelė.** Atskiriems paauglystės etapams priklausančių tyrimo dalyvių vidutiniai dalyvavimo priimant sprendimus aplinkos svarbos ir patyrimo vertinimų aprašomoji statistika (N = 130)

**Table 3.** Descriptive statistics on the assessments of the importance and experience of environments for participation in decision-making as noted by the research participants belonging to individual stages of adolescence (N = 130)

Vertinimas	Etapai	Rodikliai	Aplinkos						
			Šeima	Švietimo institucijos	Sveikatos priežiūros institucijos	Socialinių paslaugų teikimo institucijos	Bendruomeninio lygmens institucijos	Viešojo politika	Visuomenė
Svarba	Ankstyvoji paauglystė	M	4,22	3,77	3,47	3,72	3,35	3,27	3,23
		N	60	60	60	60	60	60	60
		SD	1,03	1,17	1,42	1,26	1,53	1,45	1,56
	Vidurinioji paauglystė	M	4,57	3,91	3,66	4,01	3,81	3,45	3,51
		N	67	67	67	67	67	67	67
		SD	0,66	1,16	1,5	1,15	1,12	1,56	1,55
	Vėlyvoji paauglystė	M	4,67	5,00	4,33	4,33	4,00	4,33	4,33
		N	3	3	3	3	3	3	3
		SD	0,58	0	0,58	0,58	1	0,58	0,58
Patyrimas	Ankstyvoji paauglystė	M	1,78	2,27	2,32	1,97	1,88	2,20	1,95
		N	60	60	60	60	60	60	60
		SD	0,8	0,94	1,17	1,1	1,18	1,33	1,14
	Vidurinioji paauglystė	M	1,60	2,21	2,09	2,18	2,13	2,10	2,04
		N	67	67	67	67	67	67	67
		SD	0,7	0,95	1,03	0,90	1,04	1,27	1,17
	Vėlyvoji paauglystė	M	1,67	1,67	2,33	1,33	2,00	2,00	1,33
		N	3	3	3	3	3	3	3
		SD	0,58	0,58	0,58	0,58	1	1	0,58

Paauglių dalyvavimo priimant su jais susijusius sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimo vertinimai nebuvo tokie tolygūs kaip svarbos. Vaikų dalyvavimo priimant sprendimus, susijusius su jais, teisė šeimoje, švietimo institucijose, viešojoje politikoje ir visuomenėje

geriausiai realizuojama ankstyvosios paauglystės tarpsnyje, socialinių paslaugų teikimo institucijose ir bendruomeninio lygmens institucijose – vidurinėsios paauglystės tarpsnyje, o sveikatos priežiūros institucijose – vėlyvosios paauglystės tarpsnyje.

Tyrimo dalyvių buvo prašoma nurodyti, kiek jiems asmeniškai svarbus jų dalyvavimo teisės įgyvendinimas vaikų dienos centre ir kaip jie vertina teisės įgyvendinimo situaciją. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau nei pusės visų tyrimo dalyvių (50,77 proc.) subjektyviu vertinimu, dalyvavimo teisės įgyvendinimas vaikų dienos centre yra labai svarbus. Kiek daugiau nei trečdalis tyrimo dalyvių (36,15 proc.) dalyvavimo priimant sprendimus, susijusius su jais, teisės įgyvendinimą laiko svarbiu. Iš dalies svarbus jis 11,54 proc. respondentų, o likusieji 1,54 proc. pasirinko atsakymo variantą „nežinau“. Toks tyrimo rezultatų pasiskirstymas neleidžia dvejoti dėl dalyvavimo teisės įgyvendinimo svarbos subjektyviu paauglių vertinimu vaikų dienos centre.

Dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimas socialinių paslaugų teikimo institucijose buvo įvertintas gana prastai ( $M = 2,06$ ), tačiau tyrimo dalyvių pasiteiravus apie teisės įgyvendinimą vienoje iš socialinių paslaugų teikimo institucijų – vaikų dienos centruose, paaiškėjo, kad beveik pusė tyrimo dalyvių (49,23 proc.) mano, jog jų kaip paauglių teisė dalyvauti priimant sprendimus realizuojama labai gerai. 37,69 proc. teisės įgyvendinimą vertina kaip gerą, 8,46 proc. – kaip vidutinišką, 2,31 proc. – kaip prastą, 1,54 proc. – labai prastai ir 0,77 proc. tyrime dalyvavusių paauglių nebuvo apsisprendę dėl to, kaip vertinti savo dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimą. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad paaugliai vaikų dienos centruose ir turi galimybių dalyvauti priimant sprendimus, ir juose dalyvauja. Kiek daugiau svarbos dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimui vaikų dienos centre yra linkę priskirti vaikinai, palyginus su merginomis. Svarbą aktualizavo 17–18 metų amžiaus paaugliai. Išskirtinę svarbą priskiria ir tie, kurie lanko dienos centrus 4–5 metus, keturis kartus per savaitę ir dienos centre praleidžia 4 valandas.

Įvertinus dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo patyrimą skirtingų demografinių charakteristikų tyrimo dalyvių grupėse, matyti, kad reikšmingų skirtumų įžvelgiama lyties aspektu ( $t = 13,636$ ;  $p = 0,018$ ). Nustatyta, kad vaikinai savo patirtį dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centruose aspektu yra linkę vertinti geriau nei merginos. Geriausiai šios teisės įgyvendinimą vaikų dienos centruose yra linkę vertinti penkiolikmečiai, kurie dienos centrą lanko ilgiau nei 5 metus, kartą per savaitę ir praleidžia dienos centre 2 valandas. Palyginus dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centre svarbos ir patirties vidurkius, paaiškėjo, kad visose tyrimo dalyvių grupėse egzistuoja reikšmingų spragų.

Išnagrinėjus vaikų dienos centrus lankančių paauglių požiūrį į dalyvavimo priimant sprendimus kontekstą, nustatyta, kad ši teisė silpniausiai įgyvendinama šeimoje – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės įgyvendinimas paaugliams yra svarbiausias iš visos aplinkos. Tai reiškia, kad šeimoje fiksuojama didžiausia spraga tarp dalyvavimo teisės svarbos ir įgyvendinimo. Žymių spragų nustatyta ir palyginus dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo svarbą ir patirtį vaikų dienos centro aplinkoje. Tai reiškia, kad faktinis dalyvavimo teisės įgyvendinimas nesiekia paauglių lūkesčių. Vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas, kai priimami su jais susiję sprendimai, visoje aplinkoje įvertintas gana žemais

vidutiniais balais. Nelygindami vaikų dienos centro su kita aplinka, paaugliai savo galimybes ir faktinį dalyvavimą priimant sprendimus vaikų dienos centre įvertino gana palankiai.

## 5. Paauglių, lankančių dienos centrus, dalyvavimo priimant sprendimus lygio subjektyvus vertinimas

Vaikų dalyvavimo svarbos ir patyrimo, kai priimami su jais susijęs sprendimai, vertinimas atliktas šiuose penkiuose lygiuose: 1) vaiko išklausymas; 2) vaiko palaikymas, kai jis išreiškia savo požiūrį; 3) atsižvelgimas į vaiko požiūrį; 4) vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą; 5) sprendimų galios ir atsakomybės suteikimas (Shier, 2001; Vosz et al., 2020). Tyrimo respondentų paauglių dalyvavimo visuose minėtuose lygiuose svarbos ir patyrimo vertinimai pateikti 4 lentelėje.

**4 lentelė.** *Dalyvavimo priimant sprendimus įgyvendinimo lygių svarbos ir patyrimo aprašomoji statistika (N = 130)*

**Table 4.** *Descriptive statistics on the importance and experience of the levels of implementation of participation in decision-making (N = 130)*

Lygiai	Svarba					Patyrimas				
	N	Min	Max	M	SD	N	Min	Max	M	SD
Vaiko išklausymas	130	0	5	3,93	1,00	130	1	5	4,30	0,78
Vaiko palaikymas, kai jis išreiškia savo požiūrį	130	0	5	3,86	1,07	130	0	5	4,17	0,90
Atsižvelgimas į vaiko požiūrį	130	0	5	3,77	1,14	130	1	5	4,02	0,92
Vaiko įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą	130	0	5	3,47	1,52	130	0	5	3,85	1,31
Sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimas	130	0	5	3,51	1,55	130	0	5	3,78	1,41

Vaiko dalyvavimo svarba didžiausia yra pirmajame – vaiko išklausymo – lygyje ( $M = 3,93$ ) (4 lentelė). Vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygiams pereinant į aukštesnį, šios teisės svarba paaugliams nuosekliai mažėja. Mažiausiai svarbus dalyvavimas priimant sprendimus – vaiko įtraukimo į sprendimų priėmimo procesą lygyje ( $M = 3,47$ ). Šios teisės įgyvendinimas paskutiniame – stipriausiam – sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygmenyje tik nežymiai svarbesnis ( $M = 3,51$ ). Įvertinus vaiko dalyvavimo teisės įgyvendinimo patyrimą vaikų dienos centre, teigtina, kad patyrimo vertinimas taip pat nuosekliai mažėja įgyvendinimo lygiams pereinant į aukštesnį. Nustatyta, kad geriausiai dalyvavimo teisė įgyvendinama vaiko išklausymo lygyje ( $M = 4,30$ ), o prasčiausiai – sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygyje ( $M = 3,78$ ). Palyginus paauglių dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centre svarbos ir patyrimo vertinimus, matyti, kad šiuo aspektu spragos nėra: vaikų dienos centruose paauglių dalyvavimo teisė visuose lygiuose viršija paauglių lūkesčius, keliamus šios teisės įgyvendinimui.

Išanalizavus paauglių dalyvavimo priimant sprendimus lygių svarbą ir patirtį, nustatyta, kad vaikų dienos centre dalyvavimo teisės įgyvendinimas paauglių subjektyviu vertinimu svarbiausias ir geriausiai vertinamas yra vaiko išklauso lygyje. Nustatyta, kad visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius. Nepaisant tokių tyrimo rezultatų, egzistuoja didesnis paauglių dalyvavimo teisės įgyvendinimo vaikų dienos centruose potencialas. Norint jį išnaudoti, tikslinga imtis kryptingų ir laiku suveikiančių priemonių.

## Išvados

Vaikų dalyvavimo teisė – tai konstruktas, apimantis keturis pagrindinius elementus: tikslą, kontekstą, būdus ir suinteresuotas šalis. Vaikų dalyvavimo teisės kontekstas atsiskleidžia per socialinio dalyvavimo lygmenį ir dalyvavimo temą. Socialinio lygmens kontekste vaikų dalyvavimo teisės įgyvendinimas gali vykti mikro, mezo ar makrolygyje funkcionuojančiose institucijose: šeimoje, ugdymo, sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų teikimo ir bendruomeninio lygmens institucijose, viešojoje politikoje, visuomenėje. Dalyvavimo temas detalizuoja sritys, problemos, kylančios dėl kasdienių pasirinkimų ar vaikui žymiai reikšmingesnių sprendimų. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad dalyvavimo priimant sprendimus teisė, subjektyviu paauglių, lankančių vaikų dienos centrus vertinimu, silpniausiai įgyvendinama šeimoje – aplinkoje, kurioje dalyvavimo teisės įgyvendinimas jiems yra pats svarbiausias. Subjektyviu paauglių vertinimu, dalyvavimo priimant sprendimus teisės įgyvendinimo situacija yra atitolusi nuo lūkesčių, kuribus atskleidė subjektyvus svarbos vertinimas. Vaikų dienos centrus lankančių paauglių dalyvavimo priimant sprendimus teisės realizavimo skirtingoje aplinkoje svarba stiprėja paaugliams pereinant iš ankstyvosios į vėlyvosios paauglystės etapą.

Dalyvavimas gali prasidėti net ir minimaliomis teisę įgyvendinančių subjektų pastangomis – išklausimu, informavimu, konsultavimu, nors labiausiai teisė realizuojama tada, kai vaikas pats priima sprendimą ir prisiima už jį atsakomybę. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad paaugliai vaikų dienos centruose ir turi galimybių dalyvauti priimant sprendimus, ir dalyvauja. Nustatyta, kad visuose lygiuose faktinis dalyvavimas priimant sprendimus viršija paauglių lūkesčius; dalyvavimo teisės įgyvendinimas svarbiausias ir geriausiai faktiškai užtikrinamas, subjektyviu paauglių požiūriu, išklauso lygyje. Kaip mažiausiai svarbų ir silpniausiai patiriamą dalyvavimo teisės įgyvendinimo lygį paaugliai įvardijo sprendimų priėmimo galios ir atsakomybės suteikimo lygį.

Nustačius, kad vaikų dalyvavimo priimant sprendimus teisė prasčiausiai įgyvendinama artimiausioje vaiko aplinkoje – šeimoje, išvelgtinas aiškus koregavimo poreikis. Siūloma šviečiamoji veikla, skirta išimtinai dienos centrus lankančių paauglių tėvams, vaikams ir kitoms suinteresuotoms šalims. Siekiant šio tikslo LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai rekomenduojama visoje šalyje įgyvendinti projektinę veiklą, kuri padėtų spręsti būtent šią sistemine problemą. Projektinei veiklai galėtų būti keliamas tėvų informavimo dėl vaikų dalyvavimo teisės tikslas ir šios teisės įgyvendinimo stiprinimas artimiausioje vaiko aplinkoje.

## Literatūra

- Barry, J. (2014). *An investigation of youth participation in an Irish youth mental health service: Staff and young people's perspectives*. Dublin: Technological University of Dublin.
- Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: What do young people say? *Children and Youth Services Review*, 33(4), 496–501. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.006>
- Bilevičienė, T., & Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Brummelaar, M. D. C., Harder, A. T., Kalverboer, M. E., Post, W. J., & Knorth, E. J. (2018). Participation of youth in decision-making procedures during residential care: A narrative review. *Child & Family Social Work*, 23(1), 33–44. <https://doi.org/10.1111/cfs.12381>
- Cashmore, J., & Parkinson, P. (2008). Children's and parents' perceptions children's participation in decision making after parental separation and divorce. *Family Court Review*, 46(1), 91–104. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00185.x>
- Coyne, I. (2008). Children's participation in consultations and decision-making at health service level: A review of the literature. *International Journal of Nursing Studies*, 45(11), 1682–1689. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2008.05.002>
- Coyne, I., Amory, A., Kiernan, G., & Gibson, F. (2014). Children's participation in shared decision-making: Children, adolescents, parents and healthcare professionals' perspectives and experiences. *European Journal of Oncology Nursing*, 18(3), 273–280. <https://doi.org/10.1016/j.ejon.2014.01.006>
- Eskytė, I. (2008). Socialinio dalyvavimo plėtotė vaikų dienos centruose. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2(2), 143–165.
- Franklin, A., & Sloper, P. (2009). Supporting the participation of disabled children and young people in decision-making. *Children & Society*, 23(1), 3–15. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00131.x>
- Gaižauskaitė, I., & Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Glebuviienė, V., & Tarasonienė, A. (2003). Darželio auklėtojų požiūris į vaiko teises. *Pedagogika*, 65, 63–68.
- Grootens-Wiegers, P., Hein, I. M., van den Broek, J. M., & de Vries, M. C. (2017). Medical decision-making in children and adolescents: Developmental and neuroscientific aspects. *BMC Pediatrics*, 17(1), 120. <https://doi.org/10.1186/s12887-017-0869-x>
- Grootens-Wiegers, P., Hein, I., & Staphorst, M. (2018). Using children's voice to optimize pediatric participation in medical decision making. *American Journal of Bioethics*, 18(3), 14–16. <https://doi.org/10.1080/15265161.2017.1418928>
- Gudžinskienė, V., Burvytė, S., & Barkauskaitė, M. (2017). Vaikų dienos centrų specialistų patirtys ugdati vaikų socialinius įgūdžius. *Pedagogika*, 128(4), 128–146. <https://doi.org/10.15823/P.2016.15>
- Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, R., & Uscila, R. (2016). Vaiko teisių įgyvendinimo galimybės vaikų dienos centruose. *Pedagogika*, 121(1), 209–224. <https://doi.org/10.15823/p.2016.15>
- Heimer, M., Nasma, E., & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: the process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316–323. <https://doi.org/10.1111/cfs.12424>
- Herbots, K., & Put, J. (2015). The participation disc. A concept analysis of (a) child('s right to) participation. *International Journal of Children's Rights*, 23(1), 154–188. <https://doi.org/10.1163/15718182-02301007>
- Hultman, L., Forinder, U., Ohrvall, A. M., Pergert, P., & Fugl-Meyer, K. (2019). Elusive participation – social workers' experience of the participation of children with disabilities in LSS assessments. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 21(1), 38–48. <http://doi.org/10.16993/sjdr.558>



- Hurd, A. J. (2011). *Children and young people's participation*. Birmingham: University of Birmingham.
- Yamaji, N., Suto, M., Takemoto, Y., Suzuki, D., Lopes, K. da S., & Ota, E. (2020). Supporting the decision making of children with cancer: A meta-synthesis. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 37(6), 431–443. <https://doi.org/10.1177/1043454220919711>
- Indrašienė, V., & Šlapelienė, E. (2007). Vaikų požiūris į jų lankomus vaikų dienos centrus. *Socialinis ugdymas*, 14(3), 19–28.
- Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
- Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1443–1455.
- Kairienė, B. (2013). *Agresyvaus tėvų elgesio su savo vaikais prevencijos prielaidos*. Vilnius: MRU leidykla.
- Kairienė, B., & Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas*, 6(2), 43–50.
- Laevers, F., & Declercq, B. (2018). How well-being and involvement fit into the commitment to children's rights. *European Journal of Education*, 53(3), 325–335. <https://doi.org/10.1111/ejed.12286>
- Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita (2020). Prieiga per internetą: <http://www.vtaki.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-atas-kaitos>
- Lundy, L. (2018). In defence of tokenism? Implementing children's right to participate in collective decision-making. *Childhood*, 25(3), 340–354. <https://doi.org/10.1177%2F0907568218777292>
- Manouchehri, B., & Burns, E. A. (2021). Participation as a right to the city: Iranian children's perspectives about their inclusion in urban decision-making. *Children and Society*, 35(3), 363–379. <https://doi.org/10.1111/chso.12446>
- McPherson, L., Vosz, M., Gatwiri, K., Parmenter, N., Macnamara, N., Mitchell, J., & Tucci, J. (2021). What does research tell us about young people's participation in decision making in residential care? A systematic scoping review. *Children and Youth Services Review*, 122, 105899. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105899>
- Odinokova, V., & Rusakova, M. (2019). Participation of children in decision-making and their psychosocial wellbeing within the child protection system in St. Petersburg, Russia. *The Journal of Social Policy Studies*, 17(4), 643–656. <https://doi.org/10.17323/727-0634-2019-17-4-643-656>
- Olaszewski, A. E., & Goldkind, S. F. (2018). The default position: Optimizing pediatric participation in medical decision making. *American Journal of Bioethics*, 18(3), 4–9.
- Runeson, I., Enskar, K., Elander, G., & Hermeren, G. (2001). Professionals' perceptions of children's participation in decision making in healthcare. *Journal of Clinical Nursing*, 10(1), 70–78. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2702.2001.00433.x>
- Sanders, R., & Mace, S. (2006). Agency policy and the participation of children and young people in the child protection process. *Child Abuse Review*, 15(2), 89–109. <https://doi.org/10.1002/car.927>
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the child. *Children & Society*, 15(2), 107–117. <http://dx.doi.org/10.1002/chi.617>
- Venninen, T., Leinonen, J., Lipponen, L., & Ojala, M. (2014). Supporting children's participation in Finnish child care centers. *Early Childhood Education Journal*, 42(3), 211–218. <http://dx.doi.org/10.1007/s10643-013-0590-9>
- Vosz, M., McPherson, L., Parmenter, N., & Gatwiri, K. (2020). *Enabling young people's participation in residential care decision-making*. Australian Childhood Foundation, Southern Cross University.
- Žiobienė, E. (2017). Vaiko teisės ginančių ombudsmenų institucijų reikalingumas ir tinkamiausias modelis. *Jurisprudencija*, 24(2), 271–292. <https://doi.org/10.13165/JUR-17-24-2-04>



# THE ASSESSMENT OF THE CONTEXT AND LEVELS OF THE RIGHT OF TEENAGERS ATTENDING CHILDREN'S DAY CARE CENTERS TO PARTICIPATE IN DECISION-MAKING

**Prof. dr. Vida Gudžinskienė**

Mykolas Romeris University, Lithuania

**Gitana Gužienė**

Public organization "Gelbėkit vaikus", Lithuania

## **Summary**

*This study was aimed at the evaluation of the practical implementation of the context and levels of the right of teenagers visiting children's day care centers to participate in decision-making. For the theoretical analysis, the methods of analysis and generalization of scientific literature were applied. The data of the empirical research were collected by means of a questionnaire survey. The methods of descriptive statistics and statistical analysis were applied for the analysis of the research data.*

*The theoretical analysis of the context of children's right to participate has shown that children's right to participate is a construct that encompasses four main elements: aim, context, ways, and parties involved. This context is examined in terms of the social level and the topic of participation. The social level contains the levels of systems and environments. In the context of the social level, the implementation of children's right to participate can take place in institutions operating at the micro, meso, or macro levels: in the family, in educational institutions, in health care institutions, in social service institutions, in community-level institutions, in public policy, and in society. Depending on the environment of the child's right to participate, different topics of participation are possible, which are detailed in areas, problems that occur due to everyday choices, or solutions that are significantly more important for the child.*

*Participation may start even with the minimal efforts of the subjects implementing this right – hearing, informing, and consulting – while this right is most strongly realized when the child makes a decision and takes responsibility for it by themselves. Intermediate levels of children's participation in decision-making include: expressions of support for children, taking into account children's points of view, and involvement in the decision-making process.*

*In order to assess the subjective attitude of teenagers towards the implementation of their right to participate in decision-making in the environment of a children's day care center, a questionnaire survey of 130 children aged 12–18 attending the "Gelbėkit vaikus" ("Save the Children") day care center was conducted in January and February 2021. The results of the survey showed that the right to participate in decision-making, according to the subjective assessment of teenagers, is best implemented in educational institutions, health care institutions, and public policy. The least important environments, in the opinion of teenagers, are public policy, society, and health care institutions. The research results show that children's participation in decision-making that affects them is*

least implemented in the family – the environment where the implementation of the right to participate for teenagers is the most important of all environments. The biggest gap between the importance of the right to participate and its implementation was recorded in the family.

The assessments of the importance of environments for participation in decision-making were highly biased by stages of adolescence. Participants of the research belonging to the early stage of adolescence completely identified all environments as less important compared to teenagers in the middle and late stages of adolescence. Research participants belonging to the stage of late adolescence assessed the importance of all environments with the highest scores. The assessments of the experience of implementing teenagers' right to participate in decision-making that affects them were not as equal as they were regarding importance. The teenagers' right to participate in decision-making that affects them is best realized: in the family, educational institutions, public policy, and society at the early stage of adolescence; in social service institutions and community-level institutions at the middle stage of adolescence; and in health care institutions at the late stage of adolescence.

The research revealed that according to the subjective assessment of more than half of all research participants, the implementation of the right to participate in the children's day care center is very important. The implementation of the right to participate in decision-making in social service institutions was assessed rather poorly, but when research participants were asked about the implementation of the right in one of the social service institutions – children's day care centers – almost half of the research participants believed that their right as teenagers to participate in decision-making was realized very well.

The results of the empirical research showed that teenagers in children's day care centers have opportunities to participate and do participate in decision-making. Compared to girls, boys tend to attach slightly more importance to the implementation of the right to participate in decision-making in children's day care centers. The importance was emphasized by teenagers aged 17–18. Special importance was also attached by those who had attended day care centers for 4–5 years, 4 times per week, and who spent 4 hours per day in day care centers.

The assessment of the experience of the implementation of the right to participate in decision-making in groups of research participants with different demographic characteristics shows that significant differences are seen in terms of gender. It was established that, compared to girls, boys tend to assess their experience in terms of the implementation of the right to participate in children's day care centers better. Fifteen-year-olds who had attended the day care center for more than 5 years, once per week, and who spent 2 hours per day there tended to best assess the implementation of the right in children's day care centers.

The importance and experience of children's participation in decision-making that affects them were assessed at the following five levels: hearing the child, supporting the child when one expresses one's point of view, taking the child's point of view into account, involving the child in the process of decision-making, and providing power and responsibility for decisions. The importance of the child's participation is greatest at the first level – hearing the child. As the levels of implementation of the child's right to participate increase, the importance of this right for teenagers steadily decreases. Participation in decision-making

is least important at the level of involving the child in the process of decision-making. The implementation of participation in decision-making at the last, strongest level of providing power and responsibility for decision-making is only slightly more important. The assessment of the experience of the implementation of the child's right to participation in the children's day care center shows that the assessment of the experience also gradually decreases as the levels of implementation increase. It was found that the right to participate is best implemented at the level of hearing the child, and worst implemented at the level of providing power and responsibility for decision-making. The comparison of the assessments of the importance and experience of the implementation of teenagers' right to participation in the children's day care center reveals that there is no gap in this aspect – teenagers' right to participation in children's day care centers exceeds their expectations for the implementation of this right at all levels.

Ultimately, it can be stated that children's right to participate is least implemented in the family – in the environment where the implementation of the participation right for teenagers is the most important. According to the subjective assessments of teenagers, the situation related to the implementation of the right to participate in decision-making is far from their expectations, as revealed by the subjective assessments of importance. The importance of the realization of the right to participate in decision-making for teenagers attending children's day care centers in different environments grows as teenagers move from the early to the late stage of adolescence.

Participation may start with even the most minimal of efforts of those implementing this right by hearing, informing, and consulting; while the right is most strongly realized when the child makes a decision and takes responsibility for it by themselves. The results of the empirical research showed that teenagers in children's day care centers have opportunities to participate and do participate in decision-making. It was established that actual participation in decision-making at all levels exceeds teenagers' expectations; the implementation of the right to participate is most important and is actually best ensured, according to the teenagers' subjective point of view, at the level of hearing. The level of providing power and responsibility for decision-making was identified by teenagers as the least important and least-experienced level of implementation of the right to participate.

**Keywords:** child, decision-making, levels of the right, teenagers, participation.

---

**Vida Gudžinskienė**, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių asmenų, kurie mokosi, kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

**Vida Gudžinskienė**, Doctor of Social Sciences (Education), professor at the Institute of Educational Sciences and Social Work at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-)education, expression of different student competences, development of social competences, social worker and teacher training.

---

**Gitana Gužienė**, socialinių mokslų magistrė, visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ vaikų dienos centro „Duok ranką“ socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptis: vaikų dienos centrus lankančių paauglių teisės dalyvauti priimant sprendimus.

**Gitana Gužienė**, Master of Social Sciences, member of the “Save the Children” Public Organization, social worker at the “Give a Hand” day care center. Research areas: the right of teenagers visiting day care centers to participate in decision-making.

## MOKYMO(SI) STRATEGIJŲ IR METODŲ TAIKYMAS SLAUGOS STUDIJŲ STUDENTAMS MOKANT ĮRODYMAIS GRĮSTOS PRAKTIKOS

### Danguolė Šakalytė

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Edukologijos ir socialinio darbo institutas  
Utenos kolegija  
Medicinos fakultetas  
Utenio a. 2, LT-28241 Utena  
Telefonas 8 656 12981  
Elektroninis paštas: d.sakalyte@ukolegija.lt

### Prof. dr. Valdonė Indrašienė

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Edukologijos ir socialinio darbo institutas  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius  
Telefonas (8 5) 271 4716  
Elektroninis paštas: v.indrasiene@mruni.eu

*Pateikta 2021 m. spalio 4 d.  
Parengta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-03

### Anotacija

*Įrodymais grįsta praktika (ĮGP) slaugoje – tai vienas iš būdų užtikrinti, kad profesinės veiklos praktika būtų paremta pagrįstų ir validžių mokslinių tyrimų įrodymais, kurių pagrindu suformuluojami klinikiniai sprendimai priimtini ne tik slaugos personalui, bet ir pacientui. Pereinant prie aukštesnio slaugos specialistų rengimo lygio, galima išvelgti esamą teorijos ir praktikos atotrūkį, kuris dar labiau gali išaugti, jeigu nesiimama efektyvių veiksmų peržiūrint studijų programų turinį. Studentams, baigusiems pirmosios pakopos slaugos studijų programas,*

dažnai trūksta žinių ir įgūdžių, kaip taikyti ĮGP profesinėje veikloje, todėl būtina, kad ĮGP mokymas būtų visiškai įtrauktas į slaugytojų rengimo studijų programas siekiant tinkamai parengti būsimąjį slaugos specialistą. Tyrimo tikslas – išanalizuoti mokymo(si) strategijų ir metodų taikymą slaugos studijų studentams mokant įrodymais grįstos praktikos. Literatūros apžvalga suplanuota ir parašyta laikantis PRISMA reikalavimų. Į šią apžvalgą įtraukta 20 iš 152 straipsnių, kuriuose analizuotos į studentą orientuotos interaktyviojo mokymo(si), konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijos. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad organizuojant ĮGP mokymą buvo taikoma: pavienio mokymo(si) forma, apimanti seminarą, konferenciją, paskaitą ar e. mokymą ir daugialypio mokymo(si) forma taikant mokymo metodų derinį (pvz.: paskaitos-praktiniai darbai-diskusijos; paskaitos-komandinis darbas-stebėjimas ir pan.). Į tyrimą įtrauktas ir ĮGP penkių žingsnių mokymo modelis taikant interaktyvaus mokymo, „atvirkštinės klasės“ ir „tradicinės klasės“ metodus.

Atlikus mokslinių straipsnių analizę apie mokymo(si) strategijų ir metodų taikymą slaugos studijų studentams mokant ĮGP, paaiškėjo, kad autoriai bando sugrupuoti ir suklasifikuoti įvairias mokymo(si) strategijas ir studijų procese taikomus mokymo metodus. Mokant ĮGP slaugos studentus dažniausiai rekomenduojama taikyti konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijas, pasitelkti tradicinių mokymo metodų derinius, tokius kaip paskaitų, seminarų, diskusijų, mažų grupių ir komandinio mokymosi, atvejų analizės ir individualaus mokymosi. Dėstytojai turėtų prisimti facilitatorių vaidmenį siekdami tinkamai įgyvendinti ĮGP mokymą ir į studijų procesą aktyviau įtraukti bibliotekinius ir praktikos mentorius.

**Reikšminiai žodžiai:** įrodymais grįstos praktikos mokymas; įrodymais grįsta praktika; įrodymais grįsta slauga; slaugos edukacija.

## Įvadas

Analizuojant literatūros šaltinius aptinkama daug straipsnių apie ĮGP svarbą slaugos praktikoje ir rengiant būsimuosius slaugytojus. Nuo to laiko, kai Florence Nightingale (1860/1969) išleido savo leidinį *Notes on Nursing*, slaugytojai ir toliau ieško geriausių įrodymų, tinkančių pagrįsti vykdomą slaugos praktiką, siekdami gerinti slaugytojų teikiamų paslaugų kokybę ir užtikrinti kuo geresnę pacientų sveikatos būklę. Panašiai ir slaugos dėstytojai kuria įvairias idėjas ir metodikas norėdami padėti studentams identifikuoti ir taikyti įrodymus profesinės veiklos praktikoje (Yancey, 2019). Šalyse, kurioms būdingos gilios slaugytojų rengimo tradicijos, apie ĮGP mokymą ir integraciją į studijų programas pradėta diskutuoti maždaug prieš du dešimtmečius (Melnik, Fineout-Overholt, Gigglesman, & Cruz, 2010; Larsen, Terkelsen, Carlsen, & Kristensen, 2019), nes pasauliniu mastu vystantis slaugos mokslui ĮGP tapo jo pagrindu.

1998 m. publikuojamas žurnalas *Evidence-Based Nursing*, skirtas slaugytojams ir slaugos specialybės studentams, kuriame pateikiami svarbiausi straipsniai su ekspertų komentarais daugiausia dėmesio skiriant pagrindinėms tyrimų išvadoms ir jų daromam poveikiui slaugos praktikai. Pastebėta, kad, taikant tradicinę slaugos praktiką, slaugytojai vadovaujasi autoritetų nuomone, asmeninėmis žiniomis ir patirtimi, slaugos veiksmų atlikimo tradicijomis. Tačiau neatnaujinamos žinios greitai sensta, asmeninė patirtis yra

ribota, autoritetų nuomonės gali skirtis, o tradicijos įvairiose šalyse ir gydymo įstaigose taip pat gali būti nevienodos (Melnyk, Gallagher-Ford, Long & Fineout-Overholt, 2014). Vykdamas ĮGP slaugą slaugymo metodai parenkami atsižvelgiant į individualius paciento poreikius, ne tik į ligą. O tradicinėje slaugoje vienuočių metodų taikymas net ir ta pačia liga sergantiems pacientams gali būti neveiksmingas, nes dažnai neatsižvelgiama į individualius paciento poreikius (Melnyk et al., 2014).

Atliktų tyrimų pagrindu 2011 m. Ohajo valstybinio universiteto (JAV) slaugos mokslų daktarė B. M. Melnyk (2011) apibrėžė ĮGP konceptą slaugoje: „Įrodymais grįsta slaugos praktika – tai slaugos praktika, kai slaugytojai išmokomi priimti klinikiškus sprendimus vadovaujantis geriausiais prieinamais mokslinių tyrimų įrodymais ir klinikiškie slaugytojų patirtimi, atsižvelgiant į paciento pageidavimus ir poreikius“. Vėliau publikuotose studijose B. M. Melnyk (2012), C. J. Thompson (2016), H. Saunders ir K. Vehviläinen Julkunen (2018) apibrėžė tris pagrindinius įrodymais grįstos slaugos praktikos komponentus: validūs ir pagrįsti moksliniai tyrimų įrodymai, klinikiškie patirtis ir pacientų pageidavimai.

Kodėl yra itin svarbu, kad būsimeji slaugytojai išmokytų taikyti ĮGP? Lietuvoje per einant prie aukštesnio slaugos specialistų rengimo lygio galima išvėlgti esamą teorijos ir praktikos atotrūkį, kuris dar labiau gali išaugti, jeigu nesiimama efektyvių veiksmų peržiūrint studijų programų turinį. Siekiant išvėngti šio atotrūkio, būtina, kad ĮGP mokymas būtų visiškai įtrauktas į slaugytojų rengimo studijų programas, nes tai yra pagrindinė terpė, skirta slaugos studentų profesinių žinių, įgūdžių ir klinikiškie požiūrio formavimui (Lehane et al., 2017). ĮGP mokymo turiniu paremta slaugos studijų programa savita, jai būdingas efektyvus studentų slaugos klinikiškie kompetencijų ugdymas, bendravimo ir kritinio mąstymo įgūdžių ugdymas, ji sudaro prielaidas studentams pasiekti aukštesnį studijų rezultatų lygmenį užtikrinant pacientų saugą (Cordeau, 2012; Edeer & Sarikaya, 2015; Hung, Wang, Feng, Wang, Lin, & Chang, 2019). Nepaisant visų rekomendacijų įtraukti ĮGP mokymą į slaugos studijų programos dalykus, praktikoje ne visada tai pavyksta. Dabartinė praktika rodo, kad ĮGP mokymas labiausiai integruotas į taikomųjų tyrimų dalykų turinį (Stichler, Fields, Kim, & Brown, 2011). Būsimejų slaugytojų rengimas turi būti nukreiptas į studentams skirtas ĮGP žinių ir įgūdžių mokymo(si) strategijas, kuriose integruoti profesijos principai ir pagrįsti moksliniai įrodymai siekiant pagerinti pacientų priežiūros kokybę ir sukurti studentui tinkamą ugdymo erdvę (Martins, Baptista, Coutinho, Fernandes & Fernandes, 2018). Tačiau trūksta aiškiai apibrėžtos informacijos, kaip ši ugdymo erdvė turi būti sukurta ir pritaikyta efektyviam ĮGP mokymui. Daugelyje mokslo darbų pabrėžiama, kad įvairių šalių aukštosios mokyklos palaiko ĮGP mokymą rengiant slaugytojus, tačiau neįtraukia jo į savo studijų programas visa apimtimi dėl didesnių studijų proceso organizavimo išlaidų ar dėl dėstytojų įgūdžių ir žinių trūkumo, kaip organizuoti ĮGP mokymą pasirenkant tinkamas mokymo(si) strategijas. K. S. Khan ir A. A. Coomarasamy (2006) aprašė trijų lygių ĮGP mokymą(si). Pirmasis lygis yra interaktyvi klinikiškie veikla. Antrasis lygis – klasės didaktika naudojant praktinę klinikiškie ir interaktyvią veiklą. Trečiasis lygis yra klasės didaktika arba savarankiškas mokymas(sis) (Khan & Coomarasamy, 2006, as cited in Horntvedt, Nordsteien, Fermann & Severinson, 2018). Pasak B. M. Melnyk ir E. Fineout-Overholt (2011), svarbu, kad mokymo(si)



strategijos būtų suprantamos ir paprastos visiems studijų proceso dalyviams, o ĮGP integravimas turi būti natūrali akademinės kultūros dalis.

Lietuvoje slaugytojų ĮGP mokymas yra mažai tyrinėta sritis. Plėtojant patį slaugos mokslą, Lietuvoje nagrinėta slaugos lyderystė, pacientų gyvenimo kokybė, klinikinės slaugos problemos ir edukologiniai slaugos aspektai. Edukologijos mokslo srityje analizuota pati slaugos institucija atsižvelgiant į profesinio rengimo kaitos dimensijas (Sajienė, 2000), nagrinėtas mentorystės mokymasis slaugos kontekste (Paulikienė, 2015), studentų profesinio identiteto vystymas, slaugytojų kompetencijų ugdymas (Žydzžiūnaitė, 2003; Rimkienė, 2013; Būtėnas, 2015), tačiau mokslo tiriamųjų darbų, kuriuose būtų skiriamas dėmesys ĮGP mokymui, rengiant slaugytojus, nepavyko aptikti (<https://db.lmt.lt/lt/perziura/disertacijos/d-db.html>).

*Tyrimo objektas* – mokymo(si) strategijų ir metodų taikymas slaugos studijų studentams mokant įrodymais grįstos praktikos.

*Tyrimo tikslas* – išanalizuoti mokymo(si) strategijų ir metodų taikymą slaugos studijų studentams mokant įrodymais grįstos praktikos.

*Tyrimo metodai*: mokslinių šaltinių analizė, sisteminimas, apibendrinimas, teiginių interpretavimas ir pagrindimas.

## 1. Tyrimo metodai

*Tyrimo dizainas*. Literatūros apžvalga suplanuota ir parašyta laikantis PRISMA (angl. *Preferred Reporting Item for Systematic Review and Meta-Analyses*) reikalavimų.

*Tinkamumo kriterijai*. Siekiant užtikrinti mokslinės literatūros apžvalgos pagrįstumą, suformuluoti publikacijų įtraukimo ir pašalinimo kriterijai. Visos mokslinės publikacijos, atitinkančios atrankos kriterijus, įtrauktos į analizės sąrašą ir išanalizuotos, o neatitinkančios nustatytų kriterijų atmetos ir neįtrauktos į literatūros apžvalgą. Straipsnyje taikyti tyrimo metodai ir šalis, kurioje vyko tyrimas, – nebuvo svarbūs straipsnių atrankai. Straipsniai analizei atrinkti pagal šiuos atrankos kriterijus: 1) mokslinis straipsnis paskelbtas recenzuojamame mokslo žurnale; 2) viso teksto straipsnis anglų kalba; 3) laikotarpis – straipsniai, paskelbti 2010–2021 m.; 4) straipsnyje analizuojama ĮGP mokymo strategijos ir mokymo metodai.

*Paieškos šaltiniai ir strategijos*. 2021 m. vasario – balandžio mėn. atlikta tikslinė literatūros paieška EBSCO, „PubMed“ ir „ScienceDirect“ duomenų bazėse. Paieškai naudoti šie reikšminiai žodžiai: *evidence based practice and nursing; education of evidence based practice; nursing education* ir kiti panašūs terminai su apribojimu *Full text*.

*Duomenų rinkimo ir analizės procesas*. Pasitelktas keturių etapų Grove, Burns ir Gray (2012) metodas: greita peržvalga (angl. *Skimming*), supratimas (angl. *Comprehension*), šaltinių analizė (angl. *Analysis of Sources*) ir sintezė (angl. *Synthesis of Sources*).

Greita peržvalga apėmė pavadinimų, santraukos ir reikšminių žodžių skaitymą, kad būtų galima nuspręsti, ar įtraukti straipsnius, ar ne. Įtraukti straipsniai recenzuoti, originalūs, kuriuose aprašomos ĮGP mokymo(si) strategijos ir mokymo metodai. Neįtraukti tie straipsniai, kuriuose buvo analizuojamos slaugytojų ir slaugos studentų žinios apie ĮGP konceptą. Križiškai peržiūrint straipsnius, buvo siekiama įvertinti ir suprasti

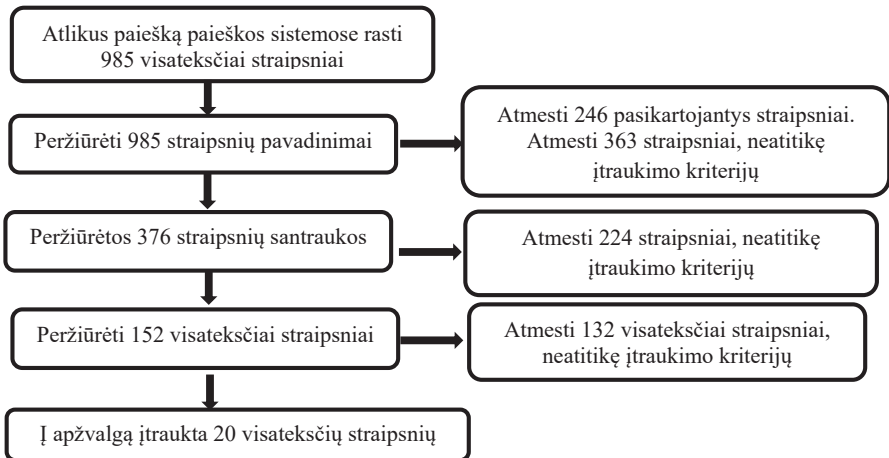


straipsnių turinį, pasižymint pastabas tyrime analizuojamomis pagrindinėmis temomis. Analizė apėmė straipsnių suskirstymą pagal probleminius tyrimo klausimus: kokios ĮGP mokymo(si) strategijos taikomos studijų procese ir kokie mokymo metodai taikomi mokant ĮGP. Straipsnio autorės kelis kartus pakartojė šį etapą. Straipsniuose aprašomų tyrimų duomenys surašyti į lentelę, kad būtų galima sistemingai peržvelgti, analizuoti, apibendrinti ir interpretuoti gautus rezultatus. Nagrinėjant straipsniuose pateiktą medžiagą, atrinkti ir į analizės lentelę įtraukti duomenys apie autorius, publikavimo metus, tyrimo strategiją, taikomą mokymo strategiją ar mokymo metodą ir išvadas. Atliekant straipsnių sintezę, analizuotas surinktos informacijos turinys atsižvelgiant į teorinę tyrimo perspektyvą ir siekiant atsakyti į iškeltą tyrimo tikslą. 20 straipsnių iš 152 įtraukti į apžvalgą.

Analizės metu gauti duomenys interpretuoti vadovaujantis B. M. Melnyk ir E. Fineout-Overholt (2011) įrodymais grįstos slaugos praktikos teorijos idėjomis.

## 2. Tyrimo rezultatai

*Literatūros paieška.* Paieškos metu surasti 985 šaltiniai. Peržiūrėjus šaltinius, atmesti pasikartojantys straipsniai ir paieškos kriterijų neatitinkantys straipsniai. Į šią apžvalgą įtraukta 20 iš 152 straipsnių. Straipsnių atrankos procesas grafiškai pavaizduotas 1 paveiksle.



1 pav. Straipsnių atrankos procesas

Fig. 1. Article selection process

*Tyrimų charakteristika.* Devyniuose į analizę įtrauktuose straipsniuose taikyta kiekybinio tyrimo strategija (Aronoff et al., 2017; Florin, Ehrenberg, Wallin, & Gustavsson, 2012; Hsieh & Chen, 2020; Huang, Chou, Leu, You, Tiao, & Chen, 2020; Kim, Gu, & Chang, 2019; McGowan, 2019; Mena-Tudela, González-Chordá, Cervera-Gasch, Maciá-Soler, &

Orts-Cortés, 2018; Sin & Bliquez, 2017; Phillips et al., 2016), po vieną – mišraus (Hung et al. 2019) ir kokybinio tyrimo (Lehane et al., 2019) strategijos, o teorinio tyrimo prieiga naudota devyniuose straipsniuose (Aglen, 2016; Fiset, Graham, & Davies, 2017; Horn-tvedt et al., 2018; Kyriakoulis et al., 2016; Larsen et al., 2019; Ramis, Chang, Conway, Lim, Munday, & Nissen, 2019; Rolloff, 2010; Theofanidis, 2015; Winters & Echeverri, 2012).

Į analizę įtraukti tyrimai atlikti šiose šalyse: JAV (5), Taivane (3), Australijoje (2), Graikijoje (2), Norvegijoje (2), Danijoje (1), Ispanijoje (1), Kanadoje (1), Pietų Korėjoje (1), Švedijoje (1). Vienas tyrimas atliktas Airijos, Jungtinės Karalystės, Australijos ir Naujosios Zelandijos jungtinės tyrėjų grupės.

Tyrimai apėmė interaktyviojo mokymo(si), konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijų taikymą. Organizuojant ĮGP mokymą buvo taikomos pavienio mokymo formos ir daugialypio mokymo formos. Mokymo trukmė truko nuo kelių valandų per semestrą iki mokymo visų studijų metu – trejus arba ketverius metus. Tyrimai įtraukė ir ĮGP penkių žingsnių mokymo modelį: užduoti klausimą, rasti informaciją ar įrodymus, kad būtų atsakyta į klausimą, kritiškai vertinti informaciją ar įrodymus, integruoti įvertintus įrodymus per asmeninę klinikinę patirtį ir paciento pageidavimus bei įvertinti gautus rezultatus. ĮGP mokymas organizuotas taikant interaktyvius mokymo, „atvirkštinės klasės“ ir „tradicinės klasės“ metodus.

ĮGP *mokymo(si) strategijos, taikomos studijų procese*. Norvegijos, Kanados, JAV, Ispanijos ir Graikijos mokslininkų atliktuose tyrimuose aprašomos interaktyviojo mokymo(si), konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijos, kurios skirtos studentų informacinio raštingumo, kritinio mąstymo ir mokslinių tyrimų atlikimo mokymui (Aglen, 2016; Fiset et al., 2017; McGowan, 2019; Mena-Tudela et al., 2018; Rolloff, 2010; Theofanidis, 2015). Tačiau pagrindinis iššūkis mokant ĮGP yra toks, kad studentai nesuvokia, kaip tyrimų rezultatai prisideda prie slaugos praktikos. Florin et al. (2012) atliktame tyrime, kuriame dalyvavo 1440 studentų, studijuojančių skirtingas sveikatos priežiūros specialybes, nustatyti statistiškai patikimi skirtumai tarp studentų gebėjimų atlikti mokslinius tyrimus ir jų gebėjimų taikyti ĮGP klinikinėje praktikoje. Šiuos skirtumus išryškino mokymo programų turinio skirtumai ir taikomos mokymo(si) strategijos rengiant sveikatos priežiūros specialistus.

Aronoff et al. (2017) atlikto tyrimo metu aprašė interaktyvaus mokymo(si) strategiją, kurios pagrindas – sukurti ĮGP e. mokymo(si) moduliai virtualioje erdvėje siekiant ugdyti studentų ĮGP žinias ir įgūdžius. Baigus dalyko kursą ir atlikus studentų žinių patikrinimą, rezultatai parodė, kad šių modulių baigiamojo vertinimo vidurkis svyravo nuo 63 iki 83 procentų (95 procentų patikimumo intervalas). Studentų pasiektų rezultatų vertinimo vidurkis įrodė, kad sukurti ĮGP e. mokymo(si) moduliai veiksmingai padeda ugdyti studentų ĮGP žinias ir įgūdžius. Studentai taip pat nurodė, kad įgijo naujų informacijos paieškos įgūdžių, kurie pagerino gebėjimus sudaryti pacientų priežiūros planą ir taikyti ĮGP jų būsimoje klinikinėje praktikoje. Gauti rezultatai pagrindė mokymo(si) strategijos pasirinkimą (Aronoff et al., 2017).

Bakalauro studijų lygmenyje turi būti teikiama pirmenybė žinių ir įgūdžių, kurių reikia norint spręsti klinikinės situacijas, vadovaujantis ĮGP paradigma, mokymui pasirenkant aktyvaus mokymo(si) strategiją. Vienuolikoje iš dvidešimties analizuotų straipsnių

(Aglen, 2016; Hsieh & Chen, 2020; Hung et al., 2019; Kim et al., 2019; Larsen et al., 2019; Lehane et al., 2019; McGowan, 2019; Sin et al., 2017; Rolloff, 2010; Theofanidis, 2015; Winters & Echeverri, 2012) akcentuojamas ĮGP penkių žingsnių mokymo modelis, pagrįstas Sicilijos komunikato (Dawes et al., 2005) rekomendacijomis: 1 žingsnis. *Klinikinių klausimų uždavimas*; 2 žingsnis. *Įrodymų paieška*; 3 žingsnis. *Kritinis vertinimas*; 4 žingsnis. *Įgyvendinimas*; ir 5 žingsnis. *Vertinimas*. Pirmieji trys žingsniai atitinka teorinio mokymo paradigmą ir yra orientuoti į žinių ir įgūdžių pritaikymą klinikiniam scenarijui, o ketvirtas ir penktas žingsniai atitinka klinikinio praktinio mokymo paradigmą ir yra orientuoti į praktinį taikymą ir savo veiklos įvertinimą.

McGowan (2019) ir Sin et al. (2017) atliktų tyrimų rezultatai atskleidė, kad svarbu į mokymo procesą įtraukti bibliotekininkus, kurie taptų studentų instruktoriais ir padėtų ugdyti studentų pasitikėjimą dėl jų informacinio raštingumo ir duomenų valdymo gebėjimų. Be to, kaip nurodo Theofanidis (2015), mokomi ĮGP studentai turi turėti galimybių naudotis moderniausiomis elektroninio mokymosi paslaugomis, gauti nemokamą prieigą prie įrodymais pagrįstų išteklių, tokių kaip „Cochrane Collaboration“, NICE ir Joanna Briggs instituto duomenų bazių. Šias studentų galimybes taip pat sustiprina aktyvus bibliotekininko dalyvavimas studijų procese.

Analizuotuose straipsniuose siūlomos ĮGP mokymo strategijos – apimančios reguliarių grįžtamąjį ryšį, įgūdžių praktikavimo galimybes (Ramis et al., 2019), taigi, orientuotos į studentų interaktyvios ir klinikinę praktiką integruojančios mokymo(si) strategijos, (Horntvedt et al., 2018; Huang et al., 2020; Hsieh & Chen, 2020). Šias mokymo(si) strategijas autoriai siūlo taikyti siekiant pagerinti studentų įsitraukimą į ĮGP mokymą ir palengvinti galimus studijų proceso pokyčių iššūkius tiek dėstytojams, tiek ir studentams.

Taivano mokslininkai pateikė rezultatus, susijusius su sukurta slaugos studijų programa, kurios ugdymo filosofija paremta ĮGP paradigma. Hung et al. (2019) sukurtos mokymo programos turinys sukonstruotas vertikalės principu nuo lengvesnio link sudėtingesnio mokymo ir nuo grupinio mokymosi bendradarbiaujant link individualaus savarankiško mokymosi, kad būtų galima laipsniškai ugdyti studentų ĮGP žinias ir kompetencijas. Be to, tarpdalykiniai slaugos dalykai buvo integruoti į horizontalią struktūrą, kad, kai dėstytojai tarpusavyje bendradarbiauja, galima būtų padėti studentams pasiekti būtiną studijų rezultatų pasiekimų lygmenį. O JAV tyrėjas Rolloff (2010) aprašė „spirales“ principo mokymo programą, skirtą penkių pagrindinių ĮGP kompetencijų ugdymui: į pacientą orientuotos priežiūros, tarpdalykinio komandinio darbo, ĮGP naudojimo, kokybės gerinimo ir informacinių technologijų naudojimo. ĮGP mokymas prasideda pirmame kurse nuo ĮGP pagrindinių sąvokų mokymosi ir studijuojant spirales principu mokomasi pagal ĮGP penkių žingsnių mokymo modelį. Studijų programos tikslas – parengti slaugos absolventus, turinčius įgūdžių, būtinų norint taikyti ĮGP slaugos praktikoje.

Taigi, ĮGP mokymas apima veiklą, skirtą akademinės ir klinikinės aplinkos kūrimui. Tiek auditorinė, tiek ir klinikinė mokymo aplinka turi būti vieningos visumos dalis, palaikanti studentų mokymą ir mokymąsi (Florin et al., 2012).

*Mokymo metodai, taikomi mokant ĮGP.* Analizuojant atrinktus straipsnius nustatyta, kad mokant ĮGP dažniausiai taikomi šie mokymo metodai: žurnalų klubai (Fiset et al., 2017; Hsieh & Chen, 2020; Larsen et al., 2019; Lehane et al., 2019), klinikinės praktikos

raundai ir atvejų analizės (Fiset et al., 2017; Hsieh & Chen, 2020; Lehane et al., 2019) simuliacinis ir klinikiniais scenarijais pagrįstas mokymas (Fiset et al., 2017; Hsieh & Chen, 2020; Hung et al., 2019; Lehane et al., 2019; Mena-Tudela et al., 2018; Sin et al., 2017), „atvirkštinės klasės“ (Huang et al., 2020; Hsieh et al., 2020) ir „tradicinės klasės“ mokymo metodai (Hsieh & Chen, 2020). Fiset et al. (2017) nuomone, ĮGP projektai kaip mokymo metodas įtraukia studentus į studijų procesą. Studentai imasi aktyvaus vaidmens mokytis ir veikti ne tik kaip žinių gavėjai, bet ir kaip tų žinių kūrėjai. Hsieh ir Chen (2020) nuomone, pasitelkę mobiliąsias mokymosi technologijas ir padedami dėstytojo klasėje, studentai žymiai pagerina žinias ir įgūdžius apie ĮGP, pagerėja ir savęs vertinimas studijų procese.

Kyriakoulis et al. (2016) ĮGP mokymo metodus sugrupavo į dvi grupes: 1) seminaras, konferencija, paskaita, žurnalų klubas ar e. mokymas pasirinkus pavienio mokymo(si) formą; 2) mokymo metodų deriniai derinant paskaitas, kompiuterines sesijas, mažų grupių diskusijas, žurnalų klubus ir individualias užduotis, pasirinkus daugialypio mokymo(si) formą. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugialypio mokymo(si) forma gali būti tinkamiausia mokant ĮGP slaugos studentus.

Apibendrinant galima teigti, kad ĮGP mokymo metu, siekiant įtvirtinti įgytas ĮGP kompetencijas, dažniausiai mokymo metodai parenkami grindžiant konstruktyvistine ugdymo filosofija ir probleminio mokymosi strategijomis.

### 3. Diskusija

ĮGP slauga – tai vienas iš būdų užtikrinti, kad profesinės veiklos praktika būtų paremta pagrįstų ir validžių mokslinių tyrimų įrodymais, kurių pagrindu suformuluojami klinikiniai sprendimai priimtini ne tik slaugos personalui, bet ir pacientui. Nors aprašomos ir rekomenduojamos mokymo(si) strategijos, skirtos ĮGP žinių ir įgūdžių gerinimui, naujausi tyrimai rodo, kad slaugytojai gali būti nepakankamai pasirengę taikyti ĮGP klinikinėje praktikoje, o studentai nepakankamai išmokomi ĮGP žinių ir įgūdžių. Organizuojant ĮGP mokymą siekiama atrasti „auksinį standartą“, lemiantį ugdymo veiksmingumą, kurį sąlygoja David Hume priežastingumo–dėsningumo teorija. Ši teorija priežastingumą apibūdina kaip nuolatinę dviejų esybių (priežasties ir pasekmės, įvesties ir išvesties) jungtį, kitaip tariant, jei atliksime X veiksmą, tai jis turi lemti Y rezultatą (Kvernbekk, 2017).

Tinkami parinktos ĮGP mokymo(si) strategijos gali padėti išvengti kartotinės veiklos slaugos studijų procese, nes daug procedūrų reikia mokytis, stengiantis mechanškai įsiminti terminus, daug monotoniškų procedūrų žingsnių ir pan. Tarsi nelieka naujoviškumo ar eksperimentavimo, o veiklos eiga ir rezultatai – konformistiški. Taikant įprastinį kartotinį mokymą reprodukuojama tai, ko turi būti išmokstama (Jarvis, 2001), tačiau tarsi niekuo nepagrindžiama. Taikant interaktyvaus mokymo(si) strategiją, studentai skatinami kūrybiškai ugdyti tiek bendruosius, tiek ir specialiuosius slaugos profesinius įgūdžius (Lehane et al., 2017). Įtraukus ĮGP e. mokymosi modulius į studijų procesą, studentai įgyja ir nuosekliai ugdo ĮGP žinias bei išitraukia į tarpprofesinę įrodymais grįstą veiklą (Aronoff et al., 2017).

ĮGP pagrindinės žinios ir įgūdžiai, kuriuos reikia išmokti ir įsisavinti, yra šie: įrodymų paieška, probleminių klausimų formulavimas, turimų įrodymų kritinis vertinimas ir jų integravimas praktikoje (Levin & Feldman, 2012, as cited in Hung et al., 2019). Kai suteikiama galimybių studentui aktyviai įsitraukti į studijų procesą, o tai deklaruoja ĮGP penkių žingsnių mokymo modelis, studentas išlaisvinamas nuo *bankinio* ugdymo. Theofanidis (2015) nurodo, kad siekiant rasti inovatyvių slaugos gerinimo būdų, mokydamiesi ĮGP slaugos studentai turi išmokti tyrinėti pagrindines mokslines paradigmos sąvokas – tyrimų įrodymų nustatymą, vertinimą ir naudojimą. Atsižvelgdami į pagrindines šios ĮGP mokslinės paradigmos sąvokas, Pietų Korėjos mokslininkai Kim et al. (2019) kvaziekperimentinio tyrimo metu sukūrė ir išbandė ĮGP slaugos bakalauro studijų programą. Mokslininkai rekomenduoja taikyti ĮGP penkių žingsnių mokymo modelį per daugialypio mokymo formą – mokymo metodų derinius: 1 žingsnis „klinikinių klausimų uždavimas“ (mokymo metodai: paskaita, grupinės diskusijos, pristatymai); 2 žingsnis „įrodymų paieška“ (mokymo metodai: paskaita, grupinės diskusijos, kompiuterinė paieška, klinikinės patirties pristatymai); 3 žingsnis „kritinis vertinimas“ (mokymo metodai: paskaita, grupinės diskusijos, pristatymai); 4 žingsnis „įgyvendinimas“ (mokymo metodai: paskaita, grupinės diskusijos, pristatymai) ir 5 žingsnis „vertinimas“ (grupinės diskusijos, pristatymai) (Kim et al., 2019).

Atlikus išsamią atliktų tyrimų, susijusių ĮGP mokymu, apžvalgą, Norvegijos mokslininkai Horntvedt et al. (2018) išskyrė šias dvi ĮGP mokymo(si) strategijas: interaktyvų auditorinį ir interaktyvų klinikinį praktinį mokymą(si). Taigi, mokant ĮGP ir siekiant padidinti studentų įsitraukimą bei skatinant jų mokymosi patirtį, rekomenduojama įtraukti tradicinius ir interaktyvius mokymo metodus: tradicines paskaitas, kompiuterines sesijas, grupines diskusijas, užsiėmimus klasėje (atvirkštinės ar tradicinės klasės) arba šių metodų derinį (Kyriakoulis et al., 2016). Vadovaujantis atlikta straipsnių analize galima teigti, kad paskaitų, grupinių diskusijų, komandinio ir individualaus mokymo(si) derinys yra veiksmingas daugelyje analizuotų straipsnių. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad studentai turi galimybę tapti savo kaupiamų žinių kolekcionieriais ar tam tikrais žinių „katalogais“. Be patirtinės praktikos studentai negali būti savo srities specialistai. Žinios sukaupiamos tik per ilgalaikius tyrinėjimus, stebėjimus ir atradimus. Lehane et al. (2019) atlikto tyrimo metu ekspertai pabrėžė mokymo(si) strategijų ir praktinių mokymo metodų, pagrįstų simuliaciniais ir klinikiniais scenarijais, taikymą siekiant sėkmingo studentų ĮGP mokymo(si). Ekspertų teigimu, simuliaciniais ir klinikiniais scenarijais pagrįstas ĮGP mokymas didina studentų susidomėjimą ĮGP. Tačiau kaip bet koks mokymasis iš patyrimo, taip ir ĮGP mokymas(is) prasideda patirtimi: pirmine arba antrine. Pirminė patirtis yra praktinė, o antrinė gali būti teorinė. Antrinės patirties įgyjama tada, kai žmone perduoda informaciją ir idėjas vienas kitam (Jarvis, 2001). Mokymosi pradžia yra ta patirtis, kai nežinome atsakymų ir pradedame ieškoti atsakymų. Tai vienas iš stimulų integruoti ĮGP mokymo žingsnius slaugos studijų programose. Rolloff (2018) nuomone, remiantis konstruktyvistine ugdymo filosofija, kurioje daroma prielaida, kad studentai mokydamiesi konstruoja žinias ir prasmę patys, ir konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijomis, gali būti grindžiama slaugos bakalauro programa, kurioje integruotas ĮGP mokymas.

Slaugytojų rengimo akademinės kultūros, palaikančios ĮGP mokymą tiek aukštosios mokyklos, tiek klinikinės praktikos institucijų aplinkoje, kūrimas ir realizavimas reikšmingai priklauso nuo dėstytojų ir praktikos mentorių (McCurry & Martins, 2010). Tiek dėstytojai, tiek ir praktikos mentoriai turi suvokti ĮGP naudingumą ir savo vaidmens kaitą. Jie iš anksto turi numatyti, kokį vaidmenį atliks mokymo(si) procese – instruktoriaus ar pagalbininko. Kurdami studijų programas, mokymo ir vertinimo metodus, dėstytojai ir praktikos mentoriai turėtų vadovautis į studentą orientuotomis konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijomis (Rolloff, 2018; McCurry & Martins, 2010).

Galvojant apie ĮGP praktikos mokymą reikia numatyti, kad tiek akademinėje, tiek klinikinėje mokymo aplinkoje bus svarbūs ir reikalingi tarpininkai, kurie gali konkrečiai pademonstruoti studentams, kaip susirasti reikiamą informaciją ir kaip akademinėje aplinkoje išmoktos ĮGP žinios gali būti taikomos klinikiniam kontekste. Akademiniam lygmenyje labai svarbus bibliotekininko vaidmuo, o praktikos vietos lygmeniu svarbu turėti parengtus ĮGP mentorius (Larsen et al., 2019; Lehane et al., 2019; McGowan, 2019; Mena-Tudela et al., 2018; Sin & Bliquez, 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad tinkamai pasirinkta ĮGP mokymo(si) strategija slaugos studijų programoje suteikia daugiau galimybių susieti teorinį ir praktinį būsimųjų slaugytojų mokymą užtikrinant kokybišką klinikinio mokymo patirtį. Mokydamiesi pagal ĮGP penkių žingsnių mokymo modelį studentai mąsto, kelia klausimus ir imasi veiksmų, supranta, kad patys yra pajėgūs keisti juos supantį pasaulį. Studentas pats domisi gaunama informacija, pats ieško būdų, kaip gauti informaciją, ją kaupti, apdoroti ir įsisavinti. Dėstytojas lieka tik stebėtojo, pagalbininko vaidmenyje, o studentas taip pats savarankiškai formuoja savo požiūrį į slaugos organizavimą.

## Išvados

Atlikus mokslinių straipsnių analizę apie mokymo(si) strategijų ir metodų taikymą slaugos studijų studentams mokant ĮGP, paaiškėjo, kad autoriai bando sugrupuoti ir suklasifikuoti įvairias mokymo(si) strategijas ir studijų procese taikomus mokymo metodus. Mokant ĮGP slaugos studentus, dažniausiai rekomenduojama taikyti konstruktyvaus mokymo(si) ir mokymosi bendradarbiaujant strategijas, taip pat tradicinių mokymo metodų derinius, tokius kaip paskaitų, seminarų, diskusijų, mažų grupių ir komandinio mokymosi, atvejų analizės ir individualaus mokymosi. Tačiau pastaruoju metu didesnis prioritetas slaugos bakalauro studijų programose turėtų būti kreipiamas į interaktyvaus mokymo(si) strategijos taikymą studijų procese taikant ĮGP penkių žingsnių mokymo modelį, taip pat daugialypio mokymo formą – mokymo metodų derinius: „tradicinės“ ar „atvirkštinės klasės“, interaktyvią paskaitą, darbą mažose grupėse, žurnalų klubus, skaitymo viktorinas, slaugytojų praktikių pristatymus, kūrybines dirbtuves, pagrįstas simuliaciniais ir klinikiniais scenarijais. Dėstytojai turėtų prisimti facilitatorių vaidmenį siekdami tinkamai įgyvendinti ĮGP mokymą ir į studijų procesą aktyviau įtraukti bibliotekininkus, taip pat praktikų mentorius. Apie technologijų naudojimą ĮGP mokymo(si) metu rašyta nedaug, todėl tikslinga būtų atlikti išsamesnę analizę dėl jų taikymo efektyvumo studijų procese mokant ĮGP būsimuosius slaugytojus.



## Literatūra

- Aglen, B. (2016). Pedagogical strategies to teach bachelor students evidence-based practice: a systematic review. *Nurse Education Today*, 36, 255–263. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2015.08.025>.
- Aronoff, N., Stellrecht, E., Lyons, A. G., Zafron, M. L., Glogowski, M., Grabowski, J., & Ohtake, P. J. (2017). Teaching evidence-based practice principles to prepare health professions students for an interprofessional learning experience. *Journal of the Medical Library Association*, 105(4). <https://doi.org/10.5195/jmla.2017.179>.
- Butėnas, R. (2015). Bendrųjų ir profesinių vertybių internacionalizavimas rengiant bendrosios praktikos slaugytojus koleginiuose studijose (daktaro disertacija). Kaunas: VDU.
- Cordeau, M. A. (2012). Linking the transition: A substantive theory of high-stakes clinical simulation. *Advances in Nursing Science*, 35 (3), 90–102. <http://dx.doi.org/10.1097/ANS.0b013e318262614f>.
- Dawes, M., Summerskill, W., Glasziou, P., Cartabellotta, A., Martin, J., Hopayian, K., ... Osborne J. (2005). Sicily statement on evidence-based practice. *BMC Medical Education*, 5, 1. <https://doi.org/10.1186/1472-6920-5-1>.
- Edeer, A. D., & Sarikaya, A. (2015). The use of simulation in nursing education and simulation types. *Journal of Education and Research in Nursing*, 12(2), 121–126.
- Fiset, V. J., Graham, I. D., & Davies, B. L. (2017). Evidence-based practice in clinical nursing education: a scoping review. *Journal of Nursing Education*, 56(9). <https://doi.org/10.3928/01484834-20170817-04>.
- Florin, J., Ehrenberg, A., Wallin, L., & Gustavsson, P. (2012). Educational support for research utilization and capability beliefs regarding evidence-based practice skills: a national survey of senior nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 68(4), 888–897. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05792.x>.
- Jarvis, P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: VDU.
- Grove, S. K., Burns, N., & Gray, J. (2012). *The Practice of Nursing Research: Appraisal, Synthesis, and Generation of Evidence*. St. Louis, MO: Elsevier Saunders.
- Hornthvedt, M.-E. T., Nordsteien, A., Fermann, T., & Severinsson, E. (2018). Strategies for teaching evidence-based practice in nursing education: a thematic literature review. *BMC Medical Education*, 18, 172. <https://doi.org/10.1186/s12909-018-1278-z>.
- Hsieh, P. L., & Chen, S. H. (2020). Effectiveness of an evidence-based practice educational intervention among school nurses. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(11), 4063. <https://doi.org/10.3390/ijerph17114063>.
- Huang, H. L., Chou, C. P., Leu, S., You, H., L., Tiao, M. M., & Chen, C. H. (2020). Effects of a quasi-experimental study of using flipped classroom approach to teach evidence-based medicine to medical technology students. *BMC Medical Education*, 20, 31. <https://doi.org/10.1186/s12909-020-1946-7>.
- Hung, H. Y., Wang, Y. W., Feng, J. Y., Wang, C. J., Lin, E. C. L., & Chang, Y. J. (2019). Evidence-based practice curriculum development for undergraduate nursing students: the preliminary results of an action research study in Taiwan. *The Journal of Nursing Research*, 27(4), 1–11. <https://doi.org/10.1097/jnr.000000000000298>.
- Kim, J. S., Gu, M. O., & Chang, H. K. (2019). Effects of an evidence-based practice education program using multifaceted interventions: a quasi-experimental study with undergraduate nursing students. *BMC Medical Education*, 19, 71. <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1501-6>.
- Kvernbekk, T. (2017). *Evidence-based educational practice*. Retrieved from <https://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-187>.

- Kyriakoulis, K., Patelarou, A., Laliotis, A., Wan, E. C., Matalliotakis, M., Tsiou, C., & Patelarou, E. (2016). Educational strategies for teaching evidence-based practice to undergraduate health students: systematic review. *Journal of Educational Evaluation for Health Professions*, 13, 34. <https://dx.doi.org/10.3352/jeehp.2016.13.34>.
- Larsen, C. M., Terkelsen, A. S., Carlsen, A.-M. F., & Kristensen, H. K. (2019). Methods for teaching evidence-based practice: a scoping review. *BMC Medical Educational*, 19, 259. <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1681-0>.
- Lehane, E., Warren, P. L., O'Riordan, C., Savage, E., Drennan, J., O'Tuathaigh, C., ... Hegarty, J. (2017). *Research on teaching of evidence based practice in Ireland – to healthcare professionals and healthcare students*. Retrieved from <https://health.gov.ie/wp-content/uploads/2018/01/Teaching-of-EBP-in-Ireland-Summary-report-Oct2017.pdf>.
- Lehane, E., Warren, P. L., O'Riordan, C., Savage, E., Drennan, J., O'Tuathaigh, C., ... Hegarty, J. (2019). Evidence-based practice education for healthcare professions: an expert view. *BMJ Evidence-Based Medicine*, 24(3), 103–108. <https://doi.org/10.1136/bmjebm-2018-111019>.
- Martins, J. C. A., Baptista, R. C. N., Coutinho, V. R. D., Fernandes, M. I. D., & Fernandes, A. M. (2018). *Simulation in nursing and midwifery education*. Retrieved from [https://www.euro.who.int/\\_\\_data/assets/pdf\\_file/0011/383807/snme-report-eng.pdf?ua=1](https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/383807/snme-report-eng.pdf?ua=1).
- McCurry, M. K., & Martins, D. C. (2010). Teaching undergraduate nursing research: A comparison of traditional and innovative approaches for success with Millennial Learners. *Journal of Nursing Education*, 49(5), 276–279. <https://doi.org/10.3928/01484834-20091217-02>.
- McGowan, B. S. (2019). Reimagining information literacy instruction in an evidence-based practice nursing course for undergraduate students. *Journal of the Medical Library Association*, 107(4). <https://doi.org/10.5195/jmla.2019.663>.
- Melnyk, B. M. (2012). *Improving quality of care and patient outcomes with evidence-based practice and the ARCC model* [PowerPoint presentation]. Retrieved from <https://careersdocbox.com/Nursing/69914109-Improving-quality-of-care-and-patient-outcomes-with-evidence-based-practice-and-the-arcc-model.html>.
- Melnyk, B. M., & Fineout-Overholt, E. (2011). *Evidence-based practice in nursing & healthcare: a guide to best practice*. 2nd ed. Wolters Kluwer Health Lippincott Williams & Wilkins.
- Melnyk, B. M., Fineout-Overholt, E., Gigglesman, M., & Cruz, R. (2010). Correlates among cognitive beliefs, EBP implementation, organizational culture, cohesion and job satisfaction in evidence-based practice mentors from a community hospital system. *Nursing Outlook*, 58(6), 18–30. <https://doi.org/10.1016/j.outlook.2010.06.002>.
- Melnyk, B. M., Gallagher-Ford, L., Long, L. E., & Fineout-Overholt, E. (2014). The establishment of evidence-based practice competencies for practicing registered nurses and advanced practice nurses in real-world clinical settings: Proficiencies to improve healthcare quality reliability, patient outcomes, and costs. *Worldviews Evidence Based Nursing*, 11(1), 5–15. <https://doi.org/10.1111/wvn.12021>.
- Mena-Tudela, D., González-Chordá, V. M., Cervera-Gasch, A., Maciá-Soler, M. L., & Orts-Cortés, M. I. (2018). Effectiveness of an evidence-based practice educational intervention with second-year nursing students. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 26, e3026. <https://doi.org/10.1590/1518-8345.2502.3026>.
- Nightingale, F. (1860/1969). *Notes on nursing: What it is, and what it is not*. New York : Dover Publications (Original work published in 1860).
- Paulikienė, S. (2014). *Mentorystės mokymosi ir mentoriaus veiksmingumo ryšys: slaugos studijų atvejis (daktaro disertacija)*. Klaipėda: KU.
- Phillips, A. C., Lewis, L. K., McEvoy, M. P., Galipeau, J., Glasziou, P., Moher, D., ... Williams, M. T. (2016). Development and validation of the guideline for reporting evi-



- dence-based practice educational interventions and teaching (GREET). *BMC Medical Education*, 16, 237. <https://doi.org/10.1186/s12909-016-0759-1>.
- Ramis, M. A., Chang, A., Conway, A., Lim, D., Munday, J., & Nissen, L. (2019). Theory-based strategies for teaching evidence-based practice to undergraduate health students: a systematic review. *BMC Medical Education*, 19, 267. <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1698-4>.
- Rimkienė R., & Žydžiūnaitė V. (2013). Lietuvos kolegijų bendrosios praktikos slaugos studijų programų studentų profesinio identiteto lygmenų sąryšis su jį formuojančiais veiksniais. *Sveikatos mokslai*, 23(4), 99–107.
- Rolloff, M. (2010). A constructivist model for teaching evidence-based practice. *Nursing Education Perspectives*, 31(5), 290–293.
- Sajienė, L. (2000). *Slaugos institucija visuomenės sveikatos koncepcijoje: profesinio rengimo kaitos dimensijos* (daktaro disertacija). Kaunas: VDU.
- Saunders, H., & Vehviläinen-Julkunen, K. (2018). Key considerations for selecting instruments when evaluating healthcare professionals' evidence-based practice competencies: A discussion paper. *Journal Advancing Nursing*, 74(10), 2301–2311. <https://doi.org/10.1111/jan.13802>.
- Sin, M. K., & Bliquez, R. (2017). Teaching evidence based practice to undergraduate nursing students. *Journal of Professional Nursing*, 33(6), 447–451. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2017.06.003>.
- Stichler, J. F., Fields, W., Kim, S. C., & Brown, C. E. (2011). Faculty knowledge, attitudes, and perceived barriers to teaching evidence-based nursing. *Journal of Professional Nursing*, 27(2), 92–100. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2010.09.012>.
- Theofanidis, D. (2015). Evidence based practice and evidence based nursing education. *Journal of Nursing and Care*, 4, 279. <https://doi.org/10.4172/2167-1168.1000279>.
- Thompson, C. J. (2016). What is Evidence-Based Practice? Retrieved from <https://nursingeducationexpert.com/what-is-evidence-based-practice/>.
- Winters C. A., & Echeverri, R. (2012). Teaching strategies to support evidence-based practice. *Critical Care Nurse*, 32(3), 49–54. <https://doi.org/10.4037/ccn2012159>.
- Yancey, N. R. (2019). Evidence-based practice in nursing for teaching-learning: But is it really nursing? *Nursing Science Quarterly*, 32(1), 25–28. <https://doi.org/10.1177/0894318418807929>.
- Žydžiūnaitė, V. (2003). Komandinio darbo kompetencijų edukacinė diagnostika ir jų vystymo, rengiant slaugytojus, pagrindimas (daktaro disertacija). Kaunas: KTU.

# THE APPLICATION OF TEACHING/LEARNING STRATEGIES AND METHODS TO NURSING STUDENTS IN TEACHING EVIDENCE-BASED PRACTICE

**Danguolė Šakalytė**

Mykolas Romeris University,  
Utena University of Applied Science, Lithuania

**Prof. dr. Valdonė Indrašienė**

Mykolas Romeris University, Lithuania

## **Summary**

*Evidence-based practice (EBP) in nursing is one of the ways for professional practice to be based on reliable and valid evidence, on which clinical decisions that are acceptable not only to nursing staff but also to the patient can be formulated. After completing the first level of higher education in nursing programs, students often lack the knowledge and skills to apply EBP in their professional activities. It is therefore essential that EBP training be fully integrated into nursing training curricula to properly train future nursing specialists. The education of future nurses must be geared towards EBP education strategies that integrate both the principles of the profession and substantiated scientific evidence, improving the quality of patient care and creating an appropriate educational space for the student (Martins, Baptista, Coutinho, Fernandes, & Fernandes, 2018). However, there is a lack of clearly defined information on how this training space needs to be designed and adapted for effectual EBP training. Many researchers emphasize that higher education institutions in different countries support the teaching of EBP in nursing education. Nevertheless, higher education institutions do not include it entirely in their study programs due to the higher costs of organizing the study process or due to the lack of skills and knowledge of teachers on how to organize EBP training when choosing teaching/learning strategies. According to Melnyk and Fineout-Overholt (2011), teaching/learning strategies must be understandable and easy for all those involved in the learning process, and the integration of EBP must be a natural part of academic culture. The object of this research is the application of teaching/learning strategies and methods to nursing students in teaching evidence-based practices. The aim of this research is to analyze the application of teaching/learning strategies and methods to nursing students in teaching evidence-based practices.*

*The methods of this research included a literature review, which was planned and written according to the PRISMA requirements. From February to April 2021, a targeted literature search was performed in the EBSCO, PubMed, and ScienceDirect databases. The following keywords were used for this search: evidence-based practice and nursing; education of evidence-based practice; nursing education; and other similar terms with the full-text restriction applied. Criteria for inclusion and exclusion of publications were formulated to ensure the validity of the review of the scientific literature. All scientific publications that met the selection criteria were included in the analysis, and those that did not meet the established criteria were rejected and not included in the literature review. Articles were*

selected for analysis according to the following selection criteria: articles published in a reviewed scientific journal; full-text articles available in English; articles published from 2010 to 2021; and articles in which the EBP teaching/learning strategies and teaching methods were analyzed.

The process of the collection and analysis of data involved the four-stage Grove, Burns, and Gray (2012) method: skimming, comprehension, analysis, and synthesis of sources. The quick review of the articles included reading titles, summaries, and keywords, whereas the critical review was aimed at assessing and understanding their content. The analysis included a breakdown of articles by problematic questions in the research, namely: what EBP teaching/learning strategies are applied in the study process, and what teaching methods are used to teach EBP. Data on the authors, year of publication, research strategy, applied teaching/learning strategy or teaching methods, and conclusions were selected and included in the analysis table. During the synthesis of the articles, the content of the collected information was analyzed, taking into account the theoretical perspective of this research and in order to answer its set goal. The data obtained during the analysis were interpreted according to the ideas of Melnyk and Fineout-Overholt's (2011) evidence-based theory of nursing practice.

The results of the research involved 985 sources. Duplicate articles and articles that did not match search criteria were rejected after reviewing these sources; as such, 20 out of 152 articles were included in this review. These included both direct and mixed educational interventions. The organization of EBP training involved a single educational form – a seminar, conference, lecture, or e-learning – and a multifaceted form of education using a combination of teaching methods, such as: lectures, practical work, and discussions; lectures, teamwork, and observation, etc. The duration of training lasted from a few hours per semester to training during all study time over three or four years. The research included a five-step EBP training model: asking a question, finding information or evidence to answer a question, critically evaluating information or evidence, integrating evaluated evidence through personal clinical experience and patient preferences, and evaluating results obtained. EBP training is organized using interactive teaching/learning, “flipped classroom,” and “traditional classroom” methods.

The analysis of scientific articles on the application of teaching/learning strategies and methods to nursing students in teaching EBP revealed that authors try to group and classify the various teaching/learning strategies and teaching methods used in the study process. When teaching EBP nursing students, it is generally recommended to use a combination of constructive teaching/learning and collaborative learning strategies. Also, traditional teaching methods such as lectures, seminars, discussions, small group and team learning, case studies, and individual learning should be used. However, in nursing bachelor study programs a higher priority should be given to the application of an interactive teaching/learning strategy in the study process, which includes: applying the five-step teaching model to the EBP and applying a multi-faceted form of teaching; and combinations of teaching methods such as traditional or reverse classes, interactive lectures, small group work, journal clubs, reading quizzes, presentations by nursing practitioners, and creative workshops based on simulation and clinical scenarios. Teachers should take on the role of facilitators to properly implement EBP training and to involve librarians and practical mentors more actively in the study process. Little has been written about the use of technologies in

*the teaching/learning of EBP; therefore, it would be expedient to perform a more detailed analysis of the effectiveness of the application of technology in the study process in training future nurses on EBP.*

**Keywords:** *evidence-based practice training; evidence-based practice; evidence-based nursing; nursing education.*

---

**Valdonė Indrašienė** – socialinių mokslų daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto direktorė, profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinė pedagoginė facilitacija, ugdymo technologijos, socialiniai tyrimai.

**Valdonė Indrašienė** – Doctor of Social Sciences (Education), professor, and Director of the Institute of Educational Science and Social Work, Faculty of Human and Social Studies, Mykolas Romeris University. Research areas include: social pedagogical facilitation, educational technologies, and social research.

---

**Danguolė Šakalytė** – Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto doktorantė, Utenos kolegijos Medicinos fakulteto dekanė, docentė, slaugos magistrė. Mokslinių tyrimų kryptys: įrodymais grįstos slaugos praktikos mokymas, mokymo metodai rengiant slaugytojus, slaugytojų kompetencijų plėtra.

**Danguolė Šakalytė**, PhD student at Mykolas Romeris University, Faculty of Human and Social Studies, Institute of Educational Science and Social Work. Dean of Utena College Faculty of Medicine, associate professor, and Master of Nursing. Research areas include: evidence-based nursing practice teaching/learning, teaching methods in training nurses, development of nurses' competencies.

## II. PSICHOLOGIJA PSYCHOLOGY

### THE BOOST EFFECT: CAN A COVID-19 INFECTION INCREASE PERCEIVED MEANING IN LIFE?

**Prof. dr. Micael Dahlen**

Stockholm School of Economics  
P.O. Box 6501, SE-113 83 Stockholm, Sweden.  
E-mail: [micael.dahlen@hhs.se](mailto:micael.dahlen@hhs.se).

**Prof. dr. Helge Thorbjørnsen**

Norwegian School of Economics  
Helleveien 30, 5045 Bergen, Norway.  
E-mail: [helge.thorbjornsen@nhh.no](mailto:helge.thorbjornsen@nhh.no).

*Submitted on 8 October 2021*

*Accepted on 8 November 2021*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-04

#### **Abstract**

*Although a COVID-19 infection can be fatal, the vast majority of people infected by the virus have, fortunately, survived. In this paper we investigate how recovering from this potentially fatal infection is associated with people's perceived meaning in life. Can contracting and recovering from COVID-19 also have positive effects on people's wellbeing by way of boosting their perceived meaning in life?*

*Drawing from theory on terror management and mortality salience, which suggest that threats to one's health increase the need for meaning in life, we hypothesized that people who have had a coronavirus infection assess their perceived meaning in life slightly higher than average. We also hypothesized that recovering from this infection has made these people slightly more optimistic. We used data from an online survey in Sweden (April 2021,  $n = 1788$ ) to examine the differences in perceived meaning in life between people who had recovered from COVID-19 versus people who had not been infected at all. The results show that people who had recovered from a COVID-19 infection indeed rated their perceived meaning in life significantly higher than those who had not been infected. They also scored*

*higher on optimism. These findings may suggest that people react to threats to their lives and existences by searching for, and finding, greater meaning in life. The relief of recovering from a COVID-19 infection may also boost people's optimism regarding their future.*

**Keywords:** *meaning-in-life; COVID-19; terror management; mortality salience; optimism; teleological thinking; cross-sectional study.*

## Introduction

For many people, the ongoing COVID-19 pandemic is literally a matter of life and death. Since its outbreak in early 2020, more than 200 million people worldwide have been infected by the coronavirus (WHO, 2021). This infection can be fatal, and has indeed caused the death of more than 4 million people. Fortunately, however, the vast majority recover within a number of weeks. By August 2021, nearly 190 million people were estimated to have recovered from the coronavirus. The research aim of this paper is to apply theory on terror management and mortality salience to answer the following question: has recovering from this potentially fatal infection boosted people's perceived meaning in life?

There is a growing body of research on how the COVID-19 virus has changed people's lives by way of restrictions, uncertainty, and stress, and how it consequently relates indirectly to quality of life and perceived meaning in life (MIL) (Shek, 2021; Ikeda et al., 2021). For instance, pandemic-induced suffering and distress have been found to reduce perceptions of MIL (Arslan & Yildirim, 2021) and increase the intensity of the search for MIL (Chasson et al., 2021). Studies have also shown that MIL can uphold life satisfaction (Lin, 2020) and mitigate stress and depression (e.g., Schnell & Krampe 2020; Trzebinski et al. 2020). However, to the best of our knowledge, no study to date has investigated the direct effect of being infected by COVID-19 on perceived MIL.

Drawing from theory on terror management and mortality salience, which suggest that threats to one's health and reminders of one's mortality increase the need for, and perception of, meaning, we hypothesize that people who have had a coronavirus infection assess their perceived MIL slightly higher than average. We also hypothesize that recovering from this infection has made these people slightly more optimistic. Finally, we draw on teleological theory to hypothesize that these positive effects are greater among those who believe that everything happens for a reason. We test these hypotheses via a survey of 1,788 Swedes.

### 1. Mortality salience and a COVID-boost effect

According to terror management theory, the greatest fear in life is death. To manage this ultimate terror, people prefer not to think about death at all and, when forced to, search for some kind of meaning to cling to (e.g., Pyszczynski et al., 1999). This meaning can take the shape of, for example, cultural, religious, or political worldviews (e.g., Greenberg et al., 2000), or can even relate to modern art (Landau et al., 2006), a fitness regimen (Arndt et al., 2003), or reckless driving (Ben-Ari et al., 1999). However, the ulti-

mate meaning people search for in the face of death is meaning in their life (e.g., Ben-Ari, 2011; Sullivan et al., 2013).

People's search for, and sense of, meaning in life has been subject to ample research. Conceived of as a person's sense of coherence, purpose, direction, or the general meaningfulness of their life (e.g., Steger et al., 2006), studies have found that MIL impacts favorably on everything from psychological wellbeing (e.g., Zika & Chamberlain, 1992) to personal growth, (e.g., Ryff, 1989), positive affect (e.g., King et al., 2006), physical health (e.g., Steger, 2012), and longevity (e.g., Anderson & Anderson, 2003).

Studies have found that increased mortality salience – as a result of, for example, asking people to reflect on their own death (e.g., Routledge et al., 2010), visiting dark tourism sites (Prayag et al., 2020), or having near-death experiences (Davis & McKearney, 2003) – can indeed increase MIL. Research has also found that the ongoing COVID-19 pandemic triggers MIL-searching behaviors (Pyszczynski et al., 2021), but, to the best of our knowledge, no study has investigated the direct impact of recovering from COVID-19 on MIL.

Applying terror management theory, we expect that recovering from a coronavirus infection would boost people's perceived MIL to be slightly higher than average. First, regardless of whether people perceive this infection as a near-death experience, it would decrease their health to some extent and potentially remind them of their mortality. Second, by way of the frequent media reports on COVID-19 related deaths, the infection would potentially prime greater reflection on death. Third, forced quarantine during the period of infection would potentially give time and perspective to reflect more on life. Therefore, we hypothesize that:

**H1** People who have recovered from a COVID-19 infection rate their perceived MIL higher compared to those who have not been infected with the virus.

Several studies have linked MIL and optimism to promoting wellbeing and mitigating adverse effects in mental health. For example, Ho et al. (2010) found that optimism mediated the positive impact of MIL on adolescent wellbeing, while Steger and Frazier (2010) found that MIL mediated the impact of religiousness on optimism. Additionally, Arslan and Yildirim (2021) found that optimism moderated the buffering impact of MIL on students' depressive symptoms during the COVID-19 pandemic. While the relationship between these two variables can obviously be construed in several ways, there is no doubt that the two are related.

We therefore expect that recovering from a coronavirus infection would also boost people's self-assessed optimism. As argued by Pyszczynski et al. (2021), COVID-19 is a salient doomsday threat to literally everyone's life and existence; a threat that produces fear and anxiety (e.g., Jungmann & Witthöft, 2020). Having and recovering from a COVID-19 infection would potentially relieve this threat, and consequently produce a more optimistic outlook on life. Thus, we hypothesize that:

**H2** People who have recovered from a COVID-19 infection are more optimistic about their future compared to those who have not been infected with the virus.

According to teleological theory, people have a tendency to seek explanations for seemingly random events in life – i.e., “everything happens for a reason” (e.g., Banerjee &



Bloom, 2014). This tendency is particularly strong for significant and negative life events, such as accidents (e.g., Pepitone & Saffiotti, 1997), earthquakes (Tsai, 2001), and personal suffering (Gray & Wegner 2010). Not surprisingly, applying the logic of “everything happens for a reason” to such events has been found to also further the individual’s sense of MIL (Willard & Norenzayan, 2013).

We expect that proneness to apply teleological thinking and the mantra of “everything happens for a reason” would similarly moderate the effects of recovering from a COVID-19 infection on people’s perceived MIL. Previous research has indeed construed being infected by the coronavirus as a significant life event (Parker et al. 2021). It therefore seems plausible that those who are more prone to think teleologically would gain a greater boost from recovering from an infection. Thus, we hypothesize that:

**H3** The positive impact of recovering from a COVID-19 infection on MIL (H1) and optimism (H2) is greater among people who are more prone to applying teleological thinking.

## 2. Methodology

A survey was distributed on Facebook during the second week of April 2021, and a total of 1,788 Swedes (60% female, mean age 53.8 years, age range 19–85 years) anonymously filled out the questionnaire. Sweden has one of the world’s highest social media penetrations, and previous research has found that Swedes are representative of how the COVID-19 pandemic has impacted people’s subjective well-being (e.g., Dahlen et al. 2021).

The research ethics of this study comply with the Declaration of Helsinki (World Medical Association, 2013). Respondents were informed that they consented to be included in the study by voluntarily opting in and answering the web-based questionnaire. They were anonymous and not identifiable; no personal data was recorded.

*Data analysis.* Following the cross-sectional study design, data analysis focused on comparing the mean values of those that had recovered versus those that had not been infected by the virus on the dependent variables of MIL (H1) and optimism (H2), and regressing the main effect of the virus recovery versus interaction effects with teleological thinking (H3) per PROCESS Model 1 (Hayes et al. 2011).

*Measures.* People answered “yes” or “no” to the question: “Have you recovered from a diagnosed COVID-19 infection?” We also included the options: “have started or finished vaccination treatment” and “currently have an active COVID-19 infection”.

*MIL* was measured with two global items: “My life is meaningful”, and “I have a clear sense of meaning in my life”, taken from Morgan and Farsides (2009). Responses were provided on a 10-point scale from 1 (*completely disagree*) to 10 (*completely agree*),  $r = .88$ .

*Optimism* was measured with three items taken from the Life Orientation Scale (e.g., Scheier & Carver, 1987): “I am optimistic about my future”; “If anything bad can happen, it probably will” (reverse-coded); and “I expect more good things to happen to me than bad”. Responses were provided on a 10-point scale from 1 (completely disagree) to 10 (completely agree),  $\alpha = .79$ .



*Teleological thinking* was measured with two items: “everything happens for a reason”, and “there’s a reason for everything”, based on Banerjee and Bloom (2014). Responses were provided on a 10-point scale from 1 (*completely disagree*) to 10 (*completely agree*),  $r = .83$ .

### 3. Results

Of the 1,788 respondents, 272 (15.1%) answered “yes”, and 1,396 (78.2%) answered “no” to the question of whether they had recovered from a diagnosed COVID-19 infection. An additional 112 (6.3%) had started or finished vaccination treatment, and 8 respondents had an active COVID-19 infection (0.4%). Respondents with an active COVID-19 infection and respondents that had been vaccinated were excluded from the analysis. Correlations between the three variables of interest are reported in Table 1.

**Table 1.** Table of correlations

	n	M	SD	MIL	Optimism	Teleological thinking
MIL	1751	7.69	2.13	-		
Optimism	1751	7.52	1.69	.35**	-	
Teleological thinking	1753	6.05	2.73	.64**	.24**	-

\*\* < .001

In testing our hypotheses, we conducted mean comparisons between the two groups (Table 2).

**Table 2.** Mean comparisons

	Recovered from COVID infection		Not infected		t	p	Cohen’s d
	M	SD	M	SD			
MIL	7.96	2.00	7.62	2.17	2.44	.01	.15
Optimism	7.74	1.68	7.50	1.68	2.04	.02	.14

In support of H1, those who had recovered from a COVID-19 infection assessed their perceived MIL significantly higher ( $M = 7.96$ ) than those who had not been infected ( $M = 7.62$ ),  $t = 2.44$ ,  $p = .01$  (Cohen’s  $d = .15$ ). Similarly, in support of H2, those who had recovered from a COVID-19 infection also assessed their optimism ( $M = 7.73$ ) significantly higher than those who had not been infected ( $M = 7.50$ ,  $t = 2.04$ ,  $p = .02$ , Cohen’s  $d = .14$ ). The main effect postulated in H1 and H2 is still significant and robust when including age and gender in a MANCOVA.

To test H3 – that the effects in H1 and H2 would be moderated by people’s teleological thinking – we used the approach recommended by Hayes et al. (2011) (Model 1, 5000

bootstrapping samples, 95% confidence interval). While teleological thinking had a significant effect on MIL (0.24, 95% CI: 0.06–0.43) and optimism (0.17, 95% CI: 0.02–0.32), contrary to H3, the interaction effect with COVID-19 infection recovery was not significant on either MIL (0.02, 95% CI: –0.08–0.12) or optimism (–0.01, 95% CI: –0.09–0.07).

#### 4. Discussion

This paper set out to investigate whether recovering from a COVID-19 infection could boost perceived MIL. The conclusion from our survey is that this may indeed be the case. Those who had recovered from an infection rated slightly and statistically significantly higher than those who had not been infected. While the sizes of these effects were modest, the huge scale of the COVID-19 pandemic makes the potential boost effect substantial.

While previous research has made indirect links between the COVID-19 pandemic and MIL – by way of, for example, stress – this study uncovers a direct link between having been infected and increased MIL. This finding resonates with terror management theory, which suggests that people react to threats to their lives and existences by searching for and finding greater MIL.

This study also hypothesized and confirmed the notion that people who had recovered from a COVID-19 infection rated slightly and statistically significantly higher on optimism than those who had not been infected. While previous research has linked increases in MIL and optimism by way of mediation in both directions, we tested them in parallel. We would argue that they are conceptually separate effects. The boost in MIL would be a response to the mortality salience induced by the infection, whereas the boost in optimism would come from a forward-looking relief from the future threat of being infected, with an uncertain outcome.

Contrary to our expectation, people's inclination to think teleologically did not moderate the boost effect of recovering from a COVID-19 infection. While our study found a main effect – the propensity to think that 'everything happens for a reason' elevated MIL and optimism – the boost effects of recovery from COVID-19 infection materialized regardless. In other words, people do not need to believe that "everything happens for a reason" to derive greater MIL and optimism from their recovery from infection.

**Limitations and future research.** The strength of this study is the relatively large sample size and the collection of timely field data during the COVID-19 pandemic, but before vaccination was widespread. However, the use of social media in data collection may have led to selection bias in the sample. Although a large and representative majority of the Swedish population has active Facebook accounts, the data may contain non-response bias leading to the over-representation of certain demographic groups or people with specific interests. For instance, female and older respondents were slightly over-represented in the survey, yet the conclusions of this analysis hold when controlling for gender and age. Also, the cross-sectional design limits opportunities to make causal inferences. Having said that, assuming that the COVID-19 virus itself has few strong biases in terms of who it infects, and that the infection is fairly randomly distributed in

Sweden, the comparison of people not infected versus recovering from the virus makes for an acceptable quasi-experimental design. There does seem to be a boost in MIL and optimism among those recovering from COVID-19, at least in this sample. Still, future research should further investigate both the mechanisms underlying this effect and the longitudinal effect of this boost. Relying on previous research on reactions to both negative and positive life events, effects on happiness, MIL, and optimism are often temporary in nature.

## References

- Anderson, N. B., & Anderson, P. (2003). *Emotional longevity: What really determines how long you live*. Penguin Press.
- Arndt, J., Schimel, J., & Goldenberg, J. (2003). Death can be good for your health: Fitness intentions as a proximal and distal defense against mortality salience. *Journal of Applied Social Psychology*, 33(8), 1726–1746. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01972.x>
- Arslan, G., & Yıldırım, M. (2021). Coronavirus stress, meaningful living, optimism, and depressive symptoms: A study of moderated mediation model. *Australian Journal of Psychology*, 73(2): 113–124. <https://doi.org/10.1080/00049530.2021.1882273>
- Banerjee, K., & Bloom, P. (2014). Why did this happen to me? Religious believers' and non-believers' teleological reasoning about life events. *Cognition*, 133(1), 277–303. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.06.017>
- Ben-Ari, O. T., Florian, V., & Mikulincer, M. (1999). The impact of mortality salience on reckless driving: A test of terror management mechanisms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(1), 35–45. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.76.1.35>
- Chasson, M., Ben-Yaakov, O., & Taubman-Ben-Ari, O. (2021). Meaning in life among new mothers before and during the COVID-19 pandemic: The role of mothers' marital satisfaction and perception of the infant. *Journal of Happiness Studies*, 22, 3499–3512. <https://doi.org/10.1007/s10902-021-00378-1>
- Dahlen, M., Thorbjørnsen, H., Sjøstad, H., von Heideken Wägert, P., Hellström, C., Kerstis, B.,... Elvén, M. (2021). Changes in physical activity are associated with corresponding changes in psychological well-being: A pandemic case study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(20), 10680. <https://doi.org/10.3390/ijerph182010680>
- Davis, C. G., & McKearney, J. M. (2003). How do people grow from their experience with trauma or loss?. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(5), 477–492. <https://doi.org/10.1521/jscp.22.5.477.22928>
- Gray, K., & Wegner, D. M. (2010). Blaming God for our pain: Human suffering and the divine mind. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 7–16. <https://doi.org/10.1177%2F1088868309350299>
- Greenberg, J., Arndt, J., Simon, L., Pyszczynski, T., & Solomon, S. (2000). Proximal and distal defenses in response to reminders of one's mortality: Evidence of a temporal sequence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(1), 91–99. <https://doi.org/10.1177%2F0146167200261009>
- Hayes, A. F., Preacher, K. J., & Myers, T. A. (2011). Mediation and the estimation of indirect effects in political communication research. In E. P. Bucy & R. L. Holbert (Eds.), *Sourcebook for political communication research: Methods, measures, and analytical techniques* (pp. 434–465). New York: Routledge.
- Ho, M. Y., Cheung, F. M., & Cheung, S. F. (2010). The role of meaning in life and optimism in promoting well-being. *Personality and Individual Differences*, 48(5), 658–663. <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2010.01.008>

- Ikedo, T., Igarashi, A., Odani, S. et al. (2021). Health-related quality of life during COVID-19 pandemic: Assessing impacts of job loss and financial support programs in Japan. *Applied Research Quality Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-021-09918-6>
- Jungmann, S. M., & Witthöft, M. (2020). Health anxiety, cyberchondria, and coping in the current COVID-19 pandemic: Which factors are related to coronavirus anxiety? *Journal of Anxiety Disorders*, 73, 102239. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102239>
- King, L. A., Hicks, J. A., Krull, J. L., & Del Gaiso, A. K. (2006). Positive affect and the experience of meaning in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 179–196. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.90.1.179>
- Landau, M. J., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Martens, A. (2006). Windows into nothingness: Terror management, meaninglessness, and negative reactions to modern art. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(6), 879–892. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.6.879>
- Lin, L. (2020). Longitudinal associations of meaning in life and psychosocial adjustment to the COVID-19 outbreak in China. *British Journal of Health Psychology*, 26(2), 525–534. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12492>
- Morgan, J., & Farsides, T. (2009). Measuring meaning in life. *Journal of Happiness Studies*, 10(2), 197–214. <https://doi.org/10.1007/s10902-007-9075-0>
- Parker, A. J., Humbir, A., Tiwary, P., Mishra, M., Shanmugam, M., Bhatia, K.,... Brandwood, C. (2021). Recovery after critical illness in COVID-19 ICU survivors. *BJA: British Journal of Anaesthesia*, 126(6), 217–219. <https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.bja.2021.03.005>
- Pepitone, A., & Saffioti, L. (1997). The selectivity of nonmaterial beliefs in interpreting life events. *European Journal of Social Psychology*, 27(1), 23–35. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199701\)27:1%3C23::AID-EJSP805%3E3.0.CO;2-B](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199701)27:1%3C23::AID-EJSP805%3E3.0.CO;2-B)
- Prayag, G., Buda, D. M., & Jordan, E. J. (2020). Mortality salience and meaning in life for residents visiting dark tourism sites. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(9), 1508–1528. <http://dx.doi.org/10.1080/09669582.2020.1823398>
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (1999). A dual-process model of defense against conscious and unconscious death-related thoughts: an extension of terror management theory. *Psychological Review*, 106(4), 835–845. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.106.4.835>
- Pyszczynski, T., Lockett, M., Greenberg, J., & Solomon, S. (2021). COVID-19 terror management theory and the COVID-19 pandemic. *Journal of Humanistic Psychology*, 61(2), 173–189. <https://doi.org/10.1177%2F0022167820959488>
- Routledge, C., Ostafin, B., Juhl, J., Sedikides, C., Cathey, C., & Liao, J. (2010). Adjusting to death: the effects of mortality salience and self-esteem on psychological well-being, growth motivation, and maladaptive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(6), 897–916. <http://dx.doi.org/10.1037/a0021431>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Scheier, M. E., & Carver, C. S. (1987). Dispositional optimism and physical well-being: The influence of generalized outcome expectancies on health. *Journal of Personality*, 55(2), 169–210. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1987.tb00434.x>
- Schnell, T., & Krampe, H. (2020). Meaning in Life and self-control buffer stress in times of COVID-19: Moderating and mediating effects with regard to mental distress. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 582352. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.582352>
- Shek, D. T. (2021). COVID-19 and quality of life: Twelve reflections. *Applied Research in Quality of Life*, 16(1), 1–11. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09898-z>
- Steger, M. F., & Frazier, P. (2005). Meaning in life: One link in the chain from religiousness to well-being. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 574–582. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.4.574>

- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80>
- Sullivan, D., Kosloff, S., & Greenberg, J. (2013). A terror management perspective on the creation and defense of meaning. In J. A. Hicks & C. Routledge (Eds.), *The experience of meaning in life: Classical perspectives, emerging themes, and controversies* (pp. 17–30). Springer Science + Business Media. [https://doi.org/10.1007/978-94-007-6527-6\\_2](https://doi.org/10.1007/978-94-007-6527-6_2)
- Taubman-Ben-Ari, O. (2011). Is the meaning of life also the meaning of death? A terror management perspective reply. *Journal of Happiness Studies*, 12(3), 385–399. <https://doi.org/10.1007/s10902-010-9201-2>
- Trzebiński, J., Cabański, M., & Czarnecka, J. Z. (2020). Reaction to the COVID-19 pandemic: the influence of meaning in life, life satisfaction, and assumptions on world orderliness and positivity. *Journal of Loss and Trauma*, 25(6–7), 544–557. <https://doi.org/10.1080/15325024.2020.1765098>
- Tsai, C. C. (2001). Ideas about earthquakes after experiencing a natural disaster in Taiwan: An analysis of students' worldviews. *International Journal of Science Education*, 23(10), 1007–1016. <https://doi.org/10.1080/09500690010016085>
- Willard, A. K., & Norenzayan, A. (2013). Cognitive biases explain religious belief, paranormal belief, and belief in life's purpose. *Cognition*, 129(2), 379–391. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.07.016>
- World Health Organization [WHO]. (2021). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. Retrieved from <https://covid19.who.int/>
- World Medical Association. (2013). World Medical Association Declaration of Helsinki: Ethical principles for medical research involving human subjects. *JAMA*, 310(20), 2191–2194. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053>
- Zika, S., & Chamberlain, K. (1992). On the relation between meaning in life and psychological well-being. *British Journal of Psychology*, 83(1), 133–145. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1992.tb02429.x>

---

## THE BOOST EFFECT: CAN A COVID-19 INFECTION INCREASE PERCEIVED MEANING IN LIFE?

**Prof. PhD. Micael Dahlen**

Stockholm School of Economics, Sweden.

**Prof. PhD. Helge Thorbjørnsen**

Norwegian School of Economics, Norway

### Summary

*This article investigates a potential positive effect of being infected by, and having recovered from, the COVID-19 virus: an increased sense of perceived meaning in life (MIL). Although a COVID-19 infection can potentially be fatal, the vast majority of people infected by the virus, fortunately, survive. In this paper we investigate how recovering from this potentially fatal infection is associated with people's perceived meaning in life. Drawing from*

theory on terror management and mortality salience, which suggest that threats to one's health increase the need for MIL, we hypothesize that people who have had a coronavirus infection assess their perceived meaning in life slightly higher than average. We also hypothesize that recovering from this infection has made these people slightly more optimistic. Relying on teleological theory, we hypothesize that these positive effects are greater among those who believe that everything happens for a reason. We use data from an online survey in Sweden (April 2021,  $n = 1788$ ) to examine the differences in perceived MIL between people who had recovered from COVID-19 versus people who had not been infected at all. The results show that people who had recovered from a COVID-19 infection rated their perceived meaning in life significantly higher than those who had not been infected. They also scored higher on optimism. While previous research has linked increases in MIL and optimism by way of mediation in both directions, we tested them in parallel. We would argue that they are conceptually separate effects. The boost in MIL would be a response to the mortality salience induced by the infection, whereas the boost in optimism would come from a forward-looking relief from the future threat of being infected, with an uncertain outcome.

Contrary to our third hypothesis, people's inclination to think teleologically did not moderate the boost effects of recovering from a COVID-19 infection. While our study found a main effect – the propensity to think that “everything happens for a reason” elevated MIL and optimism – the boost effects of recovering from a COVID-19 infection materialized regardless. That is, people do not need to believe that everything happens for a reason to derive greater MIL and optimism from their recovery from infection.

The strength of this study is the relatively large sample size and the collection of timely field data during the COVID-19 pandemic, but before vaccination was widespread. However, the use of social media in data collection may have led to selection bias in the sample. Although a large and representative majority of the Swedish population have active Facebook accounts, the data may contain non-response bias leading to the over-representation of certain demographic groups or people with specific interests. For instance, female and older respondents were slightly over-represented in the survey, yet the main effects revealed in the analysis hold when controlling for gender and age.

In sum, these findings suggest that people react to threats to their lives and existences by searching for and finding greater meaning in life. The relief provided by recovering from a COVID-19 infection may also boost people's optimism about their future.

**Keywords:** meaning-in-life; COVID-19; terror management; mortality salience; optimism; teleological thinking; cross-sectional study.

---

**Micael Dahlen** is a professor at Stockholm School of Economics, Sweden. He received his PhD in consumer behavior at the same institution in 2003. His research areas include: consumer behavior, advertising, human decision-making, and happiness/well-being.

**Helge Thorbjørnsen** is a professor at the Norwegian School of Economics, Norway. He received his Dr.Oecon (PhD) degree in consumer behavior at the same institution in 2003. His research areas include: consumer behavior, social psychology, technology adoption, and happiness/well-being.

## A QUALITATIVE SYSTEMATIC REVIEW OF LIVING WITH DUCHENNE MUSCULAR DYSTROPHY

**Daiva Vanagė**

Institute of Psychology  
Faculty of Human and Social Studies  
Mykolas Romeris University  
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania  
E-mail: dasvirusyte@stud.mruni.eu

**Prof. dr. Rasa Pilkauskaitė Valickienė**

Institute of Psychology  
Faculty of Human and Social Studies  
Mykolas Romeris University  
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania  
E-mail: rvalick@mruni.eu

**Prof. dr. Danielius Serapinas**

Institute of Psychology  
Faculty of Human and Social Studies  
Mykolas Romeris University  
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania  
E-mail: d\_serapinas@mruni.eu

*Submitted on 29 September 2021*

*Accepted on 8 November 2021*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-05

### **Abstract**

*Duchenne muscular dystrophy (DMD) is one of the most severe forms of inherited muscular dystrophies, leading to limited upper limb use in its later stages. Due to medical and technological advances, patients with DMD are living longer and are reaching adolescence and adulthood. The benefits of bringing together qualitative views and studies in a systematic way include gaining a greater breadth of perspectives and a deeper understanding of health, psychological issues, and concerns from the point of view of patients, and helping*



*the medical community and policymakers to create a better support system. This review aimed to describe the experiences of patients living with DMD in order to identify common themes across all relevant studies. The research question is: What is the lived-world experience of men with DMD? This review adopted a systematic search methodology in accordance with PRISMA guidance, and followed the SPIDER search strategy and the analytic procedure for thematic synthesis.*

*In total, 11 studies were included in the review concerning 132 young people with DMD. In these studies, 5 main topics were identified: experiences of body powerlessness (progressive loss of body control, limited social freedom, lack of privacy); the search for identity (the meaning of becoming an adult man, feelings at the margins, maintaining normality, balancing dependence-independence); challenges in social relations (vulnerability to prejudice, risk of isolation, (in)dispensable parental support, emotional connectedness with carers, the support of others “in the same boat” with DMD); coping processes and resilience (underestimated strength, taking autonomy, toward acceptance, active self-management); and end-of-life experiences (living in the present, experiences of dying, (mis)communication with others about death and dying).*

**Keywords:** *neuromuscular disease, progressive illness, male gender, qualitative methodology, thematic synthesis.*

## Introduction

Duchenne muscular dystrophy (DMD) is a genetic disorder that occurs primarily in males, and is one of the most severe forms of inherited muscular dystrophies (Glover et al., 2020). The disease progresses rapidly and makes muscles weaker and less flexible (Angelini, 2018), leading to a loss of ambulation in childhood and limited upper limb use in its later stages. Patients are typically confined to a wheelchair by 12 years of age (Venugopal & Pavlakis, 2020). There is no cure for DMD and death occurs because of respiratory or cardiac complications (Venugopal & Pavlakis, 2020). The medical and technological advances in medical care have prolonged life expectancy into the third and sometimes fourth decade (Landfeldt et al., 2015). Children and young adults with DMD require the assistance of parents and close family members with all aspects of daily living as the condition progresses (Pangalila et al., 2012).

Due to medical and technological advances, young people with this condition that would previously have been limited to childhood are now living longer, and are therefore experiencing significant changes in their personal development as they undergo adolescence and transition into adulthood. It is essential to understand how they perceive and cope with this disease and the needs and concerns that they encounter. It is also important to understand the lived-world experience of men with DMD to help the medical community and policymakers to create a better support system.

The benefits of bringing together qualitative views and studies in a systematic way include gaining a greater breadth of perspectives and a deeper understanding of health, psychological issues, and concerns from the point of view of patients (Harden et al., 2004).



The objective of this study is: A systematic review of qualitative studies reporting the experience of patients living with DMD in order to identify common themes across all relevant studies.

## 1. Methods

This review adopted a systematic search methodology in accordance with PRISMA guidance (Moher et al., 2009) and followed the SPIDER search strategy (Cooke et al., 2012) and the analytic procedure for thematic synthesis (Thomas & Harden, 2008).

**Search strategy.** A search of literature was conducted using multiple databases, including: PubMed, Web of Science, EBSCOhost, and Sage Journals. Reference lists from relevant papers were hand searched, and all databases were searched between June and August 2018. The search terms and the final search strategy were developed using the SPIDER (Sample, Phenomenon of Interest, Design, Evaluation, Research type) search tool (Cooke et al., 2012), which is specifically designed for qualitative evidence synthesis. Details of the search terms and the search syntax are given in Table 1.

*Table 1. Database search strategy*

Sample	child, adolescent, teen, young people, men
Phenomenon of Interest	Duchenne muscular dystrophy
Design	interview
Evaluation	view, experience, reflection, attitude, perception, beliefs, feelings
Research type	qualitative
Final search strategy S AND PI AND (D OR E OR R)	(child* OR adolescent* OR teen* OR young people OR men*) AND Duchenne muscular dystrophy AND (interview* OR view* OR experienc* OR reflect* OR attitude* OR perce* OR belie* OR feel* OR qualitative)

**Eligibility criteria.** Articles were considered for inclusion if they were qualitative studies written in English that explored the experience of boys or young men living with DMD. Quantitative and mixed method studies, literature reviews, studies involving groups with multiple illnesses, parents, siblings, or specific DMD treatments, and non-English language papers were excluded. Studies published prior to 1990 also were excluded due to progress in the diagnostic approaches to and management of DMD with steroids and ventilation over the past decades (Lynn et al., 2015), as this may have altered the perceptions of the illness (Glover et al., 2020). All inclusion and exclusion criteria are given in Table 2.

**Table 2.** *Inclusion and exclusion criteria*

	<b>Inclusion criteria</b>	<b>Exclusion criteria</b>
Study design	Qualitative methodology, primary research	Quantitative methodology, mixed methods, reviews of the literature
Population	Children or men with DMD	Studies involving groups with multiple illnesses  Studies involving children or men with DMD and their parents or siblings
Study focus	Children, men experiences of living with DMD	Focus on specific treatment.  Focus on patient family, parents, siblings
Date	1990–2018	Studies published prior to 1990
Language	English language papers	Non-English language papers

**Data extraction.** The screening process involved several stages. First, the databases were searched and the duplicates removed. Then the titles of the papers were reviewed, and where the focus was not clear in the title, the abstract was examined. When the abstract was not descriptive enough, the full text was examined. Sources not fulfilling the inclusion criteria were excluded. For each included study, the following data were extracted: author, year, country, purpose of study, data collection strategy, data analysis, sample, and main findings. As well as basic study information, all participant quotations and text presented within the findings/results or conclusion/discussion sections of each included article were extracted. This included data as expressed by the participants and by the authors.

**Data analysis.** For data analysis, the method of thematic synthesis described by Thomas and Harden (2008) was used. The purpose of this method is to develop analytical themes through a descriptive synthesis and find explanations relevant to a particular review question. It provides a systematic and transparent approach which facilitates the production of rich, interpretive, yet data-driven themes in order to broaden conceptual understandings of a particular phenomenon (Heath et al., 2017). The stages of thematic analysis are (Thomas & Harden, 2008): 1) free line-by-line coding of textual findings from primary studies; 2) organization of free codes into descriptive themes; and 3) generation of analytical themes. While the development of descriptive themes remains close to primary studies, analytical themes represent a stage of interpretation whereby the reviewers go beyond primary studies and produce a new interpretation (Heath et al., 2017).



	Aims clearly reported	Adequate reporting of sample	Adequate reporting of data collection methods	Adequate reporting of data analysis methods	Appropriate research design	Appropriate recruitment strategy	Ethical issues considered
Dreyer et al., 2010	Yes	Yes	Yes	Yes	-	Yes	Yes
Yamaguchi & Suzuki, 2013	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Gibson et al., 2014	Yes	No	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Abbott et al., 2016	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Fujino et al., 2016	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	-	Yes
Abbott et al., 2017	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Skyrme, 2017	Yes	No	Yes	No	Yes	Yes	-
Finkelstein & Marcus, 2018	Yes	Yes	Yes	-	Yes	Yes	Yes

- data not available

## 2. Results

The search yielded 2,717 papers. The full texts of 47 papers were retrieved and reviewed, and 11 studies met the inclusion criteria and were included in the review. Studies were conducted in six countries: the UK ( $n = 3$ ), Canada ( $n = 3$ ), Japan ( $n = 2$ ), the USA ( $n = 1$ ), Denmark ( $n = 1$ ), and Israel ( $n = 1$ ). The total number of young people with DMD consulted in these studies was 132, with ages ranging from 10 to 48 years. Of these participants, 50 lived with their parents in a family home, 41 in their own home or in a supportive housing apartment, and 6 in a long-term care facility. Three studies did not provide information on the living situation of respondents. Consistent with the progression of DMD, all respondents used wheelchairs for mobility, and 75 received ventilation via tracheotomies or facemasks. More details of the included studies are provided in Table 4.

Table 4. Details of included studies

Nr.	Study	Country	Objective	Data collection and analysis	Sample	Main findings
1.	Gibson et al., 2007	Canada	To explore the identities and social positionings of men with DMD in relation to dominant discourses of disability, masculinity and technology	Semi-structured interviews, video diaries. Ethnographic study. The data analysis described by Miles and Huberman (1994).	10 men with DMD aged 22–36.	Men with DMD were materially, socially, and symbolically marginalized through inaccessible built environments, social arrangements that limited their engagement in community life, and the multiple ways that their bodies were negatively marked across social space. Furthermore, their marginalization had been embodied through processes of socialization and the internalization of subordinate social positions.
2.	Gibson et al., 2009	Canada	To examine the effects of a shifting life expectancy on personal identities.	Interviews. Coding system.	10 men with DMD aged 22–36.	Participants' narrative accounts revealed how their dispositions were orientated to a shortened lifespan that exerted damaging effects regardless of actual lifespan. Compounding their material, social, and symbolic isolation was a temporal isolation whereby the men had lived every day anticipating that it could be their last for as much as a decade.
3.	Pehler & Craft-Rosenberg, 2009	USA	To describe the lived experiences of spirituality in adolescents with DMD.	Interviews. Van Manens Phenomenological method.	9 male adolescents with DMD aged 12–17.	The essential theme of spirituality was "longing" – the strong desire for something unattainable. For understanding spirituality, participants mediated their longing through "connecting with others, self, and beyond self."
4.	Dreyer et al., 2010	Denmark	To study the life-experiences of people living with DMD, home mechanical ventilation (HMV), and physical impairment.	Narrative interviews. Phenomenological hermeneutic approach, analysis inspired by Ricoeur.	19 patients with DMD and invasive HMV aged 21–40.	HMV not only extended the participants' lifespans; it also gave them the capacity to live an active life. They were totally dependent in everyday living, but, in spite of this, they did not see themselves as physically impaired. They realized that there were activities that were physically impossible, but they considered themselves to be just the same person they had always been. This dependency was described as "independent dependency."

Nr.	Study	Country	Objective	Data collection and analysis	Sample	Main findings
5.	Yamaguchi & Suzuki, 2013	Japan	To better understand the process by which individuals with DMD arrived at goal for independence (i.e., choosing to live at home in Japan instead of in special sanatoriums that provide sufficient support and care).	Semi-structured interviews. Grounded theory.	21 men with DMD (mean age 31.4 ± 10.8).	The core element underlying participants' goals for independent living was self-reliant independency. To improve their social inclusion, the strategies used by the participants to retain their autonomy in an underdeveloped Japanese welfare system by establishing relationships with people in their communities can prevent them from experiencing social isolation.
6.	Gibson et al., 2014	Canada	To investigate the intersectionality of gender, disability, and emerging adulthood with young men with DMD.	Interviews, photo-elicitation, and solicited narrative diaries. Inductive analyses identify new themes.	11 young men with DMD, aged 16–27.	Analysis suggested that disability, masculinities, and generational (life stage) identities intersected through “narratives of nondifference,” wherein participants worked to establish identities as typical “guys.” Within limited fields of school and work, participants distanced themselves from the label of “disabled” and discussed their successes and challenges in terms of normative developmental trajectories.
7.	Abbott et al., 2016	UK	To explore men's experiences of the organization and delivery of social care as it pertained to their sense of being men.	Interviews. Thematic analysis.	20 men with DMD aged 21–33.	Social care in its broadest sense did little to support a positive sense of masculinity or male gender. More often than not, the organization and delivery of social care people de-gendered or emasculated many of the men who took part in the study.
8.	Fujino et al., 2016	Japan	To examine the experiences of patients with DMD in facing and learning about their disease.	In-depth interviews. Thematic analysis.	7 men with DMD aged 20–48.	Main themes: 1) experiences before receiving the diagnosis; 2) experiences when they learned of their condition and progression of the disease; 3) support; and 4) desired explanations. Anxiety and worry were most pronounced when respondents had to transition to using wheelchairs or respirators due to disease progression; indeed, such transitions affected the patients' psychological adjustment.

Nr.	Study	Country	Objective	Data collection and analysis	Sample	Main findings
9.	Abbott et al., 2017	UK	To focus on the views and preferences of men with DMD and how they could best be supported to approach end of life planning.	Semi-structured interviews. Thematic analysis.	15 men with DMD aged 20–45.	Topics of interest to participants included likely nature and place of death, practical planning for funerals and wills; and sources of information and support. Emotional or psychological support to think about end of life was not routinely offered, and participants found it very difficult to discuss these issues with family members.
10.	Skyrme, 2017	UK	To discuss aspects of the participants' lives: to talk about the impact of discomfort; declining mobility; and social issues such as discrimination and a sense of difference.	Semi-structured interviews, imaginative scenarios.	9 boys aged 10–21.	Living with a degenerative condition has physical and social impacts, and there are limited opportunities for patients to talk about these issues. It was also apparent that parents are key figures who provide care for their child, often in the absence of comprehensive support services.
11.	Finkelstein & Marcus, 2018	Israel	To learn directly from an adult person with DMD about how he experiences independence given his total dependence on people and technology.	In-depth open interviews. Phenomenological paradigm.	Eytan (aged 44).	Two main topics stand out. The first was Eytan's relations with his caretakers. This study shows how essential Eytan's relationships with his caretakers were to his quality of life. The second topic was what Eytan considered to be "a life worth living" – namely his relations with his family and friends. Eytan placed a high value on autonomy, but his experience shows that this may be achieved through social relationships involving decisions, actions, and people in ways that could be mistaken for signs of non-autonomy.

Within the included papers, 5 main topics were identified: experiences of body powerlessness, the search for identity, challenges in social relations, coping processes and resilience, and end-of-life experiences.

## 2.1. Experiences of body powerlessness

This topic includes 3 subthemes: progressive loss of body control (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11), limited social freedom (2, 3, 4, 5, 6, 10), and lack of privacy (7, 11).

*Progressive loss of body control.* The pathogenesis of the disease itself suggests that muscle weakness is a major symptom of DMD. However, there is evidence that patients with DMD have a wide range of physical complaints, from general fatigue to lung problems and headaches. All 11 cases analyzed included features of loss of body control. It is important to understand that being in a state of non-fulfilled body control can affect day-to-day functioning; for example, fatigue can cause attention problems. Despite the progression of general loss of body control, some bodily functions do not deteriorate. For example, the smooth muscles responsible for the contraction of hollow organs such as blood vessels or the intestines remain unchanged. On the other hand, the risk of being overweight can be a real problem as patients have forced sedentary lifestyles and move less.

Loss of body control can be not only objective but also subjective; it is connected with the level of brain function, especially cognitive abilities. This is due to the fact that protein dystrophin is present not only in muscle tissues but also in the central nervous system. Thus, cerebral dystrophin deficiency may affect cognitive activity in boys. The normal dystrophin isoforms are distributed in hippocampal and purkinje cells in the cerebellum, contributing to higher postsynaptic density. This altered postsynaptic plasticity can disrupt efficient memory, automation, and planning.

*Limited social freedom.* Physical disability in individuals with DMD causes difficulties in communicating both directly and indirectly. As the ability to control the body weakens, the environment becomes filled with obstacles. Things that used to cause no problem in performing daily activities, and that were not even worth thinking about, start to become impossible. The presence of stairs and unsuitable transport increasingly hinders various activities, including leaving the house, meeting friends, and studying. From an early age, boys with DMD have difficulty finding friends or maintaining existing friendships as their symptoms worsen, as children often spend time running, jumping, cycling, playing sports, and so on (3, 4, 10). These children, who do not have the opportunity to engage in similar physical activities, often spend less and less time together and feel excluded, isolated, lonely, angry, and different from others (1, 3, 4).

In adolescence, these problems are exacerbated and become particularly significant when young men are often unable to spend time with others and participate in friends' gatherings (3, 4). In such a situation, the use of the Internet can reduce separation (4). As the condition worsens, it takes an increasing amount of planning to leave home, and the help of others is needed (1, 10). Physical disability also reduces the chances of experiencing intimacy, making it even more difficult to make close contact and to find a girlfriend (4). Motivation to study and to work on the individual's education varies, both due to



difficulties in going to school and because young people with DMD often perceive it as futile (2, 3, 4, 5, 6).

*Lack of privacy.* In living with DMD, the lack of privacy and the demonstration of nudity is daily and fundamental, especially in the later stages of the disease. Men who are unable to move are forced to accept help, without which they would not be able to look after themselves. They are fed, rearranged, washed, etc., by carers. Some men claim to be accustomed to a lack of privacy as the disease progresses slowly (11), while others experience it sensitively and try to actively deal with it (7). One study observed that in order to experience sexual satisfaction, other individuals must also be involved when the functions of the hands are numb, and the person is no longer able to masturbate (7).

Here we see that all participants have gone through the rapid and intense experience of body powerlessness. Patients reported this as a frustrating or traumatic experience, causing hopelessness and devastation due to the uncontrollable nature of the disease, as until recently all pharmacological attempts to stop the disease were fruitless. These data highlight important implications for these patients, which are not only physical but also psychological in nature.

## 2.2. The search for identity

This theme includes 4 subthemes: the meaning of becoming an adult man (1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11), feelings at the margins (1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11), maintaining normality (1, 3, 4, 6, 7, 8), and balancing dependence-independence (1, 4, 5, 7, 10, 11).

*The meaning of becoming an adult man.* An important topic revealed by researchers was the meaning of becoming an adult man, which considers what it means for an adolescent male to become an adult when they grow older. This topic is often accompanied by an analysis of masculinity, and is related to stereotypes of masculinity in society (7, 2, 10). When growing older, boys face various challenges in adhering to the norms of social life; in their case, the direct trajectory of adult life – work, wife, children, etc. – is no longer visible.

One of the most critical topics in this regard is sexuality and intimate relationships. Many participants had concerns about their attractiveness and body image, which could challenge their senses of themselves as men (7). It was relatively common for participants to reject fields such as dating, work, or school because they felt that they could not functionally participate in these fields (1). Men tended to associate the transition to adulthood with moving out of their parents' home and giving up parental care (1, 2, 6). By thus becoming independent, living for themselves, and no longer being as comfortable as they were with their parents, they began to "be in the world" (2). Another aspect of adult life is self-awareness, acceptance, and the perception of one's condition as it is, along with accepting other challenges such as the growing need for help from others and progressive disability (4, 5, 6, 7, 10).

*Feelings at the margins.* Adolescents and men experience a range of different emotions, but often tend to keep them to themselves (3, 6, 7, 9, 10, 11). On the other hand, it is

also difficult for those around them to talk about their feelings (7, 8, 9). Some studies with slightly older young people with DMD found that men have a predominant stereotype of masculinity that is sought to be maintained by “not mentioning negative feelings” (6, 7, 11). However, internally men have a variety of fears, especially those that relate to their future death (9) – whether distant or near. Men with DMD also often experience anger at their exclusivity and condition (8), sadness, or a longing for the past (3).

*Maintaining normality.* The theme of being “normal” is often emphasized in DMD studies (1, 3, 4, 6, 7). Adolescents and men with DMD need to be seen as normal – like everybody else (1, 4, 6, 7). Although physical disability is the distinguishing external feature of “otherness” to those around it, people with DMD did not feel that way. They saw themselves as regular, typical men (1, 6, 7): “I see it when I look in the mirror, but I do not picture myself that way in my head; in my head, I am a normal person like everybody else” (4). Their sense of normalcy was supported and confirmed by the immediate social environment – families and friends (3, 4, 6).

Some participants worked to establish themselves as normal in relation to (usually nondisabled) peers (6). They took many strategies to establish that they were “just like everyone else,” including “successes in school and plans for work, independence, engagement with sports as players or fans, and friendships” (1, 4, 6). In this way, they worked within their accounts to minimize or distance disease and disability from identity. For example, one participant said: “I don’t really like it when people use the word ‘disability.’ Disability sounds as if a person is broken. But people with DMD are not broken” (6). Some participants also distanced themselves from other disabled youth (1, 6) by describing nondisabled friends as being “more normal” than disabled friends, and thought that other disabled people had negative attitudes, were not working as hard as they could, and had “given up” (6).

*Balancing dependence-independence.* While growing up, participants gradually require more physical assistance. They understand that the only way to live with DMD is to be dependent on others (5). The more the disease progresses, and the more dependent they become, the more strongly they tend to pursue autonomy and independence (1, 4, 5, 7, 10, 11). Participants try to maintain independence in a variety of ways, including: performing as many independent actions as possible (1, 4, 5, 7, 10, 11); engaging in virtual sports or online educational training (4); making various decisions autonomously (1, 7, 11); and moving out of their parents’ home. Some men felt that living independently with personal assistants maximized their sense of control (7), while on the contrary others “have tried dehospitalization and returned home despite complete or almost-complete physical dependence” (5). People with poorer conditions often tried to distinguish between physical dependence and psychological dependence. For example, one paralyzed participant “sees himself as independent because he has the authority to make decisions regarding his care, while the staff is only a machine whose role is to carry out his instructions” (11). In another study, one person tried to maintain independence by being on his own for a few minutes a day (1), while another achieved states of independence in his mind and mindset by cultivating self-confidence and achieving goals (7).

### 2.3. Challenges in social relations

This topic includes 5 subthemes: vulnerability to prejudice (1, 3, 4, 6, 7, 8, 10), risk of isolation (3, 4, 8, 9, 10, 11), (in)dispensable parental support (3, 4, 7, 8, 9, 10), emotional connectedness with carers (3, 7, 8, 9, 11), and the support of others “in the same boat” with DMD (3, 5, 8, 9, 10).

*Vulnerability to prejudice.* As the condition of the boys with DMD worsened and they began to use a wheelchair, they felt increasingly noticeable by those around them due to their physical disability (1, 3, 4, 7, 8, 10) and additional equipment: “people like on the street, they kind of freak out when they see the hose” (1). They experienced the prevailing prejudices about people with disabilities, especially the belief that people with physical disabilities must also be mentally impaired (4). As a result, their social relations became more difficult, and establishing a close relationship required significantly more effort of them (3, 6). Adolescents often avoided making new contacts (3) and going out to larger gatherings (8, 10), felt lonely (3, 8), and longed to be seen as a person (3). Various reactions such as anger (1), anxiety (8, 10), or the desire to avoid contact (3, 4, 8) were caused by bullying (3, 8), unethical appeals (3), unwanted attention (1, 8), and an exaggerated desire to help and feeling sorry for them (4, 10).

*Risk of isolation.* In adolescence, boys are already at higher risk of isolation (3, 4, 8, 10). They tend to communicate less due to the reactions of people around them and (1, 3, 8) bullying (3, 8). Physical and environmental difficulties in reaching certain places and engaging in physical team activities also contribute to greater isolation (1, 3, 4, 10). For some boys, the lack of social contact and communication is filled at a young age by having animals (3) and close ties with relatives (3, 4, 8, 9). Efforts are often made to maintain long-term friendships that have developed since childhood. The risk of isolation may increase in older age when men move out of the house and move away from family, as it can take longer to make new contacts. DMD sufferers are further isolated by a decrease in body mobility, and it is difficult for men to talk about emotional topics and to open up (9, 11). It is therefore important to pay attention to the need for emotional help in the presence of a sense of isolation.

*(In)dispensable parental support.* Parental support and care were especially important at a young age (3, 4, 8, 9, 10). As DMD-suffering children require more and more intensive care, parents spend significantly more time with them than the parents of non-sick children. Many children spoke about a uniquely close relationship with their mother: she sometimes understood the child’s needs even before he would ask for anything (3, 4), and “knows every little detail in his life” (4). It can be difficult for older men with DMD to try to move away from their parents and become more independent. Moving out of a parent’s home is often described by them as one of the attributes of an adult, but this separation is often difficult for both the child and the mother (4, 10), who has devoted a long time to care.

Although the relationship with parents is often very close, some children, and older men in particular, said they did not talk to them about painful topics or discuss their concern about the disease (8). Participants tried to protect parents and maintain positivity as much as possible to avoid upsetting them (8, 9). On the other hand, the notion that some

parents did not want to talk to their children about sensitive topics either was also mentioned (9). This can leave little room for expressing negative emotions, sadness, fear, and anxiety.

*Emotional connectedness with carers.* Participants' relationships with carers varied. On the one hand, attempts were made to establish close, long-term relationships with carers because the men were dependent on them to have their needs met (3, 5, 7, 11). On the other hand, a close connection can sometimes make it more difficult to criticize or to apply for more intimate needs (7, 11). One study, where a man wanted to maintain a good relationship but not one that was too close, described "a clear boundary between the volunteers' functional role and the fact that the volunteer is another 'real' person in the room" (11).

*Support of others "in the same boat" with DMD.* Multiple studies reflected the importance of communicating with others with DMD (3, 5, 8, 9). Other men with DMD may understand and listen because they experience similar difficulties; it can be easier to communicate with them on emotionally intense topics that are too difficult to talk to friends or parents about "because they're in the same boat and they understand" (9). By monitoring older DMD patients, younger sufferers can also learn how to receive support from others (5). On the other hand, in some cases, older people with DMD may frighten younger ones with the severity of their condition, as if showing what awaits them in the future (8). Seen from the other side, people with DMD also tend to provide help and understanding (3) in an attempt to make sense of their lives with the disease.

When dealing with individuals of a similar destiny, men tended to share more intimate and difficult topics, while advice and help from close relatives or health care professionals was viewed quite controversially (3, 10, 11). Men tended to think they know themselves best, so the excessive desire of others to help can have the opposite effect, lowering their self-esteem: "people think they know what they're like...[they say] 'I would wear them if I were like you' but they don't know what it's like to be me" (10).

## 2.4. Coping processes and resilience

This topic includes 4 subthemes: underestimated strength (1, 3, 4, 6, 7, 9, 11), taking autonomy (4, 5, 7, 9, 11), toward acceptance (1, 4, 5, 8), and active self-management (3, 4, 6, 8).

*Underestimated strength.* More than one study reflected an underestimation of the resilience of men living with DMD (1, 7, 9). One study found that healthcare professionals avoided talking about difficult topics with men, thus underestimating their ability to break (9). Patients were sometimes treated like children: one man told of how a carer had given him a toy (7). They were also seen as fragile and "breakable," and carers were sometimes overanxious about men's bodies (7). It was also found that "in the delivery of social care, the men reported being treated as largely gender-less if it was set up in such a way that can take away men's independence and autonomy" (7). Meanwhile, boys and men often felt more resilient and stronger than they perceived being valued as (1, 3, 6, 7, 9): "I think we're stronger than they think we are. We deal with lots" (9).

*Taking autonomy.* As the condition worsens, individuals with DMD seek more autonomy. The opportunity to control surroundings, make significant decisions, and express expectations became one of the strategies of coping with the worsening of the disease (5, 6, 7, 9, 11). Realizing that they could manage their life even if they were in a wheelchair or used a ventilator helped people to come to terms with the current situation and maintain self-confidence. One study described participants' perception that they could obtain bodily autonomy despite being entirely dependent on caregivers (5). Autonomous action led to the acceptance that they could manage their daily activities and some of the things around them.

*Toward acceptance.* Understanding and accepting the disease occurred gradually and took time (1, 4, 5, 8). One study showed that children initially understood only some aspects of the disease; for example, the need for rehabilitation (4). Doctors must repeat information about the disease and its nature many times so that children remember its essential features (8). Awareness of the disease was strongly influenced by changes in its progression – the weakening of the body, the introduction of wheelchair, and the use of a ventilator (4, 5, 8). At that time, their disease became increasingly real to them, and shock occurred. Participants then faced increasing helplessness: “what triggered my awareness was the fact that I could no longer just get up from the bed, as I had used to” (8). These changes are described as transitional periods, where participants began to face their disease and their habits and routines were adapted to match their new circumstances (1, 4). They started to recognize the progression of the illness and understand what will happen to their bodies (5). Transitional periods were often accompanied by questions about the meaning of the disease (3). Acceptance of the disease, then, occurs by facing and understanding the disease. Accepting the disease seemed to free men from suffering: “you may even prolong your life a bit more if you can accept it and talk about it. You know, if you can get rid of your hurt and anger and depression about it” (9).

*Active self-management.* Children and adolescents with DMD took more active control of their disease as it progressed. They took actions that depended on them to try to stop the weakening of the body as much as possible (3, 4, 8). Some participants performed a variety of physical exercises at home on their own (3), appreciated rehabilitation and made greater efforts to rehabilitate (8), participated in various physical activities and sports while in a wheelchair (3), and tried to concentrate and focus more on what they could change (3, 4, 6). Participants sought not only to control their physical activity but also their emotional well-being. For some participants, prayer and faith helped them to feel better (2), whilst for others, a conversation with a psychologist (8) or emotional coping exercises (3) were helpful.

Maintaining a positive attitude can be seen as an active strategy for addressing uncertainty and decline (6). Some studies showed that despite the physical limitations, participants still found positive approaches to their experiences (3, 4, 6). “Keeping positive” meant focusing on abilities rather than disabilities and not engaging with thoughts about decline, impairments, and death (6). If they could not change the situation, they tried to change the meaning of the situation (3). On the other hand, seeing the situation as solely positive may lead to an inability to reflect on painful feelings.

## 2.5. End-of-life experiences

This topic includes 3 subthemes: living in the present (2, 6, 10, 11), experiences of dying (2, 9, 10, 11), and (mis)communication with others about death and dying (8, 9, 10).

*Living in the present.* People living with DMD said that they thought little about what their future would be. Older participants especially tended to express modest, small desires or expectations for the future (2, 10). Younger respondents expressed hopes for the future such as staying healthy, living independently (for those who did not already), and being in a committed intimate relationship (2, 6). According to one participant, “to focus on his future was to dwell on the ‘morbid’ uncertainties of the timing of his death” (2). Due to the constant progression of the disease, their future seemed uncertain, but would inevitably lead to deteriorating health and death. Therefore, participants were more likely to live in the present (2, 5, 11) and perform everyday tasks without reflecting too much on future plans.

*Experiences of dying.* In studies of individuals with DMD, the topic of death is often recurrent. It is emphasized that men talk directly about death very rarely, but more than one study made it clear that death itself is present (2, 9, 10, 11). For example, one study described how residents in an independent living neighborhood experience breathing difficulties, and sometimes choke from mucus entering the ventilator’s breathing tube (11). In this case, the machine beeps and urgent assistance is required to remove the secretions. At this point, a person finds themselves close to death, and their life depends only on others. Some men became interested in what death would be like “when you get near to the end” (9). It mattered to them whether it would be painless, or whether they would suffer. Death also changed the life philosophies of older men – they thought less about the future because of fear of seeing death in it (2).

*(Mis)communication with others about death and dying.* The topic of death is especially relevant for older men with DMD, but, on such a sensitive topic, they rarely tended to talk to others. Although it was often said that such a conversation would be relevant and necessary for them (8, 9), it was quite difficult for them to find someone with whom to do so. For example, men were reluctant to share their thoughts of death with their parents and other relatives (8, 9, 11) to avoid upsetting or intimidating them, and thus protected them by not talking about it. It has been observed that physicians also avoid these topics and talk more about death indirectly; for example, when talking about resuscitation (9). Participants expressed that the person with whom they would like to speak on the subject of death should not only be a passive listener, but should actively engage in conversation, ask questions, have a good understanding of the specifics of DMD, and “be more human” (9): “you want someone with expert knowledge about the condition and what might be involved, and they can answer your questions with authority, but they can also be supportive as well” (9). Men were more likely to talk when they didn’t need to initiate the topic themselves, as although they may be unwilling to speak at a certain moment, they would know that they will be heard when the need arises.

### 3. Discussion

In the last decade, the life expectancy of people living with DMD has increased significantly. As a result, there is a growing need for qualitative research to understand the experiences of these individuals. Some studies aim to analyze the experiences of patients, but they usually focus only on a specific, narrow aspect of research, such as: the transition to adulthood, the experience of one's masculinity, or living with assistive devices. There is still a lack of qualitative research revealing the deep inner psychological world of patients living with this disease. A clearer picture is also absent of their experience of interacting with significant others, interpersonal relationships, and intimacy – particularly when these individuals are known to be at higher risk of isolation. Research shows that questions about the emergence of a new identity in the context of the disease are becoming particularly important.

For those aspects of the psychological state that are highlighted in this study, talking therapy would be an appropriate proposal because all individual needs must be identified and supported. Every DMD case is a very personal journey. The condition psychologically manifests itself in various phenotypes and forms, and develops under the influence of various personal, familial, and social contexts that contribute to the formation of certain stereotypes, attitudes, and values associated with the disease.

It is also worth noting the emotional experiences that boys and young men often tend to experience within themselves without sharing. Research has shown that boys and men often feel better when talking about sensitive topics with other DMD patients who have similar experiences and can understand better what is going on inside. On the other hand, if another patient is in a much more severe condition, it can also frighten younger boys who have not yet fully accepted their illness.

The emotional support provided by others is often received differently. For example, although DMD sufferers' relationships with parents are often much closer than those of non-sick people, boys and older men tend to protect their parents from negative emotions so as not to upset them. Often, parents themselves do not initiate emotionally difficult conversations. The advice of other significant individuals is also not always accepted positively. Men say it is difficult for others to understand what is going on inside the patient because "advisors" do not have the disease.

However, it is essential to understand that it is important for those living with DMD to have the opportunity to speak. The facilitator/listener must be an interested, open, and discerning listener, not only mechanically performing their work.

### Conclusion

Qualitative systematic research has provided unique insights into experiences of living with DMD. The results of this analysis should broaden the understanding of how men with DMD perceive and cope with the disease, and the needs and concerns that they encounter. This paper should also help the medical community and policymakers to create a better support system to improve care for men and their families affected by DMD.



## References

- Abbott, D., Jepson, M., & Hastie, J. (2016). Men living with long-term conditions: Exploring gender and improving social care. *Health & Social Care in the Community*, 24(4), 420–427. <https://doi.org/10.1111/hsc.12222>
- Abbott, D., Prescott, H., Forbes, K., Fraser, J., & Majumdar, A. (2017). Men with Duchenne muscular dystrophy and end of life planning. *Neuromuscular Disorders*, 27(1), 38–44. <https://doi.org/10.1016/j.nmd.2016.09.022>
- Angelini, C. (2018). *Duchenne muscular dystrophy. A case-based approach*. Springer, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-07500-6>
- Cooke, A., Smith, D., & Booth, A. (2012). Beyond PICO: The SPIDER tool for qualitative evidence synthesis. *Qualitative Health Research*, 22(10), 1435–1443. <https://doi.org/10.1177/1049732312452938>
- Dixon-Woods, M., Shaw, R. L., Agarwal, S., & Smith, J. A. (2004). The problem of appraising qualitative research. *Quality & Safety in Health Care*, 13(3), 223–225. <https://doi.org/10.1136/qhc.13.3.223>
- Dreyer, P. S., Steffensen, B. F., & Pedersen, B. D. (2010). Living with severe physical impairment, Duchenne's muscular dystrophy and home mechanical ventilation. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 5(3), 5388. <https://doi.org/10.3402/qhw.v5i3.5388>
- Finkelstein, A., & Marcus, E.-L. (2018). Realising autonomy: The phenomenology of independence and interdependence while living with Duchenne muscular dystrophy. *Disability & Society*, 33(3), 433–453. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1427049>
- Fujino, H., Iwata, Y., Saito, T., Matsumura, T., Fujimura, H., & Imura, O. (2016). The experiences of patients with Duchenne muscular dystrophy in facing and learning about their clinical conditions. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 11, 32045. <https://doi.org/10.3402/qhw.v11.32045>
- Gibson, B. E., Mistry, B., Smith, B., Yoshida, K. K., Abbott, D., Lindsay, S., & Hamdani, Y. (2014). Becoming men: Gender, disability, and transitioning to adulthood. *Health*, 18(1), 95–114. <https://doi.org/10.1177/1363459313476967>
- Gibson, B. E., Young, N. L., Upshur, R. E. G., & McKeever, P. (2007). Men on the margin: A Bourdieusian examination of living into adulthood with muscular dystrophy. *Social Science & Medicine*, 65(3), 505–517. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.03.043>
- Gibson, B. E., Zitzelsberger, H., & McKeever, P. (2009). 'Futureless persons': Shifting life expectancies and the vicissitudes of progressive illness. *Sociology of Health & Illness*, 31(4), 554–568. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2008.01151.x>
- Glover, S., Hendron, J., Taylor, B., & Long, M. (2020). Understanding carer resilience in Duchenne muscular dystrophy: A systematic narrative review. *Chronic Illness*, 16(2), 87–103. <https://doi.org/10.1177/1742395318789472>
- Harden, A., Garcia, J., Oliver, S., Rees, R., Shepherd, J., Brunton, G., & Oakley, A. (2004). Applying systematic review methods to studies of people's views: An example from public health research. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58, 794–800. <http://dx.doi.org/10.1136/jech.2003.014829>
- Heath, G., Farre, A., & Shaw, K. (2017). Parenting a child with chronic illness as they transition into adulthood: A systematic review and thematic synthesis of parents' experiences. *Patient Education and Counseling*, 100(1), 76–92. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2016.08.011>
- Landfeldt, E., Lindgren, P., Bell, C. F., Schmitt, C., Guglieri, M., Straub, V., ... Bushby, K. (2015). Compliance to Care Guidelines for Duchenne Muscular Dystrophy. *Journal of Neuromuscular Diseases*, 2(1), 63–72. <https://doi.org/10.3233/JND-140053>
- Lynn, S., Aartsma-Rus, A., Bushby, K., Furlong, P., Goemans, N., De Luca, A., ... Straub, V. (2015). Measuring clinical effectiveness of medicinal products for the treatment of Duchenne muscular dystrophy. *Neuromus-*

- cular Disorders*, 25(1), 96–105. <https://doi.org/10.1016/j.nmd.2014.09.003>
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G., PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *PLoS Medicine*, 6(7), e1000097. <https://doi.org/10.1136/bmj.b2535>
- Pangalila, R. F., van den Bos, G. A., Stam, H. J., van Exel, N. J., Brouwer, W. B., & Roebroek, M. E. (2012). Subjective caregiver burden of parents of adults with Duchenne muscular dystrophy. *Disability and Rehabilitation*, 34(12), 988–996. <https://doi.org/10.3109/09638288.2011.628738>
- Pehler, S.-R., & Craft-Rosenberg, M. (2009). Longing: the lived experience of spirituality in adolescents with Duchenne muscular dystrophy. *Journal of Pediatric Nursing*, 24(6), 481–494. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2008.06.008>
- Skyrme, S. (2017). In and on their own terms: Children and young people's accounts of life with Duchenne muscular dystrophy. *Child Care in Practice*, 23(1), 77–89. <https://doi.org/10.1080/13575279.2016.1158152>
- Thomas, J., & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 8(1), 45. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-8-45>
- Venugopal, V., & Pavlakis, S. (2020). Duchenne muscular dystrophy. In *StatPearls*. StatPearls Publishing.
- Yamaguchi, M., & Suzuki, M. (2013). Independent living with Duchenne muscular dystrophy and home mechanical ventilation in areas of Japan with insufficient national welfare services. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 8, 20914. <https://doi.org/10.3402/qhw.v8i0.20914>

## A QUALITATIVE SYSTEMATIC REVIEW OF LIVING WITH DUCHENNE MUSCULAR DYSTROPHY

Daiva Vanagė

Prof. dr. Rasa Pilkauskaitė Valickienė

Prof. dr. Danielius Serapinas

Mykolas Romeris University, Lithuania

### Summary

*DMD is one of the most severe forms of inherited muscular dystrophies, leading to limited upper limb use in its later stages. Due to medical and technological advances, patients with DMD are living longer and are reaching adolescence and adulthood. It is essential to understand how they perceive and cope with the disease and the needs and concerns that they encounter. The benefits of bringing together qualitative views and studies in a systematic way include gaining a greater breadth of perspectives and a deeper understanding of health, psychological issues, and concerns from the point of view of patients, helping the medical community and policymakers to create a better support system.*

*Research question: What is the lived-world experience of men with DMD?*

*Objective: A systematic review of qualitative studies reporting the experience of patients living with DMD in order to identify common themes across all relevant studies.*

*Methods:* The review adopted a systematic search methodology in accordance with PRISMA guidance (Moher et al., 2009) and followed the SPIDER (Sample, Phenomenon of Interest, Design, Evaluation, Research type) search strategy (Cooke et al., 2012) and the analytic procedure for thematic synthesis (Thomas & Harden, 2008). Data sources included: PubMed, Web of Science, EBSCOhost, and Sage Journals. Articles were considered for inclusion if they were qualitative studies written in English that explored the experience of boys or young men living with DMD. The studies were assessed using criteria reported by Thomas and Harden (2008). The quality of the studies was generally high, although several studies were found to be lacking in one or more areas of reporting.

*Results and conclusions:* 11 studies were included in the review, concerning 132 young people with DMD. Studies were conducted in six countries. The ages of the participants ranged from 10 to 48 years. Consistent with the progression of DMD, all boys and men used wheelchairs for mobility, and 75 received ventilation via tracheotomies or facemasks. Within the papers selected, 5 main topics were identified: experiences of body powerlessness (progressive loss of body control, limited social freedom, lack of privacy), the search for identity (the meaning of becoming an adult man, feelings at the margins, maintaining normality, balancing dependence-independence), challenges in social relations (vulnerability to prejudice, risk of isolation, (in)dispensable parental support, emotional connectedness with carers, support of others “in the same boat” with DMD), coping processes and resilience (underestimated strength, taking autonomy, toward acceptance, active self-management), and end-of-life experiences (living in the present, experiences of dying, (mis)communication with others about death and dying).

Research shows that questions about the emergence of a new identity in the context of DMD are becoming particularly important. The condition psychologically manifests itself in various phenotypes and manifestations, and develops under the influence of various personal, familial, and social contexts that contribute to the formation of certain stereotypes, attitudes, and values associated with the disease. For those aspects of the psychological state that are highlighted in this study, talking therapy would be an appropriate proposal because all individual needs must be identified and supported.

**Keywords:** neuromuscular disease, progressive illness, male gender, qualitative methodology, thematic synthesis.

---

**Daiva Vanagė**, PhD student at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: health psychology, illness experience, developmental psychology, qualitative research, rare diseases.

---

**Rasa Pilkauskaitė Valickienė**, PhD in Social Sciences (Psychology), professor at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: prosocial behaviour, developmental psychology.

---

**Danielius Serapinas**, PhD in Medicine, professor at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: health psychology, neuropsychology, psychogenetics..

## VERSLO ORGANIZACIJŲ VIDURINIO LYGIO VADOVŲ DVASINGUMO LYDERYSTĖJE IŠGYVENIMAS IR ĮPRASMINIMAS

### Laima Nakvosaitė

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Psichologijos institutas  
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva  
Telefonas: (8 5) 2714717  
Elektroninis paštas: l.nakvosaitė@gmail.com

### Prof. dr. Jolanta Sondaitė

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Psichologijos institutas  
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva  
Telefonas: (8 5) 2714717  
Elektroninis paštas: jsondait@mruni.eu

*Pateikta 2021 m. spalio 4 d.  
Parengta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-06

### **Anotacija**

*Pastaraisiais dešimtmečiais lyderystės taikymo srityje įvykę pokyčiai paskatino ieškoti naujų valdymo metodų santykiuose su pavaldiniais. Vienas jų – dvasingumo pritaikymas lyderystėje. Nepaisant padidėjusio susidomėjimo dvasingos lyderystės konstruktu, vis dar trūksta tyrimų, kuriais būtų siekiama nustatyti, koks elgesys yra būdingas dvasingam lyderiui.*

*Šio darbo tikslas – išanalizuoti verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą.*

*Šiame tyrime nagrinėjamas dvasingumas lyderystėje yra palyginti mažai ištirtas konstruktas. Minėtas konstruktas tyrime analizuojamas per individualią vidurinio lygio vadovų patirtį ir supratimą siekiant atskleisti jų giluminį dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą. Siekiant šių tikslų buvo pasirinktas metodas, kuris leidžia atlikti išsamų giluminį tyrimą ir padeda užtikrinti, kad surinkti duomenys išliktų individualūs.*

Tyrime dalyvavo šeši dalyviai. Tyrimo dalyviais buvo pasirinkti pastaruju metu verslo organizacijose vidurinio lygio vadovais dirbantys asmenys. Duomenys buvo renkami atliekant pusiau struktūruotą interviu. Interviu metu gautų duomenų analizei buvo pasirinktas kokybinis indukcinis teminės analizės metodas.

Tyrimo rezultatai parodė, kad verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas atsiskleidė per tokias temas: visapusiškai kokybiško bendravimo užtikrinimas, konstruktyvus problemų sprendimas ir žmogiškųjų vertybių puoselėjimas. Šios temos atskleidė tokias dvasingumui lyderystėje būdingas žmogiškąsias savybes: bendravimą su darbuotojais, klausymąsi, aiškios informacijos pateikimą, atvirumą, glaudaus ryšio palaikymą, problemų sprendimą, rūpinimąsi darbuotojų gerove, pagalbą, pagarbą, sąžiningumą ir pasitikėjimą. O verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimas atsiskleidė per šias temas: dvasingumo sąvokos suvokimas ir vadovų lūkesčių išpildymas. Šios temos perteikė dvasingam lyderiui būdingą elgesį: gilinimąsi į dvasingumo sąvokos suvokimą, pripažinimą, kad lyderystė gali būti ir yra dvasinga, lygiavertį elgesį su darbuotojais ir kitais žmonėmis, komandinio darbo palaikymą ir kokybiško grįžtamojo ryšio siekimą ir palaikymą.

**Reikšminiai žodžiai:** vidurinio lygio vadovas, dvasingumas lyderystėje, kokybinis tyrimas, teminė analizė.

## Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais pastebima reikšmingų lyderystės žinių pokyčių. Norint užtikrinti veiksmingą verslo užduočių atlikimą ir darbuotojų įsitraukimą siekiant įmonės tikslų, tradicinio požiūrio į vadovavimą nebepakanka. Todėl atsirado poreikis ieškoti naujų valdymo metodų santykiuose su pavaldiniais. Tam reikia lyderystės, nes tai yra vienas iš būdų, kaip paveikti darbuotojus, kad jie be spaudimo siektų tikslų vien tik įkvėpti savo vadovo pavyzdžio ir jo vizijos (Katilienė & Bakanauskienė, 2012). Taigi akivaizdu, kad socialiniai santykiai, kuriuose atsiskleidžia lyderystė, lemia pasikeitimus, kaip žmonės teoretizuoja, tiria ir praktikuoja lyderystę organizacijose (Lord, Day, Zaccaro, Avolio, & Eagly, 2017). Šiuo metu tokios sąvokos kaip vertybės, etinis ir moralinis elgesys, gyvenimo kokybė, dvasingumas organizacinėje aplinkoje tampa ypač svarbios (Contreras, 2016).

**Mokslinė problema.** Dvasingumo ir dvasingos lyderystės konceptualizavimas ir apibrėžimas, ko gero, yra problemiščiausias ir sudėtingas uždavinys siekiant paradigminio naujai atsiradusio lauko vystymosi. Nei dvasinga lyderystė, nei dvasingumas darbe neturi bendrai sutartos apibrėžties (Nicole, Ion, & Nicole, 2013). Bendro apibrėžimo trūkumas ir neaiškios ribos tarp darbo vietos dvasingumo (angl. *workplace spirituality*) ir lyderystės rodo, kad dvasingumo lyderystėje laukas tebėra vystymosi stadijoje, o ginčai, susiję su sunkumais apibrėžiant konstrukta, privertė daugelį abejoti, ar dvasinga lyderystė ir darbo vietos dvasingumas nusipelno jiems skiriamo dėmesio (Lean & Ganster, 2017).

Įvairūs mokymo dalykai, tokie kaip vadybos mokslai, psichologija, švietimas ir verslo etika, tiria dvasingumo raišką lyderystės atžvilgiu (Hermans, 2020). Tačiau ankstesniuose tyrimuose daugiausia dėmesio buvo skirta siekiant nustatyti dvasingos lyderystės įtaką

individualiems ir organizacinio lygio rezultatams: organizaciniam pilietiškumui (Anser, Shafique, Usman, Akhtard, & Alie, 2020; Hunsaker, 2016; Kaya, 2015; Pio & Lengkong, 2020), darbuotojų gerovei (Walia & Nishtha, 2018), įsitraukimui į darbą (Sheikh et al., 2019; van der Walt, 2018), tačiau mažai dėmesio skirta tyrimams, kuriais būtų siekta nustatyti, koks elgesys yra būdingas dvasingam lyderiui. Anot Lean ir Ganster (2017, p. 296), „prieš nustatant tinkamą apibrėžimą, reikia nustatyti ir suderinti dvasingos lyderystės elementus“.

Organizacijoje lyderiu gali būti ne tik aukščiausio lygio, bet ir vidurinio lygio vadovas, kuris bendrauja tiesiogiai su pavaldiniais ir tampa sąsaja tarp aukščiausio ir žemesnių organizacijos hierarchijos lygių. Vis dėlto, nepaisant to, kad jis atlieka labai reikšmingą vaidmenį organizacijoje, mokslinėje literatūroje nepavyko rasti tyrimų, kuriuose būtų tirtas vidurinio lygio vadovų dvasingumas.

Dvasingumas lyderystėje dažniausiai yra tiriamas pasirenkant kiekybinius tyrimo metodus. Davis et al. (2016) ragina atlikti daugiau kokybinių tyrimų tobulinant dvasingumo suvokimą. Šiame tyrime taikomas kokybinis teminės analizės metodas padeda atskleisti giluminį vidurinio lygio vadovų suvokimą apie dvasingumo lyderystėje reiškinį.

**Tyrimo objektas:** verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas ir įprasminimas.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip vidurinio lygio vadovai išgyvena dvasingumą lyderystėje?
2. Kaip vidurinio lygio vadovai įprasmina dvasingumą lyderystėje?

**Tyrimo metodika.** Siekiant išanalizuoti verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą pasitelkta kokybinio aprašomojo tyrimo strategija. Išanalizavus verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą, gali būti atskleisti nauji dvasingumo lyderystėje elementai, leisiantys aiškiau apibrėžti, koks elgesys būdingas dvasingam lyderiui, ir padėti formuoti aiškesnį dvasingos lyderystės suvokimą tiek mokslinėje, tiek praktinėje plotmėje.

## 1. Dvasingos lyderystės ir dvasingo lyderio reikšmė organizacijoje

Siekiant pagerinti darbuotojų rezultatus labai svarbus lyderio vaidmuo organizacijoje. Dvasingumo ir lyderystės derinys rodo, kad tam tikros vertybės ir požūriai gali turėti įtakos lyderio elgesiui su savo pavaldiniais, tad dvasingos lyderystės teorija leidžia geriau suprasti, kaip lyderio vidinis gyvenimas veikia jo gebėjimą sėkmingai vadovauti kitiems (Samul, 2019). Pasak Wilson (2008) (cit. pagal Lean & Ganster, 2016), „dvasingumas negali darbo vietoje egzistuoti savarankiškai, todėl jį puoselėja organizacijos lyderiai“. Dvasinga lyderystė sujungia dvasios, dvasingumo ir darbo vietos dvasingumo koncepcijas (Kaya, 2015). Darbo vietos dvasingumas yra laikomas dvasingos lyderystės konstrukto pagrindu (Hunsaker, 2016) ir atspindi kasdienėje darbo veikloje naudojamas dvasingos

lyderystės praktikas (Kaya, 2015). Organizacijų valdymo kontekste dvasinga lyderystė sulaukė dėmesio dėl dviejų pagrindinių priežasčių (Phuong et al., 2018):

1. Vadovai, kurie vadovaujasi dvasingos lyderystės modeliu, gali sukurti efektyvią komunikaciją tarp skirtingų aspektų, tokių kaip kultūriniai ir asmenybės bruožai, todėl gali sėkmingai išspręsti kylančius religijos, etikos ir vertybių konfliktus.
2. Dvasingi lyderiai daugiau dėmesio skiria sekėjų fizinei ir psichinei sveikatai, todėl gali motyvuoti juos kitokiu požiūriu, o ne tik pinigine kompensacija.

Taigi, pasitelkęs dvasingą lyderystę lyderis daro įtaką darbuotojams kurdamas pozityvią darbo vietą. Esminiai dalykai, būtini dvasingai lyderystei (Fry et al., 2017):

1. Sukurti viziją, kurioje lyderiai ir pasekėjai galėtų patirti pašaukimo jausmą taip, kad jų gyvenimas turėtų tikslą ir prasmę, ir pasikeistų.
2. Sukurti organizacinę kultūrą, kuri būtų pagrįsta altruistinės meilės vertybėmis, kai lyderiai ir pasekėjai jaučia narystės ir priklausymo jausmą, jaučiasi suprantami ir vertinami.

Dvasinga lyderystė apima lyderio vertybes, požiūrį ir elgesį, kai daugiausia dėmesio skiriama darbuotojų vidiniam reikšmingumui ir savivertei, per pašaukimą ir narystę sustiprinant individualią motyvaciją ir paskatinant darbuotojus pajusti, kad užduotys yra prasmingos ir kad jų vadovai labai vertina jų patirtį (Yang, Liu, Wang & Zhang, 2019). Taip pat dvasingos lyderystės puoselėjimas organizacijoje leidžia darbuotojams atvirai išreikšti save, pripažinti ir mokytis iš klaidų bei spręsti problemas (Hunsaker, 2016). Vienu metu taikant dvasines, etines ir socialines vertybes bei racionalius veiksmus, dvasinga lyderystė sukuria aplinką, kuriai būdinga savarankiška motyvacija, teigiamos emocijos, savanoriška pagalba kitiems ir bendrų sprendimų priėmimas (Ali, Aziz, Pham, Babalola & Usman, 2020). Dvasingi lyderiai demonstruoja stiprią emocinę orientaciją tarnauti kitiems ir bendruomenei, pasitelkdami aukštas moralines vertybes ir teigiamas socialines emocijas, kad padėtų kitiems patenkinti pagrindinius lyderio ir pasekėjų dvasinius poreikius (Anser et al., 2020). Asmeninės dvasinės savybės yra pagrindas, kuriuo, tobulindami savo įgūdžius, siekdami aukštesnio lygio sąmoningumo ir savimonės bei kurdami dvasingą darbo vietą, remiasi lyderiai (Samul, 2019). Mokslinėje literatūroje dvasingam lyderiui priskiriamos tokios savybės kaip meilė, drąsa, empatija, pasitikėjimas (Rothausen, 2017), vientisumas, kuris reiškia lyderio žodžių ir poelgių nuoseklumą (Yang et al., 2019), sąžiningumas ir nuolankumas, kurie atsiskleidžia per etišką elgesį, atjautą ir pagarbą kitiems (Pio & Lengkong, 2020), rūpestis ir atsakingas klausymasis, kitų indėlio vertinimas (Meng, 2016).

Dvasingi lyderiai yra vizionieriai ir orientuoti į ateitį, jų aiškiai suformuluota vizija įprasmina darbuotojų darbą, suteikia jiems energijos ir paskatina juos atsiduoti organizacijai (Usman et al., 2021). Dvasingi lyderiai veikia kaip pavyzdžiai, teigiamai prisidedantys prie darbuotojų emocinio, moralinio ir dvasinio tobulėjimo, kuris leidžia jiems, susidūrus su sudėtingomis situacijomis, pasirinkti etiškesnius sprendimus (Anser et al., 2020). Jie rūpinasi aktyviu išitraukimu į darbą, kad darbuotojai patirtų gyvenimo prasmę, o tai skatina sekėjų augimą ir tobulėjimą (Wang et al., 2019). Demonstruodami pagarbą ir dėkingumą darbuotojams, per savo socialinę paramą jie skatina prisirišimą prie įmonės ir susitapatinimą su ja (Tabor, Madison, Marler & Kellermanns, 2020). Dvasingi lyderiai veikia kaip savaime motyvuojanti jėga, kuri sutelkia dėmesį į pavaldinių dvasi-



nus poreikius ir teikia didelę reikšmę darbuotojo vertybiniam suvokimui, taip pat siekia darbuotojų ir organizacijos interesų vieningumo ir nereikalauja, kad darbuotojai organizacijos interesus iškeltų virš savųjų (Zhang & Yang, 2021).

Dvasinga lyderystė – svarbiausia etikos ir vertybių prasme. Dvasingumo kontekste lyderystė ir etika yra glaudžiai susijusios, nes lyderystė užtikrina etiką, o etika yra lyderystės pagrindas (Meng, 2016). Taip pat ji tenkina ne tik psichologinius lyderių ir pasekėjų poreikius, bet ir pagrindinius dvasinio išgyvenimo poreikius, kurie apima dvasingumo vertybes ir valdymo praktiką, pavyzdžiui, įkvepia žmones ieškoti įdomaus ir prasmingo darbo (Wang et al., 2019). Atsižvelgiant į tai, kad prasmingas darbas yra įvardijamas kaip svarbiausias bruožas, kurio žmonės siekia darbe, dvasingi lyderiai darbo vietoje kuria prasmingumo klimatą (Yang et al., 2018):

- sukurdami viziją ir padėdami komandos nariams plėtoti dvasines vertybes per jų darbą;
- demonstruodami didesnę dvasinių praktikų nuoseklumą jie ugdo savo komandos narius rodydami pagarbą kitiems, sąžiningą elgesį, išreiškdami rūpestį, atsakingai išklaUSDami, pripažindami kitų indėlį ir užsiimdami refleksija;
- rodo nuolankumą, kuris yra pagrindinis dvasingo lyderio vertybių rodiklis, pripažindami klaidas ir apribojimus atkreipdami dėmesį į komandos narių stiprybes ir indėlį, dažniau siekdami mokyti iš komandos narių nei mokyti juos.

Toks elgesys gali padėti nariams išsiugdyti įsitikinimą, kad jų darbas yra svarbus, o jų vaidmuo reikšmingas, taip paskatindami didesnę kolektyvo prasmingumo jausmą (Yang et al., 2018).

Tyrimai rodo, kad lyderių dvasingumas yra svarbus šaltinis, kuris iš esmės skatina darbuotojų užduočių atlikimą, dalijimąsi žiniomis ir inovacinių elgesį (Wang et al., 2019), yra reikšmingai susijęs su prasme, pašaukimu, naryste ir įgalinimu (Phuong, 2018; Zhang & Yang, 2021), daro itin teigiamą poveikį darbuotojų grupės novatoriškumui (Ghaedi et al., 2020; Zhang & Yang, 2021), yra pozityviai susijęs su prasmingu klimatu, o tai padidina komandos efektyvumą (Yang et al., 2018), reikšmingai veikia pasitenkinimą darbu (Maryati, Astuti & Udin, 2019) ir suteikia darbuotojams vidinės motyvacijos, kuri darbuotojai padeda susidoroti su sudėtingomis situacijomis (Sheikh et al., 2019). Taip pat svarbu paminėti, kad dvasinga lyderystė skatina ne tik teigiamus jausmus, bet ir pašalina neigiamus – stresą, baimę, taip pat gali sušvelninti neigiamas pasekmes – darbo perdegimo ir neproduktyvaus darbo elgesio poveikį (Samul, 2019). Su dvasingais lyderiais dirbantys darbuotojai paprastai jaučia meilę, įprasmintą tikslą ir pašaukimą (Ghaedi et al., 2020).

Apibendrinant būtų galima teigti, kad lyderis, darbo vietoje pasitelkdamas dvasingos lyderystės principus, demonstruodamas dvasines vertybes ir dvasingą elgesį reikšmingai veikia pavaldinių elgesį, gerovės ir prasmės pojūtį, skatina juos atsiduoti organizacijai ir labiau įsitraukti į jos veiklą taip pagerinant įmonės tikslų ir rezultatų siekimą.

## 2. Tyrimo metodika

**Tyrimo dalyviai.** Atliekant tyrimą buvo taikoma mišri imties atranka – kriterinė atranka. Dalyvauti tyrime buvo pakviesti šiuo metu verslo organizacijose vidurinio lygio

vadovais dirbantys asmenys. Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys pateikiami 1 lentelėje.

**1 lentelė. Informacija apie tyrimo dalyvius**

**Table 1. Information about research participants**

Eil. Nr.	Kodinis vardas	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Organizacijos, kurioje dirba dalyvis, teisinė forma	Ar dalyvis yra vidurinio lygio vadovas?	Vadovavimo darbo stažas
1.	Liepa	Moteris	43 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	10 m.
2.	Rūta	Moteris	38 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	>10 m.
3.	Ieva	Moteris	39 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	11 m.
4.	Saulė	Moteris	43 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	3 m.
5.	Inga	Moteris	50 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	10 m.
6.	Rokas	Vyras	41 m.	Aukštasis	uždaroji akcinė bendrovė	Taip	5 m.

**Tyrimo duomenų rinkimo būdas.** Tyrimo duomenų surinkimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Penki iš šešių pokalbių, atsižvelgiant į situaciją šalyje (buvo paskelbtas karantinas) dalyvių pageidavimu, vyko nuotoliniu būdu naudojantis „Skype“ ir „Microsoft Teams“ vaizdo pokalbių programomis; vienas pokalbis paties dalyvio prašymu buvo vykdomas gyvai dalyvio darbo vietoje, atskiroje nuo pašalinių žmonių patalpoje. Visų interviu metu buvo atliekamas tik garso įrašas.

Interviu metu dalyviams buvo užduodami šie pagrindiniai klausimai:

1. Kas Jums yra lyderystė ir kaip ji pasireiškia Jūsų darbe?
2. Kas Jums yra dvasingumas ir kaip jis pasireiškia Jūsų darbe?
3. Koks Jūsų požiūris į dvasingumą lyderystėje?
4. Kaip Jūs apibūdintumėte savo santykius su pavaldiniais?
5. Kaip užtikriniate, kad jūsų valdomas skyrius pasiektų jam iškeltus tikslus?
6. Kokią įtaką dvasingumas daro Jūsų bendravimui su pavaldiniais ir siekiant tikslų?

**Tyrimo duomenų analizė.** Visa tyrimo metu garso įrašytuvu surinkta informacija buvo transkribuota ir pažodinė tekstinė informacija. Duomenys buvo analizuojami taikant indukcinę teminę analizę (Clarke & Braun, 2017) remiantis šiais žingsniais: susipažinimas su tyrimo duomenimis, duomenų kodavimas, temų paieška, temų peržiūra, temų apibūdinimas, atskaitos rengimas (Braun & Clarke, 2006).

**Tyrimo etika.** Viso tyrimo metu buvo laikomasi etikos principų. Išskiriami šie mokslinio tyrimo etikos principai (Žydzūnaitė & Sabaliauskas, 2017):

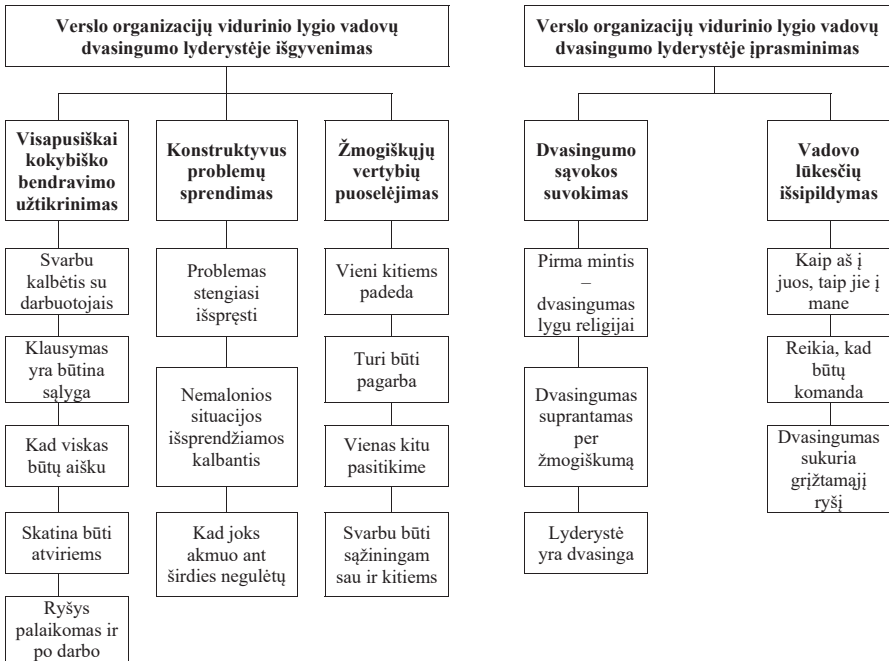
- pagarbos asmens privatumui principas;
- konfidencialumo ir anonimiškumo principas;
- geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui principas;
- teisingumo principas.

Siekiant užtikrinti etikos principus tyrimo dalyvių interviu laikas buvo derinamas individualiai su kiekvienu dalyviu paskambinus telefonu: potencialiam dalyviui buvo

pristatoma tyrimo tema ir tikslas, aptariamas konfidencialumo ir anonimiškumo klausimas, tada buvo klausiama dalyvio, ar jis norėtų sudalyvauti tyrime. Dalyviui sutikus, buvo aptariamas pasirašymas dėl sutikimo dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai nebuvo spaudžiami priimti sprendimą tiek dėl dalyvavimo, tiek dėl noro atsiverti interviu metu, taip pat jie buvo informuoti apie galimybę neatsakinėti į bet kurį tyrimo klausimą. Tyrimo metu buvo stengiamasi sukurti saugumo ir pasitikėjimo atmosferą garantuojant dalyvių anonimiškumą ir konfidencialumą. Transkribuojant gautą garsinę informaciją buvo užkoduota visa tyrimo dalyvius galinti identifikuoti informacija, pakeisti jų vardai ir užkoduotos vietovės.

### 3. Tyrimo radiniai

Išanalizavus gautus duomenis buvo atskleista 18 potemių, kurios buvo sujungtos į 5 temas: „visapusiškai kokybiško bendravimo palaikymas“, „konstruktyvus problemų sprendimas“, „žmogiškųjų vertybių puoselėjimas“, „dvasingumo sąvokos suvokimas“ ir „vadovo lūkesčių išpildymas“. Tada sudarytas temų ir potemių žemėlapis (1 pav.), kuris atspindi verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą ir įprasminimą.



1 pav. Galutinis temų ir potemių žemėlapis

Fig. 1. Final thematic map of themes and subthemes

### 3.1 Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas

Šioje tyrimo rezultatų dalyje atskleidžiami vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą sudarantys elementai, t. y. įvardijamas vadovų elgesys, kurį jie sutapatina ir per kurį jie patiria dvasingumą lyderystėje. Dvasingumo lyderystėje išgyvenimą sudaro trys temos: „visapusiškai kokybiško bendravimo užtikrinimas“, „konstruktyvus problemų sprendimas“ ir „žmogiškųjų vertybių puoselėjimas“.

#### 3.1.1 Visapusiškai kokybiško bendravimo palaikymas

Pirmoje temoje atskleidžiama, kaip vidurinio lygio vadovai palaiko visapusiškai kokybiško bendravimo procesą. Temą sudaro penkios potemės: „svarbu kalbėtis su darbuotojais“, „klausymasis yra būtina sąlyga“, „kad viskas būtų aišku“, „skatina būti atvirais“ ir „ryšys palaikomas ir po darbo“.

**Svarbu kalbėtis su darbuotojais.** Vidurinio lygio vadovai pabrėžia kalbėjimosi su darbuotojais svarbą: <...> *na galbūt tas darbinėje praktikoje gal vėl kažkiek kartosiuos, bet m... kaip minėjau labai svarbu yra kalbėtis su žmonėmis* (Ieva, 89–90). Kalbantis su darbuotojais yra aptariamose ne tik problemos: <...> *nu stengiamės... maksimaliai kiek įmanoma komunikuoti... m... tas m... ta prasme iškomunikuoti problemas* (Saulė, 124–125) ir tikslų pasiekimo būdai: <...> *na tada kalbėsi tiesiog su žmonėmis a... ką mes galim padaryti, kaip tuos tikslus pasiekti* (Rokas, 201–202), taip pat darbuotojų siekiai, svajonės ir iniciatyvos: <...> *tais normaliais laikais a... tai ir siekius ir svajones ir tikslus ir a... ir a... tokias... kaip ką būtų galima daryti geriau ar ką galėtume padaryti dar ir kas kokios iniciatyvos norėtų imtis* (Saulė, 125–127).

**Klausymas yra būtina sąlyga.** Vidurinio lygio vadovai stengiasi bendrauti su darbuotoju, jį išklausti: <...> *stengiesi visą laiką kaip sakant geranoriškai ir išklausti ir... ir eiti į kontaktą* (Rūta, 106–107), <...> *ir sakau maksimaliai stengiuos išklausti darbuotojus* (Saulė, 120).

**Kad viskas būtų aišku.** Vidurinio lygio vadovai informaciją stengiasi pateikti taip, kad ji būtų aiški darbuotojams, pavyzdžiui perduodant darbus: <...> *darbų perdavimas iš viso labai <...> nors žinai visą laiką tu turi mokėti perduoti... taikliai perduoti hhhh darbus, kad kitas atėjęs mokėtų... suprastų viską, ką darei* (Inga, 117–119). Jie stengiasi, kad darbuotojai suprastų, ką turi daryti ir koks svarbus yra jų indėlis: <...> *jeigu yra tam tikras projektas, na tarkim, yra konkursas kurį mes norim nugalėt, ir šioje vietoje reikia tikrai žmones sutelkti... reikia suprast... kad jie suprastų ką jie turi daryti... a... i...r suprastų, kad nuo jų kiekvieno indėlio priklausys ar tai bus sėkmė ar nesėkmė* (Rokas, 26–28).

**Skatina būti atviriems.** Vidurinio lygio vadovai skatina darbuotojus kalbėti atvirai: <...> *skatinti būti atviriems, skatinti išsakyti savo nuomonę, žinoti kaip jie iš tikrųjų jaučiasi* (Rokas, 19–20). Viena iš vadovių teigia, kad svarbu būti atvirai tiek su savimi: <...> *būti atvirai pačiam su savimi* (Liepa, 92), tiek su kitais: <...> *būti lygiai taip pat ne tik su savimi, bet ir su kitais* (Liepa, 95).

**Ryšys palaikomas ir po darbo.** Vidurinio lygio vadovai su darbuotojais kuria ne tik darbinius, bet ir stengiasi užmegzti asmeninį ryšį ir palaikyti nuoširdžius santykius: <...> *draugiški nežinau nuoširdūs santykiai tiek tiek darbe tiek darbinėje aplinkoje tiek tiek po darbo* (Rūta, 166 ir 168). Jie teigia, kad ryšys yra palaikomas ne tik darbe, bet ir už jo ribų: <...> *mes bendraujame ne tik dažniausiai ofise, bet palaikome... ryšius ir ir už ofiso ribų* (Rūta, 161), ir kad pavaldiniai gali kreiptis bet kada: <...> *žmogus gali į mane kreiptis bet kada, aš jam niekada neatsakysiu ir jos kreipiasi* (Liepa, 266–267).

### 3.1.2 Konstruktyvus problemų sprendimas

Antroje temoje atskleidžiama, kad vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas atskleidžia pripažįstant problemų egzistavimą ir dedant pastangas, kad kilusios problemos būtų išspręstos konstruktyviai. Temą sudaro trys potemės: „problemas stengiasi išspręsti“, „nemalonios situacijos išsprendžiamos kalbant“ ir „kad joks akmuo ant širdies negulėtų“.

**Problemas stengiasi išspręsti.** Vidurinio lygio vadovai pripažįsta, kad ne visada viskas būna gerai, nes pasitaiko problemų: <...> *[ne] visada taigi viskas būna labai gerai a... būna kad ir reikia pastabą duot ar ne būna kad ir klientai a... kokį a... m... būna nepatenkinti ar ne, gauni kokį nusiskundimą, tai yra tų visokių problemų, kurias reikia spręsti* (Ieva, 119–121), tačiau iškilusias problemas jie stengiasi išsiaiškinti ir išspręsti: <...> *bandai išsiaiškinti kame yra problema* (Rūta, 218), <...> *iš savo pusės tikrai stengiuosi problemas visas spręsti... išsiaiškinius visas puses* (Saulė, 115), <...> *ir visada stengiamės viską išspręsti* (Ieva, 124).

**Nemalonios situacijos sprendžiamos kalbant.** Vidurinio lygio vadovai problemas sprendžia aptardami jas su darbuotojais individualiai: <...> *ir tiesiog arba jeigu tu turi iš klientų kažkokį ar ne atsiliepimą, tai tiesiog tu gali atskirai susitikęs su tuo žmogumi pasikalbėti viską išsiaiškinti* (Ieva, 162–163), arba išdiskutuodami kartu su visu kolektyvu: <...> *kad visi išdiskutuotų tas problemas... nu problemą ar problemas ir padarytų sprendimą a... nu ta prasme, kad būtų kartu* (Saulė, 117–118).

**Kad joks akmuo ant širdies negulėtų.** Vidurinio lygio vadovams svarbu kylančias problemas išsiaiškinti ir išspręsti visiškai: <...> *[su] žmogumi tiesiog kalbėsi, kelis kartus kalbėsi, bandai išsiaiškinti priežastis kame yra problema, surast ieškoti kažkokių tai išeičių* (Rūta, 67 ir 69). Jie rūpinasi, kad darbuotojams neliktų jokių nuoskaudų: <...> *ir tų tokių kažkokių pykčių ar tokių neišsakytų dalykų kažkaip niekada... lygtai n... nu... n... nepasilieka tų tų nuoskaudų jokių* (Ieva, 124–125).

### 3.1.3 Žmogiškųjų vertybių puoselėjimas

Trečioje temoje atskleidžiamos žmogiškosios vertybės, kurias vidurinio lygio vadovai sieja su dvasingumu lyderystėje ir puoselėja kasdienėje darbo veikloje. Šią temą sudaro keturios potemės: „vienai kitiems padeda“, „turi būti pagarba“, „vienas kitu pasitikime“ ir „svarbu būti sąžiningam sau ir kitiems“.

**Vieni kitiems padeda.** Vidurinio lygio vadovai stengiasi suteikti visokeriopą pagalbą darbuotojui tiek sprendžiant problemas: <...> *nu ar tai darai pats ar kom... nu... surandi*

partnerių ar komanda ar prašai ten pagalbos (Saulė, 151–152), tiek atliekant kasdienės darbo funkcijas: <...> *stengiesi jiems na... jeigu kažko pritrūksta ar tų pačių žinių ar kažko tiesiog na padėti* (Rūta, 218–219).

**Turi būti pagarba.** Vidurinio lygio vadovai dvasingumą išgyvena per pagarbos jausmą darbuotojui: <...> *na pirmas dalykas tai a... aš gal daugiau norėčiau čia išsakyti žodis tinkamas galbūt pagarba <...> turbūt daugelis mes prisiminsime tokį posakį „mylėk savo artimą kaip pats save“* (Rokas, 227–229), <...> *bet kaip sakau visi esam suaugę žmonės, tai turi būti, aišku, pagarba* (Ieva, 112–113).

**Vienas kitu pasitikime.** Kalbėdami apie dvasingumą lyderystėje vidurinio lygio vadovai išskiria pasitikėjimo lyderiu svarbą: <...> *aš turbūt juo galiu pasitikėt... nes priešingu atveju turbūt sudėtinga... laikyti jį... lyderiu* (Liepa, 19–20). Jiems svarbu, kad darbuotojai jais tikėtų ir pasitikėtų: <...> *man labai svarbu, kad jie manim tikėtų* (Rokas, 20), ir kad vadovai taip pat galėtų pasitikėti darbuotojais: <...> *pozityviai nusiteikę, susitelkę, kuriais galima pasitikėti* (Ieva, 46–47).

**Svarbu būti sąžiningam sau ir kitiems.** Vidurinio lygio vadovai dvasingumą lyderystėje supranta kaip gerųjų savybių, taip pat sąžiningumo puoselėjimą: *Jeigu konkrečiai dvasingumas na... tai yra tų tų gerųjų savybių puoselėjimas* (Rūta, 87), <...> *sąžiningumas, geranoriškumas* (Rūta, 112).

## 3.2 Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimas

Šioje tyrimo rezultatų dalyje atskleidžiami vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimą sudarantys elementai, kitaip sakant, vadovų suvokimas ir elgesys, per kurį jie patiria prasmę. Dvasingumo lyderystėje įprasminimą sudaro dvi temos: „dvasingumo sąvokos suvokimas“ ir „vadovo kuriamų lūkesčių išpildymas“.

### 3.2.1 Dvasingumo sąvokos suvokimas

Pirmoje šios dalies temoje atskleidžiamas vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimas per tai, kaip jie suvokia šį reiškinį. Šią temą sudaro trys potemės: „pirma mintis – dvasingumas lygu religijai“, „dvasingumas suprantamas per žmogiškumą“ ir „lyderystė yra dvasinga“.

**Pirma mintis – dvasingumas lygu religijai.** Vidurinio lygio vadovai neneigia dvasingumo lyderystėje egzistavimo ir yra linkę gilintis į dvasingumo sąvokos suvokimo procesą. Iš pirmo žvilgsnio dvasingumą jie yra linkę sieti su tikėjimu: <...> *na dvasingumas lyg tai iš pirmo to m... žvilgsnio atrodo, kad susijęs su galbūt kažkokia ar ne tikėjimą su tikėjimu* (Ieva, 76–77), taip pat su religija: <...> *turbūt pirmą mintis kuri šauna į galvą dvasingumas lygu religijai* (Liepa, 83).

**Dvasingumas suprantamas per žmogiškumą.** Nepaisant to, kad pirmiausia dvasingumą prilygina religijai, visgi vidurinio lygio vadovai yra linkę nuodugniau analizuoti šią sąvoką ir ieškoti kitų dvasingumo aiškinimo galimybių. Viena jų – dvasingumo supratimas per žmogiškumą: <...> *dvasingumas man dar nežinau toksai m... sinonimas yra*

dar žmogiškumas nu... <...> man asocijuojasi (Saulė, 70–71). Taip pat kyla asociacijų su žmogaus dvasiniu pasauliu ir jo vertybėmis: <...> bet ta tas dvasingumas tai man man tiesiog kažkaip asocijuojasi su tuo žmogiškumu, su žmogaus vidumi, su vertybėmis... elgesio (Ieva, 77–78), taip pat moralinėmis normomis: <...> aš tą dvasingumą gal prilyginčiau kažkokiom moralinėm normom ar ne žmogaus (Rūta, 80–81).

**Lyderystė yra dvasinga.** Vidurinio lygio vadovai lyderystę sieja su dvasingumu. Jie teigia, kad lyderystė gali būti dvasinga: <...> manau, kad gali būti dvasinga (Saulė, 75), <...> aš manau, kad tikrai gali ir jinai yra, ne tik gali, bet jinai yra dvasinga (Ieva, 105).

### 3.2.2 Vadovo kuriamų lūkesčių išpildymas

Antroji šios dalies tema atskleidžia vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimą per lūkesčių išpildymą. Temą sudaro trys potėmės: „kaip aš į juos, taip jie į mane“, „reikia, kad būtų komanda“ ir „dvasingumas sukuria grįžtamąjį ryšį“.

**Kaip aš į juos, taip jie į mane.** Vidurinio lygio vadovai lygiavertiškumo lūkesčio išpildymo siekia su darbuotojais bendraudami ir elgdami taip, kaip norėtų, kad būtų elgiamasi su jais: <...> tai aš lygiai taip pat norėčiau, kad ir su manimi ar ne taip elgtųsi, tai va aš tą patį ir stengiuosi ir darau ir su savo darbuotojais (Ieva, 108–110), <...> žinau kaip norėčiau, žinau kaip noriu, kad su manimi elgtųsi automatiškai tą... tą... stengiuosi perkelti ir bendraujant su su su komanda (Saulė, 142–143).

**Reikia, kad būtų komanda.** Šio lūkesčio išpildymas yra svarbus tikslų siekimui. Vidurinio lygio vadovai kolektyvus, kuriuose dirba suvokia kaip komandas: <...> daugiau mes esam komanda (Inga, 37–38). Jie pabrėžia komandos įmonėje svarbą, kad vienas žmogus nieko nepasieks: <...> vienas žmogus šiuo metu pasiekti nieko negali be abejo, kad ir koks jis stebuklingas būtų, reikalinga visam dalykui komanda, nes na vienas žmogus tikrai nieko nepadarys (Rokas, 44–46).

**Dvasingumas sukuria grįžtamąjį ryšį.** Vidurinio lygio vadovų nuomone, nedvasingas bendravimas su pavaldiniais grįžtamojo ryšio neduos: <...> jeigu tu... su savo pavaldiniais <...> hhhh bendrauji nu tarkim nedvasingai ane, nu ne, nu neetiškai ta prasme, tai ką tu gauni atgal? <...> tu gausi rezultata, bet fydbeke nebus mano galva (Liepa, 296–297 ir 298). Todėl jie siekia kokybiško grįžtamojo ryšio: <...> ta prasme, nu... kad būtų tas grįžtamasis ryšys ir jisai ne bet koks, bet nu... iš tikrųjų matytųsi kad jis yra... į jį yra įsigilinta ir nu... ta prasme tie... sprendimai jie padaryti... apžvelgus visus tuos... aspektus (Saulė, 88–90).

## 4. Diskusija

### 4.1 Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas

**Visapusiškai kokybiško bendravimo palaikymas.** Pirmoje tyrimo rezultatų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą atskleidžiančioje temoje buvo aptarta, kad vidurinio lygio vadovai pabrėžia kalbėjimosi su darbuotojais svarbą, kai yra



aptariamoms ne tik problemoms ir tikslų pasiekimo būdai, bet ir darbuotojų siekiai, svajonės ir iniciatyvos. Bendraudami su darbuotojais jie vadovaujami moralinėmis normomis ir visada stengiasi bendrauti su darbuotoju bei pabrėžia klausymo svarbą. Taip pat vidurinio lygio vadovai skatina atvirumą ir informaciją darbuotojams stengiasi pateikti taip, kad ji būtų aiški. Be to, buvo atskleista, kad ryšys tarp vidurinio lygio vadovų palaikomas ne tik darbe, bet ir po darbo. Taigi su pavaldiniais kuriami ne tik darbiniai santykiai, bet ir stengiamasi užmegzti asmeninį ryšį, kuris leidžia geriau suprasti darbuotoją kaip asmenybę.

Mokslinėje literatūroje taip pat galima aptikti panašių teiginių ir rezultatų. Lean ir Ganster (2017), tyrinėdami dvasingo lyderio elgesį, išskyrė tokį elgesį kaip darbuotojų klausymasis ir atvirumas bei laiko skyrimas siekiant asmeniškai susipažinti su savo darbuotojais. Vidurinio lygio vadovų išsakytą siekį ir rūpestį pateikti darbuotojams kuo aiškesnę informaciją būtų galima prilyginti Fry (2003) dvasingos lyderystės teorijoje perteikiamai vizijai, kadangi aiškus užduočių suvokimas taip pat prisideda ir prie aiškios įmonės vizijos suvokimo. Vidurinio lygio vadovų išsakytą santykių palaikymą tiek darbe, tiek po darbo būtų galima prilyginti toje pačioje Fry (2003) teorijoje nurodytai narystei, kuri suteikia individui priklausymo ir bendruomenės jausmą.

**Konstruktivus problemų sprendimas.** Šioje tyrimo rezultatų temoje buvo aptarta, kad vidurinio lygio vadovai pripažįsta problemų egzistavimą ir deda pastangas siekdami jas išspręsti. Problemos yra sprendžiamos kalbant su darbuotojais individualiai arba diskutuojant su visu kolektyvu, patariant ar įgalinant atlikti veiksmus, kurie padėtų tą problemą išspręsti. Taip pat vidurinio lygio vadovai rūpinasi darbuotojų grove ir kylančias problemas siekia išspręsti visiškai, kad neliktų jokių nuoskaudų.

Hunsaker (2016), tyrinėjęs dvasingos lyderystės santykį su organizaciniu pilietiškumu, taip pat nurodė, kad dvasingos lyderystės naudojimas organizacijoje leidžia darbuotojams atvirai išreikšti save ir taip spręsti problemas. Lean & Ganster (2017), atlikusio dvasingo lyderio elgesio tyrimą, rezultatuose taip pat paminėtas darbuotojų įgalinimas. Tai, kad vidurinio lygio vadovai rūpinasi, jog neliktų jokių nuoskaudų, žymi jiems būdingą dvasingos lyderystės elementą – altruistinę meilę (Fry et al., 2017) ir patvirtina, kad dvasingumas yra susijęs su darbuotojų grove (Walia & Nishtha, 2018).

**Žmogiškųjų vertybių puoselėjimas.** Trečioje tyrimo rezultatų temoje buvo aptarta, kad vidurinio lygio vadovai stengiasi darbuotojui suteikti visokeriopą pagalbą, akcentuoja pagarbos svarbą ir teigia, kad žmogus neturi būti žeminamas. Taip pat jiems svarbu, kad darbuotojai jais tikėtų ir kad pasitikėjimas būtų abipusis, todėl jie teigia, kad svarbu būti sąžiningam tiek su savimi, tiek su kitais.

Mokslinėje literatūroje taip pat nurodoma, kad dvasingam lyderiui yra priskiriamos tokios savybės kaip pasitikėjimas (Rothausen, 2017), sąžiningumas, pagarba kitiems (Pio & Lengkong, 2020, Yang et al., 2018). Lean & Ganster (2017) sudarytame dvasingai lyderystei būdingo elgesio sąrašė paminėta, kad dvasingi lyderiai gerbia žmogaus, su kuriuo bendrauja, orumą, yra sąžiningi ir vadovaujami savo dvasinėmis vertybėmis. Sąžiningumas, pasitikėjimas, pagarba tiek sau, tiek kitiems priskiriami ir Fry (2003) dvasingos lyderystės teorijoje esančiam altruistinės meilės elementui, kuris tarnauja svarbiai misijai „pašalindamas „mano“ ir iškeldamas tarp žmonių „mus“ (Kaya, 2015, p. 600). Mokslinėje literatūroje taip pat nurodoma, kad dvasingam lyderiui yra priskiriamos tokios savybės kaip pasitikėjimas (Rothausen, 2017), sąžiningumas, pagarba kitiems (Pio & Lengkong, 2020, Yang et al., 2018). Lean & Ganster (2017) sudarytame dvasingai lyderystei būdingo elgesio sąrašė paminėta, kad dvasingi lyderiai gerbia žmogaus, su kuriuo bendrauja, orumą, yra sąžiningi ir vadovaujami savo dvasinėmis vertybėmis. Sąžiningumas, pasitikėjimas, pagarba tiek sau, tiek kitiems priskiriami ir Fry (2003) dvasingos lyderystės teorijoje esančiam altruistinės meilės elementui, kuris tarnauja svarbiai misijai „pašalindamas „mano“ ir iškeldamas tarp žmonių „mus“ (Kaya, 2015, p. 600).



nėje literatūroje taip pat minima, kad dvasinga lyderystė sukuria aplinką, kuriai būdinga savanoriška pagalba kitiems (Ali et al., 2020).

Apibendrinant teigtina, kad verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimą sudaro tokios žmogiškosios savybės kaip bendravimas su darbuotojais, klausymasis, aiškios informacijos pateikimas, atvirumas, glaudaus ryšio palaikymas, problemų sprendimas, rūpinimasis darbuotojų gerove, pagalba, pagarba, sąžiningumas ir pasitikėjimas. Šios savybės atskirų tyrėjų yra minimos ir su dvasingos lyderystės tema susijusioje mokslinėje literatūroje. Tačiau reikėtų akcentuoti, kad dažnai apie šias jas tik užsimenama, todėl itin trūksta išsamesnių dvasingo lyderio elgesio studijų. Šio tyrimo rezultatus palyginus su Lean ir Ganster (2017) tyrimo metu sudarytu dvasingo lyderio elgesiui būdingu sąrašu, nerasta sutapimų kalbant apie bendravimą su darbuotojais, aiškios informacijos pateikimą, glaudaus ryšio palaikymą, problemų sprendimą, rūpinimąsi darbuotojų gerove, pagalba ir pasitikėjimu. Tyrėjai teigia, kad „dvasingo lyderio elgesio sąrašo sudarymas yra tik ankstyvas konstrukto tobulinimo žingsnis, bet tai yra būtinas žingsnis“ (Lean & Ganster, 2017, p. 313), jie tvirtina, kad reikėtų atlikti daugiau tyrimų, kuriais būtų galima „rasti bendrą pagrindą, koks elgesys būdingas dvasingam lyderiui ir koks ne“ (Lean & Ganster, 2017, p. 314). Atsižvelgus į tai, galbūt šio tyrimo metu gautus verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimo rezultatus būtų galima vertinti kaip nedidelį, bet vis dėlto tam tikrą indėlį kuriant išsamesnį dvasingam lyderiui būdingo elgesio ypatybių sąrašą, taip pat aiškesnį dvasingos lyderystės konstrukto suvokimą.

## 4.2 Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimas

**Dvasingumo sąvokos suvokimas.** Pirmoje vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimą atskleidžiančioje tyrimo rezultatų temoje buvo aptarta, kad vidurinio lygio vadovai neneigia dvasingumo lyderystėje egzistavimo ir yra linkę gilintis į dvasingumo sąvokos suvokimo procesą. Iš pirmo žvilgsnio dvasingumą jie yra linkę sieti su tikėjimu ir religija, tačiau, nepaisant to, taip pat yra linkę nuodugniau analizuoti šią sąvoką ir ieškoti kitų dvasingumo aiškinimo galimybių. Viena jų – dvasingumo suvokimas per žmogiškumą, žmogaus vidines vertybes. Vidurinio lygio vadovai teigia, kad lyderystė gali, yra ir privalo būti dvasinga.

Mokslinėje literatūroje esančiuose dvasingumo apibrėžimuose taip pat galima atrasti mėginimų dvasingumo sąvoką sieti su religija. Pokhariyal (2020, p. 65) teigia, kad dvasingumas yra „religinis ar intelektualinis procesas“. Vis dėlto dažniau yra teigiama, kad dvasingumas nėra religija (Madison & Kellermans, 2013; Davis et al., 2017). Mokslinėje literatūroje galima atrasti teiginių, kad dvasinga lyderystė turi vertybėmis pagrįstą požiūrį į lyderystę (Chen et al., 2019) ir yra siejama su žmogaus savybėmis (Walia & Nishtha, 2018). Tačiau bendrame kontekste vidurinio lygio vadovų mėginimas gilintis į dvasingumo lyderystėje sąvoką yra labai panašus į vis dar vykstančias tyrėjų diskusijas siekiant apibrėžti dvasingos lyderystės konstrukta. Galima pastebėti, kad daugėja tyrimų, nagrinėjančių dvasingos lyderystės įtaką įvairiems organizaciniais veiksniams, o jie patvirtina teigiamą

dvasingumo poveikį (Ghaedi et al., 2020; Yang et al., 2018; Maryati et al., 2019; Sheikh et al., 2019; Wang et al., 2019; Zhang & Yang, 2021). Tai rodo, kad dvasingumas ir dvasinga lyderystė yra pripažįstami kaip egzistuojantys ir organizacijoms svarbūs konstruktai.

**Vadovo kuriamų lūkesčių išpildymas.** Antroje tyrimo rezultatų temoje buvo aptarta, kad vidurinio lygio vadovai lygiavertiškumo lūkesčio išpildymo siekia laikydamiesi pozicijos bendrauti ir elgtis su darbuotojais ir apskritai su visais žmonėmis taip, kaip norėtų, kad būtų elgiamasi su jais. Taip pat jie pabrėžia komandos įmonėje svarbą ir siekia, kad darnus darbas kolektyve padėtų pasiekti rezultatų. Vidurinio lygio vadovų nuomone, dvasingumo nuostatų laikymasis sukuria kokybišką grįžtamąjį ryšį ir skatina sąžiningą, pasitikėjimu grįstą darbuotojų santykį su vadovu.

Lauer (2003) apibūdina dvasingus vadovus (cit. pagal Lean & Ganster, 2017, p. 302) kaip „tuos, kurie gyvena pagal Auksinę taisyklę (daryk kitiems taip, kaip norėtum, kad darytų tau)“. Tai visiškai atitinka tą nuostatą, kurios laikosi ir šiame tyrime dalyvavę vidurinio lygio vadovai. Lean ir Ganster (2017, p. 299) teigia, kad dvasingumas darbo vietoje atsiranda tada, kai lyderis „palaiko bendruomenės jausmą ar ryšį tarp organizacijos narių“. Taip pat mokslinėje literatūroje teigiama, kad vidurinio lygio vadovai vaidina svarbų vaidmenį formuojant komandos narių suvokimą apie darbo aplinką, kuris nulems jų elgesį komandoje (Yang et al., 2018). Lyderiai tiesiogiai bendrauja su savo darbuotojais verbaliai komunuodami ir per dvikryptį grįžtamąjį ryšį, taip padidindami darbuotojų pasitikėjimą ir įsitraukimą į abipusius ryšius (Lee et al., 2017). Taigi mokslinėje literatūroje aptikti teiginiai atitinka šio tyrimo metu gautus rezultatus.

Apibendrintina, kad verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimą sudaro toks dvasingam lyderiui būdingas elgesys kaip gilinimasis į dvasingumo sąvokos suvokimą, pripažinimas, kad lyderystė gali būti ir yra dvasinga, lygiavertis elgesys su darbuotojais ir kitais žmonėmis, komandinio darbo palaikymas ir kokybiško grįžtamojo ryšio siekimas ir palaikymas. Mokslinėje literatūroje įprasminimas (angl. *meaningfulness*) apibrėžiamas „kaip darbo tikslas ar tikslo vertė, vertinama atsižvelgiant į paties asmens idealus ar standartus“ (May, Gilson, & Harter, 2004, p. 14). Taigi, remiantis šiuo apibrėžimu, būtų galima teigti, kad visi šioje tyrimo dalyje vidurinio lygio vadovų įprasminimą sudarantys elgesio modeliai atspindi jų siekiamus tikslus ir jų vertę, pritaikant dvasingumo nuostatas atitinkantį elgesį lyderystėje.

Šiame tyrime buvo apklausti tik vadovai, todėl tai galėjo lemti galimai vienpusišką požiūrį į tiriamą reiškinį. Atsižvelgus į tai, atliekant panašaus pobūdžio tyrimus ateityje į dalyvių imtį būtų galima įtraukti ne tik vadovus, bet ir darbuotojus, ir taip dar labiau praplėsti dvasingumo lyderystėje suvokimą.

## Išvados

Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje išgyvenimas atskleidė tokias dvasingumui lyderystėje būdingas žmogiškąsias savybes kaip bendravimas su darbuotojais, klausymasis, aiškios informacijos pateikimas, atvirumas, glaudaus ryšio palaikymas, problemų sprendimas, rūpinimasis darbuotojų gerove, pagalba, pagarba, sąžiningumas ir pasitikėjimas.

Verslo organizacijų vidurinio lygio vadovų dvasingumo lyderystėje įprasminimas atskleidė tokį dvasingam lyderiui būdingą elgesį kaip gilinimasis į dvasingumo sąvokos suvokimą, pripažinimas, kad lyderystė gali būti ir yra dvasinga, lygiavertis elgesys su darbuotojais ir kitais žmonėmis, komandinio darbo palaikymas ir kokybiško grįžtamojo ryšio siekimas ir palaikymas.

## Literatūra

- Ali, M., Aziz, A., Pham, T. T., Babalola, M. T., & Usman, M. (2020). A positive human health perspective on how spiritual leadership weaves its influence on employee safety performance: The role of harmonious safety passion. *Safety Science*, 131, 104923. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104923>
- Anser, M. K., Shafique, S., Usman, M., Akhtar, N., & Alie, M. (2020). Spiritual leadership and organizational citizenship behavior for the environment: An intervening and interactional analysis. *Journal of Environmental Planning and Management*, 64(8), 1496–1514. <https://doi.org/10.1080/09640568.2020.1832446>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Clarke, V., & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297–298. <https://doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>
- Contreras, T. F. (2016). Servant and spiritual leadership theories: Are they two different notions? *Journal of Human Values*, 22(3), 202–208. <https://doi.org/10.1177/09716858166650578>
- Davis, D. E., Hook, J. N., McAnnally, R., Choe, E., & Placeres, V. (2017). Humility, religion, and spirituality: A review of the literature. *Psychology of Religion and Spirituality*, 9(3), 242–253. <https://doi.org/10.1037/rel0000111>
- Davis, E. B., Cuthbert, L. W., Hays, L. W., Aten, J. D., Van Tongeren, D. R., Hook, J. N., Davis, D. E., & Boan, D. (2016). Using qualitative and mixed methods to study relational spirituality. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(2), 92–99. <https://doi.org/10.1037/rel0000046>
- Fry L. W. (2003). Toward a theory of spiritual leadership. *The Leadership Quarterly*, 14(6), 693–727. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.00>
- Fry, L. W., Latham, J. R., Clinebell, S. K., & Krahnke, K. (2017). Spiritual leadership as a model for performance excellence: a study of Baldrige award recipients. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 14(1), 22–47. <https://doi.org/10.1080/14766086.2016.1202130>
- Ghaedi, A., Oztuen, A., & Safshekan, S. (2020). Workplace mistreatment and spiritual leadership: new cure for ancient curse. *Current Issues in Tourism*, 24(6), 340–353. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1719988>
- Hermans, C. A. M. (2020). Spiritual in leadership. Research into school, congregations and workplaces. *Acta Theologica*, Supplement No. 30, 1–4. <https://doi.org/10.18820/23099089/actat.Sup30.introduction>
- Hunsaker, W. D. (2016). Spiritual leadership and organizational citizenship behavior: relationship with Confucian values. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 13(3), 206–225. <https://doi.org/10.1080/14766086.2016.1159974>
- Yang, F., Huang, X., & Wu, L. (2018). Experiencing meaningfulness climate in teams: How spiritual leadership enhances team effectiveness when facing uncertain tasks. *Human Resource Management*, 58(2), 155–168. <https://doi.org/10.1002/hrm.21943>
- Yang, F., Liu, J., Wang, Z., & Zhang, Y. (2019). Feeling energized: A multilevel model of spiritual leadership, leader integrity, relational energy and job performance. *Journal of Business Ethics*, 158(3), 983–997. <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3713-1>

- Kaya, A. (2015). The relationship between spiritual leadership and organizational citizenship behaviors: A research on school principals' behaviors. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(3), 597–606. <https://doi.org/10.12738/estp.2015.3.1988>
- Katilienė, R., & Bakanauskienė, I. (2012). Expression of spiritual leadership in Lithuanian business. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 64, 53–67. <https://doi.org/10.7720/MOSR.1392-1142.2012.64.4>
- Lean, E. R., & Ganster, D. C. (2017). Is there a common understanding of spiritual leader behaviors? *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 14(4), 295–317. <https://doi.org/10.1080/14766086.2017.1315316>
- Lee, M. C. C., Idris, M. A., & Delfabbro, P. H. (2017). The linkages between hierarchical culture and empowering leadership and their effects on employees' work engagement: Work meaningfulness as a mediator. *International Journal of Stress Management*, 24(4), 392–415. <https://doi.org/10.1037/str0000043>
- Lord, R. G., Day, D. V., Zaccaro, S. J., Avolio, B. J., & Eagly, A. H. (2017). Leadership in applied psychology: Three waves of theory and research. *Journal of Applied Psychology*, 102(3), 434–451. <https://doi.org/10.1037/apl0000089>
- Madison, K., & Kellermans, F. W. (2013). Is the spiritual bond bound by blood? An exploratory study of spiritual leadership in family firms. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 10(2), 159–182. <https://doi.org/10.1080/14766086.2012.758052>
- May, D. R., Gilson, R. L., & Harter, L. M. (2004). The psychological conditions of meaningfulness, safety and availability and the engagement of the human spirit at work. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77(1), 11–37. <https://doi.org/10.1348/096317904322915892>
- Maryati, T., Astuti, R. J., & Udin, U. (2019). The effect of spiritual leadership and organizational culture on employee performance: The mediating role of job satisfaction. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 9(3), 130–143. <http://dx.doi.org/10.26737/jtmb.v3i2.210>
- Meng, Y. (2016). Spiritual leadership at the workplace: Perspectives and theories (review). *Biomedical Reports*, 5(4), 408–412. <https://doi.org/10.3892/br.2016.748>
- Nicole, M., Ion, I., & Nicole, E. (2013). The research agenda of spiritual leadership. Where do we stand? *Review of International Comparative Management*, 14(4), 551–566.
- Phuong, V. N., Khoa, T. T., Khan, H. D., & Ho, P. D. (2018). The role of leader's spiritual leadership on organization outcomes. *Asian Academy of Management Journal*, 23(2), 45–68. <http://dx.doi.org/10.21315/aamj2018.23.2.3>
- Pio, R. J., & Lengkong, F. D. J. (2020). The relationship between spiritual leadership to quality of work life and ethical behavior and its implication to increasing the organizational citizenship behavior. *Journal of Management Development*, 39(3), 293–305. <https://doi.org/10.1108/jmd-07-2018-0186>
- Rothausen, T. J. (2017). Integrating leadership development with Ignatian spirituality: A model for designing a spiritual leader development practice. *Journal of Business Ethics*, 145(4), 811–829. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3241-4>
- Samul, J. (2019). Spiritual leadership: Meaning in the sustainable workplace. *Sustainability*, 12(1), 267. <https://doi.org/10.3390/su12010267>
- Sheikh, A. A., Inam, A., Rubab, A., Najam, U., Rana, N. A., & Awan, H. M. (2019). The spiritual role of a leader in sustaining work engagement: A teacher-perceived paradigm. *Sage Open*, 9(3). <https://doi.org/10.1177%2F2158244019863567>
- Tabur, W., Madison, K., Marler, L., & Kellermans, F. W. (2020). The effects of spiritual leadership in family firms: A conservation of resources perspective. *Journal of Business Ethics*, 163(2), 729–743. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04379-2>
- Usman, M., Ali, M., Ogbonnaya, C., & Babalola, T. M. (2021). Fueling the intrapreneurial spirit: A closer look at how spiritual leadership motivates employee intrapreneurial behaviors. *Tourism Management*, 83, 104227. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104227>

- Van der Walt, F. (2018). Workplace spirituality, work engagement and thriving at work. *South African Journal of Industrial Psychology*, 44(1), a1457. <https://doi.org/10.4102/sajip.v44i0.1457>
- Walia, K., & Nishtha. (2018). The relationship between employee wellbeing and spiritual at workplace. *IUP Journal of Organizational Behavior*, 17(3), 28–44.
- Wang, M., Guo, T., Ni, Y., Shang, S., & Tang, Z. (2019). The effect of spiritual leadership on employee effectiveness: An intrinsic motivation perspective. *Frontiers in Psychology*, 9, 2627. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02627>
- Zhang, Y., & Yang, F. (2021). How and when spiritual leadership enhances employee innovative behavior. *Personnel Review*, 50(2), 596–609. <https://doi.org/10.1108/PR-07-2019-0346>
- Žydžiūnaitė, V. & Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

## THE EXPERIENCING AND MEANINGFULNESS OF SPIRITUALITY IN THE LEADERSHIP OF MIDDLE-LEVEL MANAGERS IN BUSINESS ORGANIZATIONS

Laima Nakvosaitė

Prof. dr. Jolanta Sondaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

### Summary

*Changes in the scope of leadership in recent decades have led to the search for new management methods in relationships with subordinates. One of these methods is the application of spirituality in leadership. Although the construct of spiritual leadership has been of interest to researchers since the 1980s, previous research has focused on determining the impact of spiritual leadership on individual and organizational outcomes, but little has been done on research to identify and agree on the behaviors of a spiritual leader. Conceptualizing and defining spirituality and spiritual leadership is perhaps the most problematic and challenging task for the paradigmatic development of an emerging field. There is no commonly agreed definition of spiritual leadership or spirituality at work. The lack of a common definition and the unclear boundaries between workplace spirituality and leadership show that the field of spiritual leadership is still in development, and disputes over the difficulty of defining the construct have led many to question whether spiritual leadership and workplace spirituality deserve the attention they have received. Therefore, exposing the behavior of a spiritual leader is important for deepening the overall understanding of the concept of spiritual leadership.*

*It is also important to understand that a leader in an organization can be not only a top, but also a middle manager, who communicates directly with subordinates and is an essential link between top managers, who are more concerned with common strategic issues and directions of the organization, and employees, who perform specific tasks.*

However, despite their very significant role in organizations, no research has been found in the scientific literature investigating the spirituality of middle managers. Thus, in this context, it is appropriate to explore the experiencing and the meaningfulness of spirituality in the leadership of managers at this level by choosing a qualitative approach to the study that would better reveal leaders' deep understanding of this phenomenon.

The aim of this work is to analyze the experiencing and the meaningfulness of spirituality in the leadership of middle-level managers in business organizations.

The objectives of this study are: (1) to reveal middle-level managers' experiencing of spiritual leadership in business organizations; and (2) to reveal the meaningfulness of the spirituality of middle-level managers in the leadership of business organizations.

This study sought to answer the questions: (1) how do middle managers experience spirituality in leadership; and (2) how do middle managers assess the meaning of spirituality in leadership?

This study used criterion sampling. Given that the aim of the study was to analyze the experiencing and meaningfulness of the spirituality of middle managers in leadership in business organizations, certain criteria were identified in the selection of study participants. Study participants were persons currently working as middle managers in business organizations, and six eligible participants participated in the study.

Data were collected through a semi-structured interview questionnaire developed by the researchers. The data obtained during the interviews were transcribed and encoded. Given that spirituality in leadership is a relatively little-studied construct, it is examined in this study through the individual experience and understanding of middle managers to reveal their deep experiences and the concept of meaningfulness in spiritual leadership. Therefore, to achieve these goals, a method was chosen that allowed a thorough, in-depth study and that ensured that the data collected remained individual. Thus, a qualitative method of thematic analysis was chosen for the analysis of the data obtained during the interviews. A realistic approach was followed in this study, as well as inductive methods of analysis and semantic coding and topic development methods. The focus was on the participants' experiences in a real environment in order to remain as close as possible to the meanings of the data expressed by the participants, and the research data was worked on first; only later was the literature examined.

The results of this study show that middle-level managers' experiencing of spirituality in leadership in business organizations has been revealed through topics such as comprehensively qualitative communication, constructive problem solving, and fostering human values. This revealed the human qualities inherent in spirituality in leadership, such as: communicating with employees, listening, providing clear information, openness, maintaining close contact, problem solving, caring for employees' well-being, assistance, respect, honesty, and trust. Meanwhile, the meaningfulness of spirituality in the leadership of middle-level managers in business organizations was revealed through topics such as understanding the concept of spirituality and meeting the expectations of managers. This revealed spiritual leader-specific behaviors such as: deepening one's understanding of the concept of spirituality, recognizing that leadership can be and is spiritual, equal treatment of employees and other people, maintaining teamwork, and seeking and maintaining quality feedback.

**Keywords:** *middle-level managers, spirituality in business, qualitative research, thematic analysis.*

---

**Laima Nakvosaitė**, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Psichologijos instituto verslo psichologijos magistrė. Mokslinių tyrimų kryptys: dvasingumas lyderystėje, kokybiniai tyrimai.

**Laima Nakvosaitė**, Master of Business Psychology; Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: spirituality in leadership, qualitative research.

---

**Jolanta Sondaitė**, socialinių mokslų (psichologijos krypties) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Psichologijos instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: konfliktai, mediacija, santykiai, tapatumas, kokybiniai tyrimai.

**Jolanta Sondaitė**, Doctor of Social Sciences (Psychology), professor at the Institute of Psychology at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: conflicts, mediation, relationships, identity, qualitative research.



### III. SOCIALINIS DARBAS SOCIAL WORK

## THE TRANSFORMATIVE EXPERIENCE OF ACCEPTING THE OTHER IN VOLUNTEERING

**Dr. Neringa Kurapkaitienė**

Faculty of Human and Social Studies,  
Institute of Educational Sciences and Social Work,  
Mykolas Romeris University  
Ateities st. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania  
Telephone: 8 650 19442  
Email: kurapkaitiene@mruni.eu

*Submitted on 7 October 2021*

*Accepted on 8 November 2021*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-07

#### **Abstract**

*Volunteering is always implemented through the time a person spends on volunteering, the duration of the commitment, the area in which they volunteer, and the age group of the volunteers. This research considers the long term and full-time volunteering of young adults in the field of social help. The object of this research is the volunteering experiences of young adults. The research question is: How do young adults experience volunteering in the field of social assistance? This article discusses only one finding of the study – the transformational experience of the acceptance of the Other in the field of social help. The design of the study was based on Interpretive Phenomenological Analysis (Smith et al., 2009). The study was conducted according to the methodology of interpretive phenomenological analysis in order to analyze the significance and meaning of the volunteering experiences of young adults. One of the most promising aspects of the research participants' experience was the transformative experience of encountering the Other person, which became relevant to all research participants and needs to be presented separately. The experiences of the volunteers revealed not only their responsibility for the receivers of help, but also the relationship of dependence with those whom volunteers helped. The openness of the volunteers to the vulnerable, help-requiring Other become a deep and long-term educational process of self-*



*acceptance and self-becoming for the volunteers themselves. For volunteers, the otherness of the Other was the key to the acceptance of their own otherness. Volunteering creates an asymmetrical relationship, where the volunteer has more perceived power by providing help and the help-receiver is perceived as belonging away from the volunteer. In the process of volunteering, however, it is impossible to stay in these positions of perceived power, because the volunteer needs to learn how to coexist from the help-receiver. The help-receiver therefore becomes a teacher for the volunteer. This changing relationship with the Other taught volunteers to accept the weaknesses, disabilities, and failings of the Other, and at the same time to accept those within themselves. The volunteers started to see themselves as “not as nice as I thought of myself before”, which gave them a more realistic and acceptable self-view. By accepting themselves and their mistakes, volunteers were emboldened to live and act with their weaknesses and imperfections.*

**Keywords:** *volunteering, Other, otherness, interpretive phenomenological analysis*

## Introduction

The data of the study “Measuring Volunteer Outcomes: Development of the International Volunteer Impacts Survey” (Lough et al., 2009) substantiated the benefits of international long term voluntary service in terms of learning through volunteering, and showed that the learning outcomes were useful for the further choices of the study participants. Research by Kerka (1998) and Theodosopoulou and Papalois (2011) suggests that learning in volunteering takes place even if the learning process is not planned or organized during volunteering, and that while volunteering young adults engage in informal learning and experience personal, social, or professional change (Gedvilienė & Karasevičiūtė, 2013). Volunteering can encourage identity development in emerging adulthood, and can provide a protective environment for vocational identity formation – i.e., vocational learning (Marinica & Negru-Subtirica, 2020). In the learning paradigm, volunteering provides an area of experience which is multifaceted for the volunteer, and young adults enter an unavoidable learning area when volunteering – a “loop” of learning (Kėžaitė & Špokevičiūtė, 2006). Research (AVSO, 2007; Powell & Bratovič, 2007; Štuopytė, 2010; Wilson, 2000; Gedvilienė, Karasevičiūtė & Trečiokienė, 2010; Theodosopoulou & Papalois, 2011, Darley, 2018) has emphasized that learning takes place in the presence of intensive volunteering experience, in which some of the most important the components of learning are the longevity and continuity of the experience (Heublein & Zimmermann, 2016). The role of learning in volunteering is analyzed and described in Behnia’s (2021) research, where social-help-providing volunteers learned to accept borders and opportunities.

There is no phenomenological paradigm of qualitative research on young adult learning in volunteering that analyzes volunteer experience without the pre-determined framework of volunteering experience. The above-mentioned pieces of research describe various aspects of the benefits that volunteers receive in volunteering and claim that learning takes place while volunteering, but they do not name the specific types of learning that volunteers experience when they volunteer long-term and full-time in the field

of social help. On this basis, this study raises the question of exactly what volunteers experience in long-term and full-time volunteering in the field of social help. **The object** of this research is the experience of young adults volunteering in the field of social help.

**The research question** is: How do young adults experience volunteering in the field of social help? This article discusses only one finding of the study – the transformative experience of accepting the Other in volunteering.

**The aim of this research** is to reveal the phenomenon of young adults' experiences of self and Other in volunteering when acting in the field of social help.

## 1. Research methodology and research participants

The design of this study is based on interpretive phenomenological analysis (hereafter IPA) (Smith et al., 2009). "The main goal of IPA is not only to reveal the meanings of the unique research participants world (phenomenological part), but also the content and multilayeredness (interpretive part) of those meanings, which is usually not directly visible" (Smith et al., 2009). IPA is an ideographic attitude based on a particular phenomenon in a particular context, and is performed with a small group of research participants. "Leverage of subjective interpretation is an analysis of the author's idea. It gives unity to the whole work: in each work there is a 'inner core', from which all the thoughts of the author emerge" (Schleiermacher, cited in Smith et al., 2009). The role of the researcher conducting IPA is to understand how research participants try to understand their experiences.

Based on the IPA methodology (Smith et al., 2009), ex-volunteers were invited to participate in the research, ensuring the principles of voluntary participation and snowball selection. The strategy of selecting the research participants opened the possibility to participate in the study not only for those former volunteers who actively and boldly share volunteering experiences, but also for those who would not necessarily elect to respond themselves, but would gladly and voluntarily participate in the study when invited. According to IPA creator J. A. Smith's (2009) recommendation, this research involved the participation of a small number of volunteers – 6 ex-volunteer research participants; 3 women and 3 men. The homogeneity of the research participants by age was ensured – all research participants participated in their volunteering activity when they were young adults (18–30 years old). All research participants had previously participated in long-term, full-time volunteering within the field of social help. The intensity of the volunteering activities was a minimum of 20 hours and a maximum of 40 hours per week. The duration of the volunteering was no shorter than 6 months, and the interview took place at least 1 year after volunteering. All research participants volunteered in the field of social help with more vulnerable groups in society (such as addiction-prone, crime-prone, mentally and/or physically disabled individuals) or with less vulnerable groups in society (children in children's day care centers, young people in youth centers).

Research ethics in the IPA methodology ensure respect for the research participants and their life experiences. Upon invitation to the study, research participants were introduced to the purpose of the study and the possibility of using their interviews in data

analysis. Research participants were able to cancel their involvement within two weeks of the interview if they had reassessed or didn't want their experience to be included in the study data. To ensure the anonymity of the research participants, their names, countries of origin, and the names of the organizations in which they had volunteered were changed (Smith et al., 2009; Matulaitė, 2013). The last step was the ethical interpretation of research data. In order to analyze the research data using the IPA method, a constant reflection was maintained in the form of a diary. In the reflection diary, previous personal volunteering experiences and current experiences in conducting the research were reflected on. This involved the personal introspective analysis of the researcher, including assumptions, prejudices, stumbling blocks, and blind spots. For the data collection, a semi-structured in-depth interview method was selected based on the recommendations of Smith, Flowers, and Larkin (2009). Interview questions were open and broad so that the research participants could speak freely and personally. The IPA research methodology is based on openness to the unknown, so the formulation of interview questions allowed the research participants to immerse themselves in all sorts of unlimited volunteering experiences. IPA primarily focuses on the phenomenological experience of the research participants, seeking to understand their perception of the experience by analyzing and identifying frustrating topics, clusters, topic clusters, and meta-themes. Only after did interpretation of the data follow, with possible theoretical discussions at the end.

## 2. Research results and analysis

Otherness in volunteering is revealed in several aspects: the experience of a different, misunderstood, and unexpected self; an encounter with an Other who does not submit to the rules of the personal world; and exchanging with an Other, testing boundaries and changing roles. As outlined by the research participants, being misunderstood is normal in volunteering, even if it is difficult: *People didn't understand it (researcher's remark – an event) – I explained it well to my circle, they understood what the idea was, but the government didn't understand much, which is why they didn't allocate enough permits* (Viktor, 84). [...] *there have actually been difficult moments when you don't talk to another person – he's here next to you, you talk, but he's so far away. And it's not clear whether it's just because of the language, or in general; he was just so far away and it was difficult sometimes* (Eimantas, 216–218). When the volunteers felt that they weren't being understood and they couldn't understand others, it led them to feelings of recession and isolation: *They know their system, as they say, and so on. And from that it's like the jokes were born there or [...] verbally funny phrases that I can't understand, so to say, because I don't have that experience of where there is; because I don't understand them* (Eve, 141–142). A situation where volunteers are misunderstood and they also do not understand others takes place as a dialogue, in which to be misunderstood and to not understand constantly exist together; when one appears (to be misunderstood), the other (the misunderstanding of others) also reveals itself. Both can manifest themselves first and then attract the other – the misunderstanding of others can invite the presence of being misunderstood, and vice versa.

For the volunteers, a negative experience with an Other revealed a different perception of themselves. Much as in the photograph production process, when a photograph emerges from a negative (reverse) image, a negative volunteering experience with an Other similarly revealed a new, different self-perception of the volunteer: *I created (researcher's remark – prior to volunteering) a social circle that I liked, that understood me [...] aaand... even the same people with the same interests. Like I said, music and those forest things, just when I came here (researcher's remark – to the volunteers) every Friday there were parties until morning and alcohol and such superficial communication; it was not that I was discouraged, but I did not make good friends there, close ones (Victor, 115-117). I'm not a vegetarian or a vegan, I eat bacon, and for me it's a delicacy aaaand... like... mmm... I say for some Greek people, or, I don't know – but for Spanish and Portuguese, this is not necessarily acceptable, and then follows that we did not like each other and we had mmm... conflict, but maybe not straight conflict – such a little... aaah... search for distance (Eve, 135-137). They accept me as much as they can, but I don't belong here, here is not my life. And then you think, too – do I want to take over and infiltrate myself around here like them, or am I okay with where I am? It was such a moment, too, that I did not infiltrate so deeply, although there was an effort, but I decided not to infiltrate (Eve, 143-145).*

Elements of the volunteers' usual and normal pre-volunteering lives caused tension and even conflict when, during volunteering, they encountered Others and otherness. Volunteers felt confused, but they were aware of their choice of how to react to it – to adapt to the Other or to remain themselves under tension. Most research participants, some more than others, chose to experience tension with the Other and the otherness, and because of this decision volunteers strengthened their personal characteristics and hobbies and revealed abilities in themselves. In their relationship with an Other, volunteers freely chose behaviors that encouraged asking questions such as: Who am I and how do I want to be? Encountering the otherness of the Others encouraged the research participants to stay true to themselves and reinforced their self-awareness, and so the otherness helped them to meet their own selves.

Being with the Other's otherness came as a surprise, and allowed volunteers to overcome personal limitations when the Other was weaker, needed help, or was more helpless than the volunteer. *[...] youngsters come from orphanages or from highly conflicted families and so on – they're abandoned, and... and... and... there are a lot of such very painful stories out there really, and that loneliness, and a lot of everything. And well, I somehow felt that every day, I don't know. I somehow identified myself with those stories, I actually lived the lives of those other members there (Sun, 99-101).* Approaching the otherness of the Others allowed volunteers to go beyond the topics of taboos, and to discover within themselves, as in a mirror, a reflection of the other with acceptance. *I've made a lot of friends there, with a few of them (exhales) crim(...) ...well, they're **criminals**, they just weren't behind bars at the time, that is. It's me, I'm from Panevėžys, it's probably because of that. (inhales) Sooo... (Eimantas, 213-215).* Eimantas pronounced the word “criminals” strongly and loudly; at first, the word “criminals” got stuck, as if in doubt, but he soon highlighted this word in his narrative. The pronounced utterance of this word reinforces

Eimantas' decision to accept Others as they are – with all otherness, in this case as criminals, without beautifying or avoiding their role. At the same time, Eimantas appears to be in danger of being seen as a criminal, according to the Lithuanian saying “su kuo sutapsi, toks ir pats tapsi” (“we conform with people that we spend time with”). But, using the meaning of this saying, Eimantas emphasizes his similarity with Others with whom he has made friends, by saying that *I am from Panevėžys, it's probably because of that*. He shows how much an individual's inner image of themselves can enable them to repel an Other by fearing their own image, or can enable them to accept the different image of themselves created by the Other. Eimantas's story reveals how accepting the Other opens the door to self-acceptance, and how self-preservation is possible while maintaining a relationship with the Other: *All these criminals/such locals, they shoot, it seems (inhales), and it was very interesting with them. In that sense, it is interesting for them and it is interesting for me, too. Not in the sense that I was spending time with them there doing something wrong, but in the sense that they were coming and asking 'why, you know, why are you here? Whaat? Well, they've seen that we live differently, you know (319-323).*

The otherness of the Other, as revealed in age, behavior, living conditions, or lifestyle, was accepted when volunteers created an open relationship with them. When talking about the people who were important to them, the research participants highlighted their otherness and the significance of their relationship with them: *The fact that, mmm... through... through... friendship became what was very important [.....], my friend is... she is a sixty-year-old woman (Eimantas, 325–327)*. A person being sixty years of age is not a hindrance to friendship for Eimantas, but it is also not usual for him, so when discussing this friendship he continually emphasizes the age of the woman that he befriended.

*I brought, so to say, part of myself, my culture; I told them (researcher's remark – people with mental disabilities) where I am from. They will never go there, to my home country, and I really felt that it was interesting to them if you were sincere with them, not just spending hours there[ ]. But if you stay sincere with them, you look at them, you're not afraid to look at them (...), you talk to them, they feel it very much, strongly. This is the meaning (Eve, 183–86)*. Eve does not mention the otherness of people with mental disabilities, which is obvious, but frequently discusses opening up for relationships with people with disabilities, and later summarizes the priority of equal relationship by giving special meaning to “staying sincere with them”. Eve's narrative reveals the meaning of a personal presence with Others after overcoming her fears – she is *not afraid to look at them*.

When encountering Others, the personal boundaries of volunteers were considered an obstacle: *There was no way I could just sit down and talk to that girl, she refused to just talk to me. This was very, very difficult for me (Eve, 124–125)*. Research participants perceived awkward and difficult personal limitations in meeting Others. At the same time, they accepted that they could not do everything, and that they must accept that they are not able to do or to change some things: *And, in fact, it was the most difficult moment of the day; it was necessary to get in touch with those people again, because there were really some misunderstandings, and there was enough miscommunication during the day (Eimantas, 221–223)*. Volunteers experienced Others' personal boundaries and their differing treatment of them. Some volunteers tried to behave in an unusual way, as if pushing Others or

the people responsible for them into danger, but at the same time not perceiving this test of boundaries as presenting harm to Others: *Since I was bored there often (...), not that I would skip out from volunteering, but I started to do my own things there, see where the limits are, how long can I do it, and when will I be stopped?* (Victor, 185-186); *But there were adventures with Internet theft from a neighbor, [...] they say, 'Lithuanians are coming to England, you have already stolen something', and we are here (laughing) stealing the Internet* (Karolina, 179-180; 186- 187). Other volunteers tried to look at situations from the outside, evaluating the experience of boundaries as a personal opportunity: *I've seen, so to say, juridical clichés as to how I can get into another country illegally. There are some crossings and I could go there as a tourist (...) and in that sense there will be nothing, because [...] you don't have to pay for a visa, just a symbolic fee, and in that sense I... I... [...] I saw a hole where you can enter and there is a border point in the alley, but there is nothing there* (Kęstas, 264-268).

Volunteers also experienced having to transcend their boundaries, acknowledging personal vulnerability: *Well, you just had to be, like, at full attention all the time, you know, well ... be careful, it's ... because, I say, there was a camera stolen from me, this and more situations like that [...] with such a, maybe I've already exaggerated, but it's anxious, maybe you know (researcher's note – here the respondent whistled and rotated), I contained myself in this space* (Eimantas, 264-267); *There were incidents in the summer when in the apartment we lived in many things were stolen... only then did we realize how unsafe it was in the area where we lived* (Eve, 102-103). Finally, boundaries were experienced in meeting Others as an unavoidable necessity: *And you know, it was forbidden for me (...) – by both their organization and the organization that sent me – to express my views [...]. I felt ambiguous because I just wanted to stay in that project, so I didn't say anything more because I really, really wanted to be there – it was my big contribution* (Kęstas, 291-192; 303-304). Experiencing personal boundaries in meeting Others in different ways increased awareness of the astonishing personal and tangible limitations of the Other. Speaking about the experience of personal limitation through the Other, some volunteers discussed how they achieved better self-perception – sometimes painfully and sometimes happily: *[...] I'm very limited, not as fanatically as I usually think, but sometimes, I think. And you know, you can see yourself very much in truth there [...] when you can't be completely there with the other person, you just can't in any way understand each other (deeply inhales)* (Eimantas, 602-604); *I said to myself while I was still there (researcher's remark –volunteering) that it would not be my future, it would not be my path, that it was too difficult and too emotional for me* (Eve, 215).

The test of boundaries and the experience of limitations in meeting the Other opened up the perception of the need for boundaries: *From this perspective, it's very important, these boundaries ... it's important to understand who you are, what you do, and where you go, to somehow think about your way rather than immerse yourself in just being with those kids* (Sun, 217-218). Sun, in avoiding defined boundaries and wanting to be without any certainty, fell into the trap of limitless commitment, which greatly exhausted them and led to the discovery of the need for boundaries. In her attempt to do all she could, Sun began to blame others for exploiting her, became disturbed by her current activities



and her purposefulness, and felt extremely tired by constantly trying to empathize with and respond to the needs of the Other: *Boundaries are very important, because when they don't exist, you just drown and... and... and... volunteering then becomes so that you feel exploited, although no one is exploiting you for real there* (Sun, 215–216). Meeting with Others and understanding personal and role boundaries was not an easy experience for any of the volunteers in the research. However, the personal perception of boundaries, new aspects of self-perception, and the recognition of personal needs opened up to all of the volunteers through encounters with Others. Paradoxically, self-awareness and the meaning of the relationship with Others occurred within research participants after they overcame prejudices and stereotypes and opened up to Others by accepting otherness as an integral part of their relationship. For the volunteer, their relationship with the Other became the answer to the question of what it means to be a volunteer and where the meaning is in volunteering. Others became teachers for volunteers, helping them to discover and accept personal flaws and weaknesses and to accept themselves as different through the otherness of each Other. The relationship with the otherness of the Other seems to have become a condition and an opportunity for the acceptance of the unknown, undiscovered, or hidden self.

### 3. Discussion

Volunteers' experiences of change after encountering the Other were expressed from the perspective of an asymmetrical relationship. The relationship of the volunteer with help-receivers, from a hierarchical perspective, is unbalanced, as volunteers are perceived as hierarchically higher, whereas help-receivers, due to their dependence on the help of the volunteer, are perceived as hierarchically lower. This asymmetrical relationship was analyzed from a hierarchical perspective by Levinas (1979), who presented a broad perspective of the relationship between “me” and the “Other” which we cannot objectively understand only by describing it. The vast majority of interactions and relationships with the Other take place in such a way that the Other is part of *my* totality, *my* economy, and *my* sameness with *me*. Being in the world with Others gives preference to an egocentric presence when the Other, being *me*, is part of *myself*. From the perspective of the research participants, the volunteer is the first person to whom the help-receiver initially appears as the Other, as part of their totality, economy, and sameness with the volunteer. As long as the help-receiver is *me*, volunteering doesn't happen. From this perspective, research participants tend to control volunteering time, activities, and relationships, and predict what volunteering and helping people should look like. For some time, the volunteers understood help for the Other only if they were part of the volunteer's *me*.

Levinas (1979) invites a deeper look, beyond this egocentrism, into the relationships of people who may also have priority but who are less recognizable. At the farthest pole, another person, according to Levinas (1979), is the “Other”, and is not at the near pole nor part of *my* totality, economy, or the sameness of *me*. The “Other” at the far pole must not be *me* – the Other must be a person who does not fit into *my* standards of totality. The totality in Levinas' (1979) conception is the place of comfort for *me*; all of which belongs to



me. The Other is not only the Other, one who is not like *me*; that person is strange, different, and alien in their own way. The Other doesn't fit into *my* categorizations and expectations, nor into *my* totality, *my* economy, or *my* sameness. The Other is a stranger who *I* invite into *my* home. From the perspective of the volunteers, the concept of "*mine*" was left in the period before volunteering – *my* mother, *my* friends, *my* family. When volunteering began, the near pole, *my* totality, remained in a vacuum, and research participants moved from their usual concept of *mine* when meeting and encountering the Other: *That person, you live with, and if you can't communicate it's then very difficult, really very difficult (...)* (Eve, 134); *And, in fact, it was the most difficult moment of the day; it was necessary to get in touch with those people again, because there were really some misunderstandings, and there was enough miscommunication during the day* (Eimantas, 221–223).

The Other – whether another volunteer, a help-receiver, or an employee – with their otherness, diversity, and alienation, pushed the volunteers out of their usual presence at the near pole into a situation where they started to take responsibility for the Other: *[...] somehow, every day, I felt more and more meaning, and more just 'being'. Because I didn't hesitate, somehow I didn't want to change something there anymore, I just started being there with those people. (deeply inhales) I made great friends there with a few such (exhales) criminals there* (Eimantas, 311–314). An encounter with the Other is the transcendence towards infinity; taking responsibility for it. The abstract idea of infinity is not in the essential, but in the social plane (Levinas, 1979). To the extent that it arises when confronted with the Other, through the face of the Other, in Levinas' (1979) philosophy this "leads to an intersubjective social relationship" (Saldukaitytė, 2013). An ethical relationship based on responsibility is, for Levinas, an opportunity to preserve otherness. This relationship is reflected in the research participants' experiences of the preservation of otherness from the perspective of the receivers of help, in the development of an ethical relationship, and from the perspective of personal introspection, revealing self-otherness to the Other as the ethics of self and self-otherness: *I thought about how to help her, well very often I not only thought about how to help, but I looked and felt like her. There I felt all sorts of feelings for her as well, it seems I have taken over her feelings somehow* (Sun, 105–106).

Help-receivers who were weaker were inaccessible to volunteers, were unrestricted, were unsuitable for volunteer perspectives, and did not build a relationship of obedience towards volunteers because of their otherness. The relationship of the volunteer with the help-receiver began from the first-person perspective, in encountering the Other, when the otherness of the help-receiver opened their vulnerability. The vulnerability of the help-receiver created the volunteer's indifference, which Levinas (1979) defines as "responsibility for the other who looks at you." The volunteer becomes responsible for the help-receiver by opening up to their vulnerability, and cannot escape this responsibility. The weakness of the help-receiver and their obvious needs inevitably oblige the volunteer in a different way to become responsible for the help-receiver as the Other: *But if you stay sincere with them, you look at them, you are not afraid to look at them (...), you talk to them, they feel it very much, strongly. This is the meaning* (Eve, 183–86).

The phenomenon of a volunteer giving help to the less able Other is, from a first-person perspective, the presence of an irreplaceable teacher through an encounter with

another, different, and strange Other. From a volunteer's first-person perspective, the vulnerability of the person in need leaves no choice for the volunteer as to whether to be responsible or indifferent. The volunteer becomes responsible by looking at the vulnerable person, with the responsibility of building a supportive relationship.

From Levinas' (1979) ethical perspective, both sides of this asymmetrical relationship are necessary – between the volunteer and the person in need and between the person in need and the volunteer. The experience of the volunteers shows not only their responsibility for the help-receivers, but also the relationship of dependence on the help-receivers – *I was a volunteer, but in reality, I was like that person (researcher's remark – the person in need that they were assisting)* (Sun, 94–95). The acceptance of the Other introduced an ethical imperative both to accept oneself and to remain oneself with the Other while accepting the Other. The meaning of the relationship with the Other arose for the volunteers when they opened up to the vulnerability of the Other by accepting otherness as an integral part of both the Other and themselves.

## Conclusions

Volunteers discussing personal boundaries acknowledged personal vulnerability and accepted the confrontation with boundaries in meeting the Other as an unavoidable necessity. Experiencing personal boundaries in meeting each Other increased awareness of the astonishing personal and tangible limitations of the Other and of themselves in different ways.

In experiencing the otherness of the Other, the research participants also experienced a changing relationship with the Other. In a changing relationship, when control shifts into a relationship of trust with nearby co-existence, volunteers realized the experience, discovered the meaning of volunteering, empowered themselves through trust, and based their existences on personal freedom through creativity.

The openness of the volunteers to the relationship with the vulnerable Other became a process of deep self-learning. Through their relationships with the Other, volunteers were taught to accept personal flaws, disabilities, weaknesses, and other personal struggles that did not exist before volunteering. This led the research participants to perceive a more real self-image and to become more courageous to live with their personal flaws.

## References

- 
- Behnia, B. (2021). Role commitment and role maintenance strategies: A symbolic interactionist approach to volunteering. *Canadian Journal of Nonprofit & Social Economy Research*, 12(1), 23–37. <https://doi.org/10.29173/cjnser.2021v12n1a370>
- Darley, S. (2018). Learning as a process of personal-social transformation: Volunteering activity in health and social care charities. *Mind, Culture & Activity*, 25(3), 199–215. <https://doi.org/10.1080/10749039.2018.1476549>

- Gedvilienė, G., Karasevičiūtė, S., & Trečiokienė, E. (2010). Savanorystė socialinių gebėjimų ugdymo koncepcijoje. *SOTER: religijos mokslo žurnalas / SOTER: Journal of Religious Science*, 61(33), 79–92.
- Heublein, E., & Zimmermann, N. E. (2016). *Holistic learning. Planning experiential, inspirational and participatory learning processes*. Berlin: MitOst Editions, MitOst Association.
- Kerka, S. (1998). Volunteering and adult learning. *ERIC Digest*, No. 202. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED423428.pdf>
- Kėžaitė, M., & Špokevičiūtė, V. (2006). *Impact of European voluntary service (EVS) on the young person and organization in Lithuania [Report]*. Vilnius: Agency of International Youth Cooperation.
- Levinas, E. (1979). *Totality and infinity*. Canada: Martinus Nijhof Publishers and Duquesne University Press.
- Lough, J. B., Moor-McBride, A., & Sherraden, M. S. (2009). *Measuring volunteer outcomes: Development of the International Volunteer Impacts Survey*. CSD Working Papers No. 09-31. Center for Social Development. <https://doi.org/10.7936/K72J6BCQ>
- Marinica, B. V., & Negru-Subtirica, O. (2020). Relationships between volunteering functions and vocational identity in emerging adult volunteers. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 20(3), 591–611. <http://dx.doi.org/10.1007/s10775-020-09418-3>
- Matulaitė, A. (2013). *Kai "tavo kūnas tiesiog išprotėja". Įkūnytas neštumo patyrimas* (Doctoral dissertation). Vilnius University.
- Powell, S., & Bratovič, E. (2007). *The impact of long-term youth voluntary service in Europe: A review of published and unpublished research studies*. Brussels: AVSO.
- Smith, J.A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage Publications.
- Saldukaitytė, J. (2009). M. Heideggeris ir pagrindinės fenomenologijos problemos: ontologinis skirtumas. *Problemos*, 76, 99–111. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2009.0.1939>
- Štuopytė, E. (2010). Savanorių mokymasis vykdamas socioedukacinę veiklą nevyriausybiniuose organizacijose. *Socialiniai mokslai*, 68(2), 123–130.
- Theodosopoulou, M., & Papalois, V. (2011). Aesop's fables revisited: Volunteering through informal lifelong learning. *Problems of Education in 21st Century*, 29, 135–142.
- Wilson, J., & Musick, M. (2000). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), 141–168. <https://doi.org/10.2307/1192270>

---

## THE TRANSFORMATIVE EXPERIENCE OF ACCEPTING THE OTHER IN VOLUNTEERING

**Dr. Neringa Kurapkaitienė**

Mykolas Romeris University, Lithuania

### Summary

*Since the start of the 20th century, volunteering has been named and recognized as an area of learning, but the scope of research related to learning in volunteering is limited to the acquisition of competencies through volunteering, employability, the ability of volunteers to act in society, and the social commitment of volunteers. There is a lack of sensitive research on volunteering without pre-existing prejudices, which could reveal the*

authenticity of the volunteering experience. This would be seen as a learning experience in the analysis phases of the research. This study is distinguished by its open-minded view of volunteers' experiences by asking: What do young volunteers experience in providing long-term, full-time volunteering assistance to vulnerable people? This article reviews and presents one part of the study – the transformative experience of the acceptance of the Other in volunteering. The methodology of interpretive phenomenological analysis (Smith et al., 2009) was chosen for the implementation of this research, and in-depth semi-structured interviews were used to collect the research data. The interpretive phenomenological analysis methodology allows the researcher to deeply and authentically analyze the data and interpret it using the experience of the research participants at all stages. This includes phenomenological analysis, interpretive analysis, data presentation, and theoretical discussion. The selected methodology requires that the voices of the research participants are not lost at any stage of the research, and that the statements presented in the research are based on these voices. The findings of this study allow for the conclusion that the experience of an encounter with an Other revealed volunteers' personal experiences of their own limitations and their inability to control situations, and also allowed them to explore their inner understandings of themselves in the context of otherness. For the volunteers, experiencing their own boundaries was difficult and revealed flaws in their previous experience, which at the same time drew the volunteers' attention to their incomplete self-perceptions and, in the end, their own self-acceptance. Different Others thus emerged in volunteering – other volunteers, help-receivers, and employees of the organization. In themselves, none of the Others sought the volunteers' experience of otherness, just as the volunteers themselves did not. However, in the process of volunteering, the encounter with the otherness of the Other became an inevitable and, ultimately, rewarding experience for the volunteers themselves. By accepting the otherness of the Other, volunteers accepted themselves with their character flaws, disabilities, and weaknesses, and opened themselves to a relationship of trust, especially with help-receivers. Help-receivers became teachers to the volunteers, without whom volunteering would become an impossible experience. Accepting personal boundaries and personal character flaws, the research participants sought help from the Others – help-receivers – with whom they experienced closeness and acceptance after building a relationship of trust. An asymmetrical relationship that was initially perceived in terms of the power of the volunteers over help-receivers changed into one that was power-giving for help-receivers as they taught volunteers how to provide help. In the process of volunteering, the volunteer went from being the one who controlled the relationship to the one who asked for help, and in this position the help-receiver became a teacher for the volunteer. By varying this asymmetrical relationship of unequal power levers, volunteers learned to accept themselves with all of their differences through the otherness of the Other, and, relying on this experience, they built a relationship of trust with the Other and with themselves.

**Keywords:** volunteering, Other, otherness, interpretive phenomenological analysis.

---

**Neringa Kurapkaitienė**, Doctor of Social Sciences (Education), lecturer at the Institute of Educational Sciences and Social Work at Mykolas Romeris University. Research areas: volunteering, youth non-formal education, supervision.

# SOCIALINIO DARBUOTOJO DARBO TURINIO POKYČIAI TEIKIANT PASLAUGAS BENDRUOMENINIUOSE VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE VAIKAMS SU INTELEKTO IR (AR) PSICHIKOS NEGALIA

**Prof. dr. Vida Gudžinskienė**

Mykolo Romerio universitetas  
Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas  
Edukologijos ir socialinio darbo institutas  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva  
Telefonas 8 650 19442  
Elektroninis paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

**Lilita Rimkevičė**

Socialinės globos centras „Vija“  
Vyriausioji socialinė darbuotoja  
Apuolės g. 44, LT-48302 Kaunas, Lietuva  
Telefonas 8 659 06350  
Elektroninis paštas: l.rimkevice@gmail.com

*Pateikta 2021 m. spalio 5 d.  
Parengta spausdinti 2021 m. lapkričio 8 d.*

DOI: 10.13165/SD-21-19-2-08

## **Anotacija**

*Straipsnyje analizuojamas socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose, darbo turinio pokyčiai pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų. Kai paslaugų gavėjai pereina gyventi į bendruomeninius vaikų globos namus, socialiniams darbuotojams tenka atsakomybė ir už vidutinę ar sunkią negalią turinčių klientų integraciją į visuomenę, paslaugų ieškojimą bendruomenėje, nebelieka įstaigos struktūros ir sumažėja teikiančio*

paslaugas personalo. Todėl, dirbant bendruomenėje su neįgaliais vaikais, socialinio darbuotojo darbo pobūdis įgauna kitokią formą nei dirbant institucijoje. Siekiant atskleisti socialinių darbuotojų darbo turinį, kai pereinama nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų, buvo pasitelktas kokybinis tyrimas, analizuota socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, patirtis. Tyrime dalyvavo septyni socialiniai darbuotojai. Tyrime taikyti metodai: teoriniai – mokslinės literatūros, dokumentų lyginimas, apibendrinimas; empiriniai – pusiau struktūruotas interviu kokybiniais duomenimis surinkti; kokybinis turinio (angl. content) analizės metodas – interviu duomenims analizuoti.

Vykstant pertvarkai socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, pareigos pasipildė naujomis funkcijomis: pirkti maisto produktų, užtikrinti ir organizuoti maisto gamybą; prižiūrėti drabužius ir patalynę; vesti užimtumo veiklą, pasirūpinti namų ūkiu, patiems vykti atnaujinti vaiko dokumentus, užtikrinti nuotolinį ugdymą. Tyrimas atskleidė socialinių darbuotojų, dirbančių bendruomeniniuose vaikų globos namuose, naujas atsakomybės rūšis, susijusias su vaiku: atsakomybę už vaiko sveikatos būklę, pasirūpinimą, kad būtų suvartoti paskirti medikamentai, ir atsakomybę vykstant viešuoju transportu su vaikais. Tyrimu nustatyta, kad, vykstant pertvarkai, socialiniams darbuotojams padaugėjo pareigų: bendradarbiauti su medicinos įstaigų darbuotojais, bendradarbiauti su mokyklų ir (ar) ugdymo įstaigų darbuotojais, bendradarbiauti su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio ir (ar) užimtumo, prižiūrėti šildymo sistemą, teritoriją, pateikti informaciją apie namų skaitiklių rodmenis. Socialinio darbuotojo vaidmuo tampa daugiafunkcis, įvairiapusis.

**Reikšminiai žodžiai:** bendruomeniniai vaikų globos namai, institucinė globos pertvarka, socialinės globos paslaugos, socialinis darbuotojas, vaikai su negalia.

## Įvadas

Lietuvos praktika neįgalūs asmenis, taip pat ir vaikus globoti stacionariose įstaigose buvo kritikuojama nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu (Genienė & Šumskienė, 2016). Įsipareigojimai Europos Sąjungai ir gausi Lietuvos nevyriausybiinių organizacijų kritika lėmė, kad 2012 metais buvo suformuluotas deinstitutionalizacijos tikslas – „iki 2030 m. suformuoti nuoseklią ir koordinuotą pagalbos ir paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos vaikui, neįgaliam asmeniui gauti individualias paslaugas ir reikiamą pagalbą, įsitraukti į bendruomenės gyvenimą ir, nepatiriant socialinės atskirties, dalyvauti jame, kiekvienam neįgaliam vaikui, likusiam be tėvų globos, augti saugioje ir jo raidai palankioje aplinkoje biologinėje, jos nesant – globėjų šeimoje, ypatingais atvejais sudarant sąlygas, kiek įmanoma artimesnes šeimos sąlygoms“ (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“, 2012). Sėkminga socialinės globos namų deinstitutionalizacija šiuo metu yra viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių. Tačiau, kuriant esminius socialinės globos pokyčius, jiems įgyvendinti būtina globos struktūroje dirbančių asmenų įtrauka. Todėl globos institucijų darbuotojai

įvardijami kaip vienas iš įrankių įgyvendinti socialinių paslaugų teikimo pokyčius. Norint realizuoti įstaigų funkcijas yra būtinas darbuotojų išitraukimas (Hammond & Butler, 2003). J. Campbell ir kt. (2018) teigia, kad socialinių darbuotojų bendražmogiškosios vertybės svarbios neįgalių asmenų teisėms įgyvendinti. L. Healy (2008) teigimu, socialiniai darbuotojai įgyvendina žmogaus teises. Todėl socialinės globos struktūros reorganizavimo sėkmė priklauso nuo socialinio darbuotojo veiklos.

Socialinės globos struktūros reorganizavimo tema atlikta nemažai mokslinių tyrimų. Mokslininkai analizuoja deinstitutionalizacijos proceso įtaką socialinių darbuotojų profesinei kompetencijai ir psichosocialinei savijautai. Profesinės kompetencijos tobulinimo svarbą socialinės politikos pokyčio metu nurodo B. Cooper (2000). Būtinumą tinkamai parengti socialinius darbuotojus socialinėms paslaugoms teikti bendruomenėje pabrėžia J. E. Klein (2014). C. Collins-Camargo ir B. Antle (2018) atkreipia dėmesį į socialinio darbo sudėtingumą ir į refleksija grindžiamos supervizijos būtinybę. Vis dar didelį mokymų, orientuotų į praktinėje veikloje kylančias problemas socialiniams darbuotojams deinstitutionalizacijos metu, poreikį akcentuoja V. Gudžinskienė ir R. Raudeliūnaitė (2016). Deinstitutionalizacijos proceso poveikį neigiamai socialinių darbuotojų psichosocialinei būsenai atskleidė L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016). Minėtos autorės nurodo, kad neužtikrintumas dėl darbo, informacijos stoka, neapibrėžtumas dėl ateities lemia neigiamą savijautą darbe. J. Griciūtė ir L. Senkevičiūtė-Doviltė (2018) pabrėžia socialinių darbuotojų, dirbančių pertvarkai atrinktose socialinės globos įstaigose, motyvacijos stoką dalyvauti institucijos pertvarkoje. Deinstitutionalizacijos tyrimai Bulgarijoje atskleidė darbuotojų išitraukimo svarbą į socialinės globos pokyčio formavimą (Ivanova & Bogdanov, 2013). A. Kiaunytė ir V. Lygnugarienė (2019) pabrėžia, kad naujai formuojama socialinė politika, susijusi su vaikų globa ir teisių apsauga, keičia socialinio darbuotojo veiklos turinį, kelia iššūkių profesionalumui. Lietuvoje vykstančios pertvarkos kontekste dirbančių socialinių darbuotojų veiklą atskleidė V. Gudžinskienė, R. Raudeliūnaitė ir R. Uscila (2017). Minėti autoriai apibūdino socialinių darbuotojų patirtį ugdant vaikų globos namų vaikus – jie akcentavo įgūdžius, kurių reikia savarankiškam gyvenimui. Tyrimo metu atskleisti vaikų įgalinimo sunkumai ir metodai, skirti sunkumams įveikti. Socialinių darbuotojų veiklos turinio ypatumus ugdant intelekto negalią turinčius jaunuolius atskleidė R. Raudeliūnaitė ir V. Gudžinskienė (2017). Neįgalių jaunuolių integracijos į bendruomenę aspektus analizavo V. Gudžinskienė ir J. Šurpik (2017). Tačiau stokojama tyrimų apie tai, kaip pasikeičia socialinio darbuotojo darbo turinys teikiant paslaugas bendruomenėje intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams.

**Mokslinė problema** – deinstitutionalizacija veikia socialinės globos paslaugų teikimo pokytį, todėl įgyvendinant deinstitutionalizacijos tikslus būtinas reikšmingas socialinių darbuotojų indėlis. Teikiant socialinės globos paslaugas deinstitutionalizacijos kontekste ypač svarbi – paslaugų gavėjų integracija į bendruomenę. Dirbant bendruomenėje su neįgaliais vaikais, siekiant visapusės integracijos į bendruomenę, socialinio darbuotojo darbo pobūdis įgauna kitokią formą nei dirbant institucijoje, todėl svarbu turėti moksliskai pagrįstų duomenų ir jų pagrindu sukurtų žinių, kurios padėtų siekti socialinės gerovės ir visokeriopos paslaugų gavėjų integracijos į bendruomenę.



**Tyrimo klausimas:** kaip keičiasi socialinio darbuotojo darbo turinys teikiant ilgalaikės socialinės globos paslaugas bendruomeniniuose vaikų globos namuose?

**Objektas** – socialinių darbuotojų darbo turinio pokyčiai pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų.

**Tikslas** – atskleisti socialinių darbuotojų darbo ypatumus ir turinį dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų.

**Uždaviniai:**

1. Aptarti teorinius socialinio darbuotojo darbo ypatumus teikiant socialinės globos paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalia turintiems vaikams.
2. Atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais, socialinio darbo turinį pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi.

**Taikomi metodai:** *teoriniai* – mokslinės literatūros, dokumentų lyginimas, apibendrinimas; *empiriniai* – pusiau struktūruotas interviu, skirtas kokybiniais duomenims surinkti; kokybinis turinio (angl. *content*) analizės metodas – interviu, skirtas duomenims analizuoti.

## 1. Socialinio darbuotojo veikla teikiant socialinės globos paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalia turintiems vaikams

Lietuvoje vykdomos deinstitutionalizacijos siekis yra sudaryti sąlygas vaikams ir neįgaliesiems vaikams, likusiems be tėvų, augti jiems artimoje šeimos narių aplinkoje (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“, 2012). Tačiau, S. Burvytės ir E. Kocai (2017, p. 63) teigimu, „nepaisant nuoseklaus ir ilgalaikio darbo su socialinės rizikos šeimomis, siekiant įgalinti tėvus auginti vaikus šeimose, pagalba ne visada būna veiksminga ir šiose šeimose augančius vaikus tenka atskirti nuo tėvų. Tokiems vaikams užtikrinama alternatyvi globa. Viena jų – globa institucijoje.“ V. Čepukienė ir R. Pakrošnis (2008) nurodo, kad į globos įstaigas dažniausiai patenka vaikai, kuriems reikia ypatingo dėmesio, specifinės priežiūros ir specialistų pagalbos. Atsižvelgiant į tai, kad į globos įstaigas patenka socialiai pažeisti vaikai, kurie ugdomi tarp intelekto sutrikimų turinčių vaikų, dažnai socialiai pažeistiems vaikams nustatoma ir gretutinių, fizinės sveikatos sutrikimų, todėl socialiniams darbuotojams ypač svarbu dirbant globos įstaigoje bendradarbiauti ir dirbti komandoje su kitais specialistais. Bendradarbiavimo svarbą socialiniame darbe su įvairiais specialistais akcentuoja ir A. Petrauskienė (2011, p. 44): „Socialinio darbuotojo profesinis vaidmuo pasižymi tuo, kad jis susietas su socialinėmis bei kitomis institucijomis arba socialiniais partneriais, skirtingų disciplinų ar veiklos sričių specialistais.“ Bendradarbiavimas su visais vaiko gerove suinteresuotais asmenimis akcentuojamas ir sudarant individualų socialinės globos planą, kuris yra būtinas teikiant vaikui globos paslaugas. Sudarant individualų socialinės globos planą, dalyvaujant socialiniams darbuotojams, taip pat įtraukiami visi specialistai, teikiantys socialinę globą, ugdymo įstaigos atstovai

(Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, 2007).

Dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, socialinis darbuotojas savo veiklą turėtų organizuoti atsižvelgdamas į sutrikimų ypatumus. Vaikams su intelekto negalia sunku įsisavinti informaciją, jie stokoja motorinių įgūdžių, dažnai turi fizinės sveikatos sutrikimų. F. Ying ir kt. (2015) teigia, kad vaikams, turintiems intelekto sutrikimą yra didelė nutukimo ir prastos fizinės sveikatos būklė, todėl jiems būtini aktyvūs laisvalaikio užsiėmimai, žaidimai, mankšta. Aktyvaus laisvalaikio svarbą intelekto sutrikimą turintiems vaikams pabrėžia M. Kocić ir kt. (2017). Minėti autoriai, tyrę intelekto sutrikimą turinčių paauglių fizinio aktyvumo įtaką fizinei sveikatai ir gyvenimo kokybei, nurodo, kad fizinis aktyvumas yra geras fizinį ir pažintinių sugebėjimų plėtotės pagrindas, tai leidžia pagerinti intelekto sutrikimą turinčių vaikų gyvenimo kokybę. S. Chiviakowsky, G. Wulf, ir L. T. Ávila (2012) pabrėžia, kad, suteikus galimybių intelekto sutrikimą turintiems vaikams dalyvauti sportinėje veikloje, jie gali tobulinti motorinius įgūdžius, taip pat didėja jų savivertė. Atsižvelgiant į atliktų tyrimų rezultatus teigtina, kad, teikiant socialinės globos paslaugas intelekto sutrikimą turintiems vaikams, kasdieninė jų veikla turi būti organizuojama taip, kad ji būtų kuo aktyvesnė.

Dirbant su įvairių sutrikimų turinčiais vaikais, socialinės globos įstaigos darbuotojams būtina žinoti, kaip atpažinti netinkamo elgesio priežastis, motyvus (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“, 2007). R. Barkauskienė ir A. Zacherevičienė (2019) rekomendacijose, kurios skirtos pagalbos teikimo organizavimo specialistams, dirbantiems su elgesio ir emocijų sutrikimų turinčiais vaikais, taip pat akcentuoja sutrikimo požymių atpažinimo svarbą ir būtinybę kuo anksčiau pradėti teikti komandinę, struktūruotą pagalbą minėtiems vaikams. A. Ališauskas ir G. Šimkienė (2013) atkreipia dėmesį, kad tyrimuose apie vaikus, turinčius elgesio ar (ir) emocijų problemų, pastebimas skirtingas požiūris į šį sutrikimą. Kai kuriais atvejais, įvertinus vaiko sutrikimo ar netinkamo elgesio požymius ir priežastis, yra taikomos strategijos siekiant pakeisti vaikų netinkamą elgesį. Dažniausiai į tai žiūrima kaip į individualią vaiko problemą, retai taikomos strategijos, skirtos specialios aplinkos mokymo sutrikimų prevencijai ar valdymui. Todėl dirbant su elgesio ir (ar) emocijų sutrikimų (arba sunkumų) turinčiais vaikais būtina atidžiai vertinti aplinkos veiksnius, kurti netinkamo elgesio apraiškų prevenciją.

Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai pasižymi kompleksiniais raidos sutrikimais, jiems būdingi socialinių santykių užmezgimo ir palaikymo, komunikavimo sunkumai, problematiško elgesio raiška. L. Samsonienė ir kt. (2017, p. 76) teigia, kad „vaikams su autizmo spektro sutrikimu dažniausiai nustatomas elgesio sutrikimo simptomų kompleksas, kuris reikalauja plataus spektro intervencinių iš įvairių sričių sveikatos priežiūros specialistų programų“. Todėl socialiniai darbuotojai, dirbdami su autizmo ar autizmo spektro sutrikimą turinčiais vaikais, turėtų konsultuotis su įvairiais specialistais dėl galimų minėtiems vaikams pagalbos teikimo būdų. R. Giedrienės (2017, p. 101) manymu, „su specialistų intensyvia priežiūra ir ugdymu galimas teigiamas rezultatas vaiko vystymuisi ir tobulėjimui. Laiku teikiama specialioji kompleksinė pagalba specialiųjų poreikių turinčiam vaikui gali pakeisti jo raidą iš negatyvios į pozityvią, pašalinti gali-

mus mokymosi sutrikimus, o kai kuriais atvejais ir intelekto pažemėjimą“. Atsižvelgiant į šiuos aspektus, teikiant socialinės globos paslaugas ir siekiant teigiamo rezultato, autizmo ar autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų vystymuisi yra tikslinga organizuoti įvairių specialistų intervenciją.

Sergantieji šizofrenija išsiskiria elgesio disfunkcijomis, mokymosi ir socialinės integracijos sunkumais (Rasool et al., 2018). Dažnas šizofrenija sergančių vaikų ypatumas – negebėjimas susitvarkyti su aplinkos dirgikliais. Todėl, tikslinga „struktūrinti vaikų, sergančių šizofrenija, laisvalaikį, jo metu organizuoti tikslingas, vaikui priimtinas veiklas. Tai leistų jiems sustiprinti savivertę ir motyvuotų laikytis socialinio elgesio normų. <...> Vaikų, sergančių šizofrenija ir linkusių agresyviai elgtis, aplinkoje turi būti tylu, nes tai padeda susikaupti ir neprovokuoja agresijos priepuolių“ (Sučylaitė & Platakytė, 2016, p. 71). Taigi svarbu, kad socialiniai darbuotojai šizofrenija sergantiems vaikams organizuotų ramią veiklą be aplinkos dirgiklių, gyvenamojoje aplinkoje užtikrintų pakankamą erdvę; jei yra galimybių, šizofrenija sergantis vaikas turėtų būti apgyvendintas kambaryje vienas. H. Remschmidt ir F. M. Theisen (2005) pabrėžia, kad vaikams, sergantiems šizofrenija, kai norima pasiekti stabilią psichinę būseną ir siekiama išvengti atkryčio, svarbu tęsti gydytojo paskirtų vaistų vartojimą ir lankyti psichoterapijos užsiėmimus. Todėl socialiniams darbuotojams, dirbantiems su šizofrenija sergančiais vaikais, tikslinga bendradarbiauti su medicinos specialistais, organizuoti psichoterapijos užsiėmimus, užtikrinti vaistų vartojimą.

U. Gudelytės ir J. Ruškaus (2019) teigimu, socialinio darbuotojo pagalbos turintiems intelekto sutrikimą asmenims gali prireikti suformuluojant, išsakant savo pageidavimus, nuomonę, taip pat ieškant apsisprendimą lemiančios informacijos. Socialinis darbuotojas turėtų padėti asmeniui, turinčiam intelekto sutrikimą, įvertinti informaciją, pasirinkti prioritetus.

## 2. Tyrimo metodika

Siekiant atskleisti socialinio darbuotojo darbo specifiką dirbant su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose (toliau – BVGN), pasirinktas kokybinis tyrimas. J. W. Creswell (2009) teigimu, kokybinis tyrimas atliekamas su tikslu norint tyrinėti sudėtingus reiškinius ir reiškiniams būdingas charakteristikas, taip pat siekiant atskleisti įvairių tyrime dalyvaujančių dalyvių požiūrį. Kokybiniai duomenys rinkti pasitelkus pusiau struktūruotą interviu. Pusiau struktūruoto interviu vyksmas nėra griežtai formalizuotas – tarp klausėjo ir tyrimo dalyvio išlaikoma laisvesnė atmosfera (Žydzūnaitė, 2012). Išlaikant laisvesnę, be griežtų kriterijų atmosferą sukuriamos tinkamesnės sąlygos lanksčiau pakreipti pokalbį tyrimui naudinga linkme. Tyrimo imtis pasirinkta tikslinė kriterinė. Taikomi kriterijai: 1) socialinis darbuotojas, turintis socialinio darbuotojo išsilavinimą; 2) socialiniai darbuotojai dirbantys BVGN su intelekto ir (ar) psichikos negalia turinčiais vaikais; 3) darbo stažas dirbant BVGN ne mažesnis kaip šeši mėnesiai. Tikslus tyrimo dalyvių skaičius nustatomas pirminės interviu teksto analizės metu, kai analizuojant interviu medžiagą išsryškėja naujos informacijos nebuvimas, tada interviu siekiant duomenų surinkimo nebevykdomas (Žydzūnaitė, 2012).

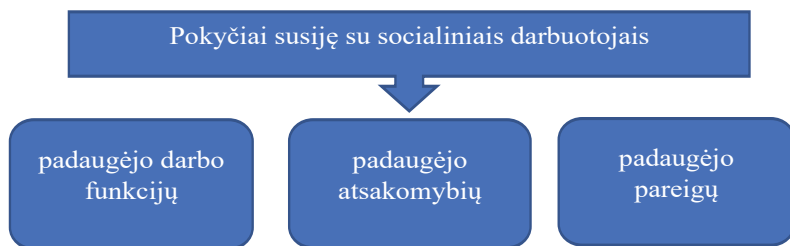
Tyrimas buvo vykdomas nuo 2020 m. spalio mėn. iki 2021 m. kovo mėnesio. Tyrime dalyvavo septyni socialiniai darbuotojai, atitinkantys visus tris kriterijus. Tyrimo metu buvo laikomasi savanoriškumo, geranoriškumo, konfidencialumo principų (Creswell, 2009). Tyrime dalyvaujantys asmenys neturi patirti fizinių nepatogumų, materialinių išlaidų (Žydžiūnaitė, 2012). Su savanoriškai sutikusiais dalyvauti tyrime tiriamaisiais buvo susitarta telefonu dėl jiems tinkamiausio laiko ir vietos, siekiant vykdyti interviu procesą. Tiriamieji buvo informuoti apie tyrimo etikos principus, tyrimo tikslą, interviu eigą. Iš tiriamųjų gautas žodinis sutikimas interviu procesą įrašyti diktofonu, aptartos galimybės į nepatogius klausimus nepateikti atsakymų, jaučiant nuovargį interviu nutraukti. Siekiant užtikrinti konfidencialumą vardai nuasmeninti (koduojant A, B, C ir t. t.) pakeisti vietovardžių pavadinimai, – taip užtikrinamas tiriamųjų saugumas, išvengiama galimų pasekmių dėl tyrime atskleistos informacijos (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016).

Interviu metu surinktos medžiagos analizei pasirinktas kokybinis turinio (angl. *content*) analizės metodas. Nagrinėjant *content* analizės metodu atskleidžiamas giluminis, visa apimantis situacijų supratimas (Gaižauskaitė & Valavičienė, 2016). Interviu medžiaga pateikiama autentiška, netaikant kalbos korekcijos, įterpian transkripcijos simbolius: \* – išštas / pasikartojantis garsas, ~ – pauzė, <...> – neaiškiai išstartas žodis.

### 3. Socialinių darbuotojų darbo turinys ir funkcijos dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais

Igyvendinant institucinės globos sistemos reorganizavimą, neišvengiamai kinta socialinių paslaugų organizavimas globos įtaigose. Todėl pokyčių patiria ir socialinių darbuotojų, dirbančių socialinės globos įtaigose, profesinė veikla.

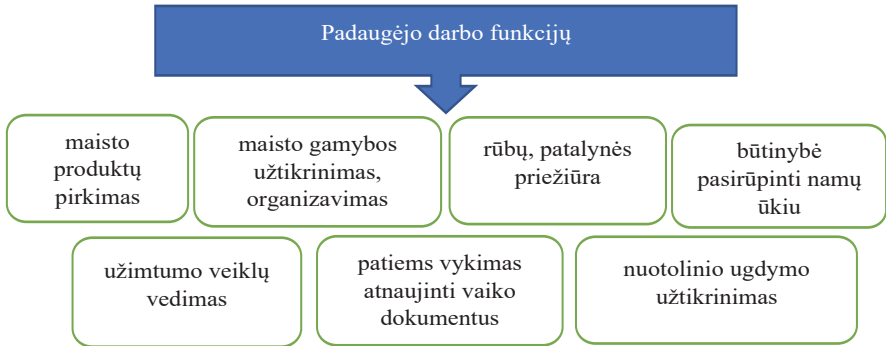
Atlikus socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, patirties analizę, išskirtos trys kategorijos, kuriose atsiskleidžia pokyčių raiška, susijusi su socialiniais darbuotojais: **padaugėjo darbo funkcijų, atsakomybės ir pareigų** (1 pav.).



**1 pav.** Socialinių darbuotojų profesinės veiklos pokyčiai dirbant bendruomeniniuose vaikų globos namuose su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais

**Fig. 1.** Changes in the professional activity of social workers while working in community-based care homes for children with children with intellectual and (or) mental disabilities

A. Kiaunytės ir N. P. Večkienės (2011) teigimu, pokyčių metas socialinius darbuotojus įpareigoja įgyti kitokios nei iki tol profesinės kompetencijos. Pokytį darbo funkcijose pažymėjo ir interviu metu tyrimo dalyviai teigdami, kad, perėjus dirbti į BVGN, socialiniams darbuotojams **prisidėjo naujų darbo funkcijų**. Minėtoje kategorijoje išskirtos septynios subkategorijos: maisto produktų pirkimas; maisto gamybos užtikrinimas, organizavimas; drabužių, patalynės priežiūra; užimtumo veiklos vedimas; būtinybė pasirūpinti namų ūkiu; vykimas asmeniškai atnaujinti vaiko dokumentus; nuotolinio ugdymo užtikrinimas (2 pav.).



2 pav. Naujos socialinių darbuotojų darbo funkcijos, dirbant BVGN

Fig. 2. New job functions of social workers employed in community-based care homes for children

Socialinės globos įstaigų darbo organizavimas vyksta struktūriškai išdalijant darbo funkcijas atskiriems globos įstaigoje esantiems padaliniam. Socialinės globos paslaugų teikimas BVGN keičia darbo organizavimo tvarką. Nebelieka kelių skirtingų pareigybių, o funkcijos lieka. Tyrimu atskleista, kad BVGN dirbantiems socialiniams darbuotojams prisideda papildoma funkcija užtikrinti vaiko maitinimo paslaugą. Tiriamųjų teigimu, BVGN jie rūpinasi maisto produktų pirkimu, teigia, kad *atsirado <...> pirkimas maisto produktų.* (F). Jie taip pat turi organizuoti, užtikrinti maisto gamybą: *Kaip rūpinimasis tinkamu namų gyventojų maitinimu, <...> koordinuojam maisto gamybą* (E). Pabrėžtina, kad maisto pirkimas, gamyba vyksta vadovaujant socialiniam darbuotojui bei įtraukiant į tai ir intelekto ir (ar) psichikos negalias turinčius vaikus, o tai skatina minėtų vaikų savarankiškumo ugdymą. Tiriamųjų teigimu, socialinis darbuotojas, dirbdamas BVGN, tampa atsakingu ir už drabužių, patalynės priežiūrą: *Nu, galbūt pridėčiau tokią kaip ir papildomą funkciją prie to ką darėme būdami įstaigoje, tai atsirado tai, kad socialinis darbuotojas iš dalies tapo ir buities sektoriaus vadovas, kuris turi viską sužiūrėti ir jei kažkas suplyšo, neišsiskalbė patalynė, tu turi viską spręsti* (B). A. Kiaunytė ir J. Ruškus (2010) teigia, kad skirtinga organizacinė aplinka veikia socialinio darbuotojo veiklos pritaikymą tam tikroms aplinkybėms. Pagal tyrimo rezultatus, kadangi BVGN trūksta užimtumo specialistų, užimtumo veiklos vedimas tampa socialinių darbuotojų, dirbančių minėtuose

namuose, dar viena privaloma funkcija. Tiriamųjų teigimu, *bendruomeniniuose tu <...> tampa viskuo viename: ir užimtumo specialistas, nes turi daugiau laiko ir užimtumas skirti. <...> Labiausiai, tai galbūt, tas užimtumas, nes tu ~ Jie vis tiek yra vaikai, darosi paaugliai, yra aktyvūs ir jie nori judėti, tos fizinės veiklos, nori tų užimtumų, tai kartais labai daug, gal net visą dieną tu skiri tam užimtumui. Tarkim, jeigu savaitgalis, pusryčius pavalgei, kažkur eini, grįžai pietus pavalgei ir vėl tada eini, kad jie bent jau išsikrautų. Tai va čia, tas labiausiai tą ~ užimtumą ~ Daugiau tą dėmesį yra skiriam (G). J. Adomaitienės ir R. Balčiūnienės (2017, p. 74) manymu, „socialinio darbo pobūdis daugiafunkcis, taigi ir asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, veikla yra daugiaplanė“. Daugiafunkcio, daugiaplanio socialinio darbuotojo veiklos apraiškų atskleista ir tyrimo metu. Tyrimo dalyviai interviu metu pabrėžė naują savo darbo funkciją – būtinybę pasirūpinti namų ūkiu. Tiriamųjų teigimu, sulūžus inventoriui, įvykus namų įrangos gedimui, reikia greitai šalinti padarinius, todėl ne kiekvieną kartą yra galimybių laukti iš įstaigos atvykstančių darbuotojų: *Na, sakykime\* ~ m, sulūžus kažkokiam inventoriui, a\* dažniausiai įstaigoje būdavo tam tikri darbuotojai, kurie viską sutvarkydavo. Dabar, kadangi, gyvenam bendruomeniniam name, prisišaukti įstaigą kartais tampa sudėtinga, todėl organizuojamės <...>, tiek kiek gebame, susitvarkome patys (D)*. Tyrimo metu socialiniai darbuotojai, dirbantys BVGN, nurodė ir naują funkciją asmeniškai vykti atnaujinti vaiko dokumentų. Tiriamųjų teigimu, įstaigoje vaiko dokumentų keitimas dažniausiai vyksta koordinuojant padalinio vadovui ar vyriausiajam socialiniam darbuotojui, asmens dokumentus daro į įstaigą atvykusi migracijos tarnyba. Tačiau BVGN dirbantys socialiniai darbuotojai yra įpareigojami vaiko asmens, neįgalumo ir kitais dokumentais pasirūpinti patys: *Įstaigoje, tai atvažiuodavo pasus čia daryti, mums nereikėdavo važiuoti. Neįgalumus, taip pat būdavo, kad sutvarko. Mums tarkim paruošti tik dokumentus, neįgalumo pažymėjimo pačiai nereikėdavo važiuoti išsiimti. Kad ir tos, tarkim šalpos, pensijos, nu kažkaip būdavo lengviau. Dabar ten jau darbai visi ~ nu, kaip ir mums (G)*. Akcentuotina, kad socialinės globos paslaugų teikimas BVGN yra gana naujas paslaugų teikimo būdas, todėl globos įstaigos neturi vieningo intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų dokumentų keitimo būdų: yra socialinės globos įstaigų, kuriose minėtų dokumentų keitimo pokyčio nėra. Tyrimu atskleista, kad dėl Lietuvoje paskelbto karantino paaiškėjo dar viena papildoma socialinių darbuotojų funkcija, tai – **nuotolinio ugdymo užtikrinimas**: *Karantino laikotarpiu reikia užtikrinti mokymąsi, kad jis vyktų nuosekliai*. Tačiau ši funkcija yra laikina, ją lemia tik pandemijos laikotarpis, o ne pertvarkos kontekstas.*

Įvertinus tiriamųjų interviu dėl padaugėjusių darbo funkcijų, galima teigti, kad socialinio darbuotojo, dirbančio BVGN, funkcijos tampa įvairesnio pobūdžio, atsiranda poreikis įgyti kitokių žinių, net ir nesusijusių su socialinio darbuotojo profesija.

V. Rimkaus (2015) teigimu, įvairiapusis socialinio darbuotojo darbo pobūdis lemia socialinio darbo ribų neapibrėžtumą. Įvairiapusio socialinio darbuotojo vaidmuo ir socialinio darbo ribų neapibrėžtumas paaiškėjo ir tyrime. Tyrimo metu tiriamieji pažymėjo, kad perėjus dirbti į BVGN, jiems **padaugėjo atsakomybės** susijusios su vaiku. Minėtoje kategorijoje išskirtos trys subkategorijos: atsakomybė už vaiko sveikatos būklę; atsakomybė pasirūpinti, kad būtų suvartoti medikamentai; atsakomybė vykstant viešuoju transportu su vaikais (3 pav.).



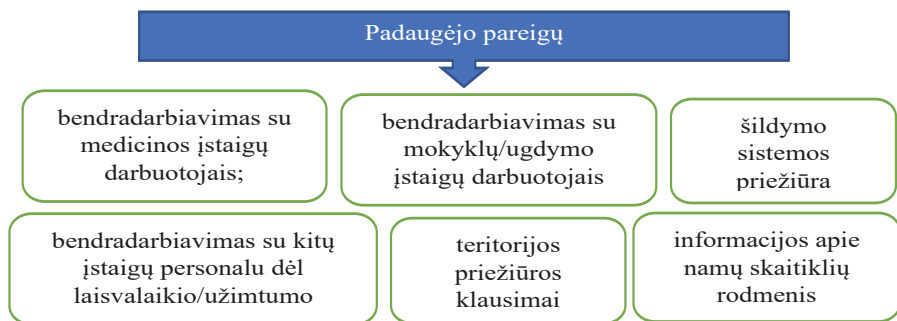
**3 pav.** Nauji socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, atsakomybės atvejai, susiję su vaiku  
**Fig. 3.** New child-related responsibilities of social workers employed in community-based care homes for children

Tiriamųjų teigimu, dirbant įstaigoje, vaiko sveikatos būklės priežiūros paslaugas teikdavo medicinos darbuotojai. Tačiau dirbant BVGN atsakomybė už intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų sveikatos būklę tenka socialiniams darbuotojams, nurodoma, kad ir šiaip visą būklę, o įstaigoje buvo atsakingas, aišku medicinos personalas, o\* bendruomeniniuose namuose, kaip ir socialinis darbuotojas (F). Tam tikrais atvejais siekiant kontroliuoti intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų simptomus yra skiriamas ir medikamentinis gydymas. Institucijoje tuo, kad minėti vaikai suvartotų paskirtus medikamentus, rūpinasi slaugytojai. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad BVGN ši atsakomybė yra priskiriama socialiniams darbuotojams: *Bet tu ir esi ~ <...> Ir ~ už tuos medikamentus, taip pat esi atsakingas, jie turi būti suduoti, nes nėra, slaugytojų nėra, tu negali kažko tai išsikviesti, turi labai tas ~ atsakingas būti, kad tikrai jie būtų paduoti, suduoti laiku ir tiek, kiek turi būti (G)*. Analizuojant tyrimo medžiagą, išaiškėjo papildoma atsakomybė – vykstant viešuoju transportu su vaikais. Tiriamųjų teigimu, dirbant socialinės globos įstaigoje, išvykose su vaikais yra naudojamas įstaigos transportas. Perėjus dirbti BVGN, miestuose, kuriuose yra viešasis transportas, siekiant integracijos į bendruomenę, intelekto ir (ar) psichikos negalią turintys vaikai ir vykstantys kartu darbuotojai naudojami viešuoju miesto transportu. Todėl socialiniai darbuotojai tampa atsakingi už tinkamo maršruto paiešką, vaikų priežiūrą viešajame transporte: *<...> tokios atsakomybės: naudojantis viešuoju transportu, ~ ir taip pat susižiūrėti tas vietas. Nes kas skiriasi įstaigoje, tai yra transportas, tu užsirašai, įsėdi ir važiuoji. O čia jau šiek tiek daugiau, nes tai yra, tarkim šeši gyventojai ir tu su visais turi vykti į kažkokį tai ~ m\* ~ miesto galą, tai ~ šiek tiek ~ Tai yra sudėtingesnis momentas. Nes ir gyventojai iš pat pradžių, ne visada žinojo kaip naudotis, tai truputį reikėdavo dar juos ir sužiūrėti, kad niekas nepasiliktų tame transporte, kad visi įliptų, visi išliptų ir taip pat ir pačiai susižinoti maršrutus (G)*. Įvertinus tyrimo rezultatus, susijusius su socialiniams darbuotojams padidėjusia atsakomybe, galima teigti, kad BVGN socialinio darbuotojo darbo ribos išplečiamos, jis įgyja daugiau ir įvairiapusiškesnės atsakomybės, susijusios su vaikais.

Kita sritis, kurioje tyrimo metu pastebėta pokyčių, susijusių su socialiniais darbuotojais, kaip nurodė tiriamieji, – **pareigų padaugėjimas**. Analizuojant tyrimo metu surinktą medžiagą, minėtoje kategorijoje išskirtos šešios subkategorijos: bendradarbiavimas su medicinos įstaigų darbuotojais; bendradarbiavimas su mokyklomis / ugdymo įstaigų



darbuotojais; bendradarbiavimas su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio / užimtumo; šildymo sistemos priežiūra; teritorijos priežiūros klausimai; informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimas (4 pav.).



**4 pav.** Naujos socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, pareigos

**Fig. 4.** New duties of social workers employed in community-based care homes for children

A. Petrauskienė (2011) nurodo, kad socialinio darbuotojo veiklą sieja bendradarbiavimas su skirtingų veiklų sričių specialistais, įvairaus pobūdžio institucijomis. Bendradarbiavimas su įvairiais partneriais ir įstaigomis buvo atskleistas ir tyrime. Tačiau, kaip pažymėjo tiriamieji, dirbdamas BVGN socialinis darbuotojas įpareigojamas daug labiau įsitraukti į bendradarbiavimą. Tiriamųjų teigimu, persikėlęs dirbti į BVGN, socialinis darbuotojas įpareigojamas savarankiškai bendradarbiauti su medicinos įstaigų darbuotojais: <...> bendradarbiavimo su, medicinos įstaigom <...> tuo pačiu ir daugiau pareigų (F). Tyrimo medžiagoje kaip papildoma bendradarbiavimo pareiga dirbant BVGN nurodytas ir bendradarbiavimas su mokyklų / ugdymo įstaigų darbuotojais: Mokyklos, bendradarbiavimo su mokyklom (F). Pabrėžtina, kad socialinių darbuotojų bendradarbiavimas su mokyklų ir medicinos įstaigų atstovais vyko ir dirbant socialinės globos įstaigose. Tačiau perėjus dirbti į BVGN pastebimas didesnis socialinių darbuotojų įpareigojimas bendradarbiauti su minėtomis įstaigomis. Atsiradusios naujos funkcijos pasirūpinti intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų užimtumu paveikė ir pareigą bendradarbiauti su kitų įstaigų personalu dėl laisvalaikio / užimtumo: <...> bendradarbiavimas ir su bendruomenėje esančiomis visokiomis organizacijomis, kurios galėtų įtraukti klientus į užimtumus (F). Dėl sklandaus bendradarbiavimo užtikrinamas intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų užimtumas bendruomenėje naudojantis bendruomenės užimtumo paslaugomis, didinama minėtų vaikų įtrauktis į bendruomenę.

V. Rimkaus (2015, p. 100) teigimu, „pagalba žmogui, modernios pasaulėžiūros eroje buvusi tiesiog „veiksmu“, apibrėžta universalus suvokimo, kas yra gerai, o kas – blogai, postmoderniame pasaulyje tampa labai priklausoma nuo konteksto ar susiklosčiusių aplinkybių“. Socialinio darbuotojo vaidmens priklausomumas nuo tam tikrų aplinkybių ir konteksto, nuolatinis įvairiapusės patirties poreikis atsiskleidžia ir tyrime. Paaiškėjo, kad dirbant BVGN ir, kaip jau buvo minėta, nebelikus papildomo personalo, kuris būtų

atsakingas už buitinius namų priežiūros darbus, socialiniai darbuotojai įpareigojami rūpintis šildymo sistemos priežiūra: *E\* šildymo ūkis iki šiol buvo priežiūrimas institucijos, bet kadangi pas mus yra pakankamai vyriškas kolektyvas, tai\* už šią smulkmeną yra atsakingas taip pat socialinis darbuotojas (D).*

J. Eidukevičiūtė ir N. P. Večkienė (2014) nurodo, kad socialinio darbo paskirtis – įvairių, kompleksiškių, gyvenimiškių situacijų sprendimas. Tyrimo medžiagos analizė rodo, kad įprastai BVGN dirba vienas arba du socialiniai darbuotojai ir keturi socialinio darbuotojo padėjėjai. Esant tokiam personalui, teritorijos priežiūros klausimai yra taip pat priskiriami socialiniam darbuotojui. Socialinis darbuotojas įpareigotas organizuoti sniego nukasimo darbus, teritorijos valymo, lauko gėlių priežiūrą: *<...> kaip organizuoti sniego nukasimo klausimą, gerai, kad vaikai padeda (B); Organizavimas vyksta socialinio darbuotojo visų veiklų. Tiek ir teritorijos. O įstaigoje, įstaigoje būdavo dažniausiai atskiri darbuotojai, kurie teritoriją tvarkydavo ir kitas patalpas (D).* Interviu metu tiriamieji nurodė papildomą pareigą dirbant BVGN – informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimą: *Skaitliukai, elektros, vandens – viską nurašyti, pateikti laiku. Reikia dar susigaudyti kur rasti tą skaitliuką, kaip prie jo prieiti, vaikus kartu vedamės (B).* Tyrimu atskleista, kad į namų ūkio darbus, skaitiklių parodymų pateikimą yra įtraukiami ir intelekto ir (ar) psichikos negalią turintys vaikai, taip ugdomi jų įgūdžiai ir savarankiškumas. Vertinant tyrimo dalyvių interviu galima teigti, kad papildomo personalo trūkumas lemia papildomų, nesusijusių su socialinio darbo profesija, socialinių darbuotojų pareigų atsiradimą, tačiau per praktinę veiklą, įveikdami kasdienius iššūkius jie turi galimybę ir BVGN gyvenančius vaikus įtraukti į naują, iki tol nevykdytą ir iššūkių keliančią veiklą. Taip dėl sąlyginio žmogiškųjų išteklių trūkumo nepavyksta patenkinti visų intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų poreikių – už juos nebeatliekami visi darbai. Tai lemia minėtų vaikų savarankiškumo didėjimą, buitinių įgūdžių ugdymąsi.

Tyrimu atskleistos ir socialinių darbuotojų funkcijos nepakitusios pertvarkos kontekste. Tiriamųjų teigimu, teikiant socialinę pagalbą intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, daug dėmesio yra skiriama savarankiškumo ugdymui. Minėti vaikai yra skatinami įsitraukti į bendrą namų veiklą, motyvuojami būti kuo labiau savarankiškesni. Pabrėžtina, kad dirbant globos įstaigoje su intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčiais vaikais, savarankiškumo ugdymas taip pat buvo skatinamas: *Įstaigoje... negalima numenkinti įstaigos. Įstaigoj buvo irgi sudarytos sąlygos vaikams ir įvairūs kambariai, ir tos, įvairios valgyklėlės, kur vaikai galėjo ruošti maistą (E).* Teikiant socialinės globos paslaugas svarbus paslaugų gavėjo ryšių išsaugojimas ir jų palaikymas su artimaisiais. Tiriamieji nurodė, kad, teikdami socialinę pagalbą intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, stengiasi išsaugoti glaudų ryšį su vaikų artimaisiais, šeimos nariais: *<...> padedu gyventojams bendrauti su aplinkiniais, užmegzti ir palaikyti socialinius ryšius (B).* Jie inicijuoja minėtų vaikų apsilankymus, artimųjų svečiavimąsi, sveikinimus įvairiomis progomis. Bendravimo ir bendradarbiavimo su paslaugų gavėjų artimaisiais funkcijai pertvarka įtakos neturėjo.

Apibendrinant pokyčių raišką, susijusią su socialiniais darbuotojais, galima teigti, kad pertvarkos kontekste socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis, atsakomybės atvejais, pareigomis. Socialinio darbuotojo

vaidmuo tampa daugiafunkcis, kintantis, įvairiapusis, jo ribos – vis mažiau apibrėžtos, jiems reikia įgyti vis naujų įgūdžių, kurių neprireikė dirbant socialinės globos įstaigoje. Dėl kitų sričių specialistų trūkumo BVGN socialiniai darbuotojai tampa atsakingi ir už visus namų buities priežiūros klausimus. Tačiau akcentuotina, kad patys socialiniai darbuotojai tyrimo metu teigė, jog savo darbo sąlygas vertina teigiamai, o kylančius iššūkius ir papildomus rūpesčius atperka ženklus intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčių vaikų savarankiškumo įgūdžių didėjimas.

#### 4. Diskusija

Analizuojant mokslinę literatūrą nepavyko rasti mokslinių tyrimų apie socialinio darbuotojo darbo turinį ir funkcijas teikiant paslaugas intelekto ir (ar) psichikos negalią turintiems vaikams, pereinant nuo institucinių prie bendruomeninių socialinės globos paslaugų. Tačiau tyrimo rezultatai patvirtino kai kuriuos mokslininkų teiginius.

S. P. Robbinsas (2003) analizuodamas organizacinius elgsenos modelius nurodė, kad vienas iš veiksnių, dėl kurių organizacijos susiduria su kintančia aplinka ir poreikiu prie jos prisitaikyti, yra socialinės tendencijos. Tyrimo metu pastebėti pokyčiai socialiniams darbuotojams perėjus dirbti iš institucijos į BVGN atskleidžia socialinės globos paslaugų teikimo organizavimo pokyčius ir būtinumą prisitaikyti prie pokyčių raiškos.

J. Campbell ir kt. (2018) teigimu, siekiant neigalių asmenų įgalinimo, veiksniumo, būtina tobulinti socialinių darbuotojų profesinę kompetenciją, stiprinti bendražmogiškąsias vertybes. Tyrime paašikėjusios įvairiapusės situacijos, kuriose tenka dalyvauti socialiniams darbuotojams, rodo įvairios profesinės kompetencijos poreikį.

L. M. Dragu (2019), T. V. Shinina ir O. V. Mitina (2019) mini, kad institucinė globos sistema dėl įvairaus darbuotojų pareigybių skaičiaus ir jų funkcijų atlikimo dažniausiai neleidžia vaikams dalyvauti veikloje, skirtoje gyvenimo įgūdžių tobulinimui, todėl jie nedalyvauja namų ruošos darbuose (pvz., maisto ruošimo, skalbimo, buitinių darbų ir t. t.). Tyrimo dalyviai teigė, kad institucinės sistemos struktūroje visus buitines darbus atlieka įvairių pareigybių darbuotojai, institucijoje gyvenantys vaikai neįtraukiami į minėtus darbus. Tačiau perėjus dirbti į BVGN dėl žmogiškųjų išteklių sumažėjimo į minėtą veiklą įtraukiami ir vaikai.

P. A. M. Blahová (2020), analizuodama Čekijos socialinių darbuotojų patirtį vaikų globos namuose atskleidžia įvairių specialistų komandos bendradarbiavimo būtinumą. A. Petrauskienė (2011) nurodo, kad socialinio darbuotojo veikla neatsiejama nuo bendradarbiavimo su įvairiomis institucijomis, partneriais, specialistais. Tyrimo rezultatai atskleidė neišvengiamą bendradarbiavimą dirbant BVGN. Tiriamųjų teigimu, perėjus dirbti į BVGN padaugėjo bendradarbiavimo su ugdymo įstaigų darbuotojais, medicinos įstaigų atstovais, organizacijų ir įstaigų, teikiančių užimtumo paslaugas, darbuotojais.

V. Rimkaus (2015) teigimu, dabartiniame kontekste socialinio darbuotojo vaidmuo tampa įvairiapusiškesnis, o socialinio darbo ribos – vis mažiau apibrėžtos. J. Adomaitienės ir R. Balčiūnienės (2017) manymu, socialinio darbo veikla yra daugiafunkcė. A. Kiaunytė ir N. P. Večkienė (2011) nurodo, kad pokyčių metas socialinius darbuotojus įpareigoja įgyti naujų profesinių kompetencijų. Įvairiapusio, daugiafunkcio sociali-

nio darbuotojo vaidmuo ir socialinio darbo ribų neapibrėžtumas atsiskleidė ir tyrimo metu. Atskleista, kad pertvarkos kontekste BVGN dirbančių socialinių darbuotojų darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis, atsakomybe, pareigomis. Taigi, siekiant atlikti daugiafunkčę socialinių darbuotojų veiklą, reikia naujų įgūdžių, kurių nereikėjo dirbant socialinės globos įstaigoje.

## Išvados

Analizuojant mokslinių tyrimų rezultatus, gautus tiriamiesiems dirbant su skirtingų intelekto ar psichikos sutrikimų turinčiais vaikais, atsiskleidė diferencijuotos pagalbos poreikis. Todėl socialiniam darbuotojui svarbu savo darbą organizuoti taip, kad socialinė pagalba atitiktų intelekto ir (ar) psichikos negalią turinčio vaiko specifinius poreikius. Dirbant socialinės globos įstaigoje su intelekto sutrikimą turinčiais vaikais, socialiniam darbuotojui yra svarbus bendradarbiavimas su kitais specialistais. Nes tik bendradarbiaudamas socialinis darbuotojas gali atliepti įvairiapusių sutrikimų turinčių vaikų individualius poreikius, užtikrinti tinkamą pagalbą fizinės sveikatos, socialinių funkcijų srityse.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pertvarkos kontekste BVGN dirbančių socialinių darbuotojų darbo turinys pasipildė naujomis funkcijomis: pirkti maisto produktų, užtikrinti kokybišką maisto gamybą, pasirūpinti tinkama dienotvarke, organizuoti užimtumo veiklą, atnaujinti vaiko dokumentus. BVGN socialiniai darbuotojai rūpinasi ir vaikų drabužiais, patalyne, taip pat namų ūkiu, o COVID-19 laikotarpiu – užtikrina ir nuotolinį ugdymą. Tyrimas atskleidė naujų socialinių darbuotojų, dirbančių BVGN, atsakomybės atvejų, susijusių su vaiku. Socialiniai darbuotojai BVGN yra atsakingi už vaikų sveikatos būklę, pasirūpinimą, kad jie suvartotų paskirtus medikamentus, vaikų priežiūrą ir saugumą vykstant viešuoju transportu su jais. Tyrimo duomenys atskleidė, kad vykstant pertvarkai padaugėjo socialinių darbuotojų pareigų. Dirbdami BVGN jie intensyviau bendradarbiauja su medicinos įstaigų darbuotojais, su mokyklomis ir (ar) ugdymo įstaigų darbuotojais bei su kitų įstaigų personalu dėl vaikų laisvalaikio ir (ar) užimtumo. Be to, tyrimu atskleista, kad socialinio darbuotojo, dirbančio BVGN, atsakomybės ribos išplėstos ir apima informacijos apie namų skaitiklių rodmenis pateikimą, teritorijos ir šildymo sistemos priežiūrą. Socialinio darbuotojo vaidmuo tampa daugiafunkcis, įvairiapusis. Socialinio darbuotojo veiklą lemia aplinkos veiksniai, ji kinta, nėra apibrėžta, jei reikia skirtingų sričių įgūdžių. Toks socialinio darbuotojo darbo turinio pokytis kelia pavojų kitokiai nei iki šiol įprasta matyti socialinio darbuotojo identiteto formavimui. Todėl įstaigų vadovams, teikiant socialinės globos paslaugas BVGN, siūlytina analizuoti įvairių pareigybių personalo poreikį BVGN ir kitų sričių specialistams darbą organizuoti taip, kad buitiniai, teritorijos priežiūros darbų klausimai nebūtų sprendžiami tik socialinių darbuotojų.

## Literatūra

- Adomaitienė, J., & Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1(8), 71–93.
- Ališauskas, A., & Šimkienė, G. (2013). Mokytojų patirtys ugdant mokinius turinčius elgesio ir (ar) emocijų problemų. *Specialusis ugdymas*, 1(28), 51–61.
- Barkauskienė, R., & Zacharevičienė, A. (2019). *Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų bei sutrikimų*. Vilnius: Nacionalinė Švietimo Agentūra.
- Blahová, P. A.-M. (2020). Preparing young people for leaving children's homes. *Czech & Slovak Social Work*, 20(4), 35–53. Prieiga per internetą <https://socialnprace.cz/wp-content/uploads/2021/01/2020-4-1-2.pdf>.
- Burvytė, S., & Kocai, E. (2017). Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais. *Socialinis ugdymas*, 45(1), 62–79.
- Campbell, J., Brophy, L., Davidson, G., & O'Brien, A. (2018). Legal capacity and the mental health social worker role: an international comparison. *Journal of Social Work Practice*, 32(2), 139–152. <https://doi.org/10.1080/02650533.2018.1439458>.
- Chiviacowsky, S., Wulf, G., & Ávila, L. T. (2012). An external focus of attention enhances motor learning in children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(7), 627–634. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2012.01569.x>.
- Collins-Camargo, C., & Antle, B. (2018). Child welfare supervision: Special issues related to trauma-informed care in a unique environment. *The Clinical Supervisor*, 37(1), 64–82. <https://doi.org/10.1080/07325223.2017.1382412>.
- Cooper, B. (2000). The measure of a competent child care social worker? *Journal of Social Work Practice*, 14(2), 113–124. <https://doi.org/10.1080/02650530020020519>.
- Creswell, C., Waite, P., & Cooper, P. J. (2014). Assessment and management of anxiety disorders in children and adolescents. *Archives of Disease in Childhood*, 99(7), 674–678. <http://dx.doi.org/10.1136/archdischild-2013-303768>.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3 rd ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- Čepukienė, V., & Pakrosnis, R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas*, 2(19), 31–44.
- Dragu, L. M. (2019). Deinstitutionalization of youth under institutional care: transition from institutional care to independent life. *Revista Universitară de Sociologie*, 15(1), 271–281. Prieiga per internetą <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2019-10/24.-Mihaela-leontina-dragu-deinstitutionalization-of-youth-under-institutional-care-transition-from-institutional-care-to-independent-life.pdf>
- Eidukevičiūtė, J., Večkienė, N. P. (2014). Profesinio identiteto formavimasis socialinio darbo praktikoje: komunikacinės kompetencijos aktualizavimas. *Tiltai*, 4, 37–56.
- Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
- Genienė, R., Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 74–89.
- Giedrienė, R. (2017). Kompleksinė laiku suteikta pagalba specialiųjų poreikių turintiems vaikams – lemiamas jų pozityviosios socializacijos veiksnys. *Socialinis ugdymas*, 45(1), 93–103.
- Griciūtė, J., & Senkevičiūtė-Doviltė, L. (2018). Lietuvos socialinės globos įstaigų, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas. *Socialinis darbas*, 21(1), 35–56.
- Gudelytė, U., & Ruškus, J. (2019). „Padėk man nuspręsti“: socialinio darbuotojo vaidmuo

- teikiant pagalbą intelekto negalią turintiems asmenims priimant sprendimus. *Socialinis darbas*, 23(1), 11–50.
- Gudžinskienė, V., & Raudeliūnaitė, R. (2016). The qualification improvement of social workers working in children's care homes in the context of their restructuring. *Society, integration, education: Proceedings of the international scientific conference, May 26th–27th, 2017, Vol. 3* (pp. 324–333). Rezekne: Rezeknes Academy of Technologies. <https://doi.org/10.17770/sie2016vol3.1455>.
- Gudžinskienė, V., Raudeliūnaitė, & R., Uscila, R. (2017). Socialinių darbuotojų patirtys rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Pedagogika*, 125(1), 158–174. <https://doi.org/10.15823/p.2017.12>.
- Gudžinskienė, V., & Šurpiak, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalią, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis darbas*, 15(1), 6–21.
- Gvaldaitė, L., ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitutionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *Socialinė politika*, 12, 55–73. <https://doi.org/10.15388/STEPP.2016.12.9817>.
- Hammond, T. H., & Butler, C. K. (2003). Some complex answers to simple question “Do institutions matter?”: Policy choice and policy change in presidential and parliamentary systems. *Journal of Theoretical Politics*, 15(2), 145–200. <https://doi.org/10.1177%2F0951629803015002646>.
- Healy, L. (2008). Exploring the history of social work as a human rights profession. *International Social Work*, 51(6), 735–748. <https://doi.org/10.1177/002087280808095247>.
- Ivanova, V., & Bogdanov, G. (2013). The deinstitutionalization of children in Bulgaria – The role of EU. *Social Policy and Administration*, 47(2), 199–217. <http://dx.doi.org/10.1111/spol.12015>.
- Ying, F., Wu, J., Wu, S., Chai, H., & Xu, Y. (2015). Game system for rehabilitation based on Kinect is effective for mental retardation. *MATEC Web of Conferences*, 22, 01036. <http://dx.doi.org/10.1051/matec-conf/20152201036>.
- Kiaunytė, A., & Lygnugarienė, V. (2019). Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: kas parodo supervizijos ir intervencijos poreikį? *Socialinis darbas*, 23(1), 69–94.
- Kiaunytė, A., & Ruškus, J. (2010). Pokyčius patiriančių socialinių darbuotojų emocinės reakcijos ir elgsenos modeliai sprendžiant konfliktus. *Filosofija. Sociologija*, 21(3), 268–276.
- Kiaunytė, A. & Večkienė, N. P. (2011). Socialinių darbuotojų, patiriančių pokyčius profesinėje veikloje, poreikis paramai: supervizijos perspektyva. *Sveikatos mokslai*, 21(7), 207–215.
- Klein, J. E. (2014). *Deinstitutionalization in Croatia* [Briefing paper]. Open Society Support. Prieiga per internetą: <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/deinstitutionalization-croatia>
- Kocić, M., I. Bojić, Aleksandrović, M., Ignjatović A., & Radovanović, D. (2017). Physical activity in adolescent with mental retardation: Is adapted basketball training adequate stimulus to improve cardiorespiratory fitness and sport skills performance? *Acta Facultatis Medicae Naissensis*, 34(2), 159–168. <https://doi.org/10.1515/afmnai-2017-0018>.
- Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių patvirtinimo“ (2012). *Valstybės žinios*, 2012-11-22, 135-6912.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ (2007). *Valstybės žinios*, 2007-02-24, Nr. 24-931.
- Petrauskienė, A. (2011). Interdisciplininis bendradarbiavimas socialinio darbo praktikoje. *Socialinis darbas*, 10(1), 42–48.
- Remschmidt, H., & Theisen, F. M. (2005). Schizophrenia and related disorders in children and adolescents. In W.W. Fleischhacker & D. J. Brooks (Eds.), *Neurodevelopmental Disorders* (pp. 121–141). Vienna: Springer. Prieiga per internetą: <http://eknygos.lsmuni.lt/springer/310/121-141.pdf>.
- Rasool, S., Zafar, M. Z., Ali, Z., & Erum, A. (2018). Schizophrenia: An overview. *Review*



- Article – *Clinical Practice*, 15(5), 847–851. <http://dx.doi.org/10.4172/clinical-practice.1000417>.
- Raudeliūnaitė, R., & Gudžinskienė, V. (2017). The development of independent living skills in young adults with intellectual disability in sheltered housing accommodation. *Society. Integration. Education: Proceedings of the scientific conference, May 26th–27th, 2017, Vol. 3* (pp. 265–276). Rezekne: Rezekne Academy of Technologies.
- Rimkus, V. (2015). Neapibrėžtumo aspektai socialiniame darbe. *Tiltai*, 70(1), 99–113. <https://doi.org/10.15181/tbb.v69i1.1053>.
- Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Samsonienė, L., Malkin, M. B., Kairys, J., & Juozulynas, A. (2017). Šeimų, auginančių vaikus su autizmo spektro sutrikimu, gyvenimo gerovė. *Sveikatos mokslai*, 27(3), 76–83. <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2017.045>.
- Shinina, T.V., & Mitina, O.V. (2019). Design and validation of the “Adolescents’ readiness for independent living” questionnaire: Assessment and development of life skills. *Psichologicheskaya nauka i obrazovanie*, 24(1), 50–58. <https://doi.org/10.17759/pse.2019240104>.
- Sučylaitė, J., & Platakytė, J. (2016). Aplinkos poveikis šizofrenija sergančių vaikų agresyvumui. *Reabilitacijos mokslai: slauga, kineziterapija, ergoterapija*, 1 (14) 2016, 62–73.
- Žydžiūnaitė, V. (2012). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Klaipėdos valstybinė kolegija.

---

## CHANGES IN THE CONTENT OF SOCIAL WORK WHEN PROVIDING SERVICES TO CHILDREN WITH INTELLECTUAL AND (OR) MENTAL DISABILITIES IN COMMUNITY-BASED CARE HOMES FOR CHILDREN

**Prof. dr. Vida Gudžinskienė**

Mykolas Romeris University, Lithuania

**Lilita Rimkevičė**

Vija social care centre, Lithuania

### **Summary**

*Due to obligations to the European Union and non-governmental organisations, the process of the transformation of institutional care began in Lithuania in 2012 with the goal “by 2030 to develop a consistent and coordinated system of assistance and services that would enable every disabled child, child deprived of parental care, disabled person to receive individual services and necessary assistance according to one’s needs, to get involved and participate in the life of the community without social exclusion, for every disabled child deprived of parental care to grow in a safe and developmentally friendly environment in the biological, in the absence thereof – in a foster family, in exceptional cases creating conditions as close as possible to the family ones” (Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania “Concerning Approval of the Strategic Guidelines*



for Deinstitutionalisation of the Social Care Homes for Disabled Children, Children Deprived of Parental Care, and Adult Disabled Persons”, 2012). The successful implementation of the goals of deinstitutionalisation requires the involvement of employees working in social care structures. Therefore, employees of care institutions are identified as one of the tools to implement changes in the provision of social services. T. H. Butler and C. K. Hammond (2003) claimed that the loyalty of institutional staff helps institutions to fulfil their functions. J. Campbell et al. (2018) emphasised the importance of social workers' values, knowledge, and skills in the implementation of the rights of persons with disabilities.

In the context of transformation, the integration of recipients of services into the community is a particularly important aspect when providing social care services. When working in a community with children with disabilities, in order to achieve full integration into the community, the nature of the work of a social worker acquires a different form than when working in an institution.

The research object of this paper is the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services. The aim of this article is to reveal the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services based on the experience of social workers working with children with intellectual and (or) mental disabilities. The following methods were used: theoretical – in the comparison and generalisation of scientific literature and documents; empirical – via semi-structured interviews for the collection of qualitative data; and qualitative content analysis – in the analysis of interview data. In order to reveal the content and functions of the work of social workers in the transition from institutional to community-based services, qualitative research was conducted and the experience of social workers working with children with intellectual and (or) mental disabilities was analysed. This article analyses the following question: How do the content and functions of social work change when providing long-term social care services in a community?

There were 7 social workers who participated in this research, and the research sample was targeted and criterion based. The applied criteria selected social workers: 1) with a degree in social work; 2) working with children with intellectual and (or) mental disabilities in community-based care homes for children; and 3) with no less than six months of work experience in community-based care homes for children. The exact number of respondents was revealed during the initial analysis of the interview text; when the analysis of the interview material revealed a lack of new information, then the data collection interviews were no longer carried out (Žydžiūnaitė, 2012). This research was conducted from October 2020 to March 2021, and followed the principles of voluntariness, goodwill, and confidentiality (Creswell, 2009). In accordance with these principles, this research was organised in such a way that the subjects did not experience any physical or material inconveniences. The subjects, who voluntarily agreed to participate in the research, were contacted by phone to arrange the most appropriate time and place for them to participate in the interview. The subjects were informed in detail about the ethical principles of the research, and were able to withdraw from the research at any time. To ensure confidentiality, the names of the subjects were depersonalised and the names of places were changed. Interview quotes are supplied in their authentic and uncorrected forms.

The results of the research revealed that the reorganisation of social care structures inevitably influenced the change in the organisation of the provision of social care services. A

*change in the provision of social care services affects the content and functions of the work of a social worker employed in a community-based care home for children.*

*There are employees of various posts working in institutional social care structures. Therefore, the organisation of work takes place through the structural division of work functions among separate units within the care institution. The provision of social care services in community-based care homes for children changes the order of work organisation, and some posts cease to exist. Thus, in the context of the transformation, for social workers employed in community-based care homes for children the content of the work was supplemented with new functions, including: the purchase of food products and ensuring food production and organisation, the care of clothes and bedding, conducting employment activities, the need to take care of the household, having to go and update the child's documents by themselves, and ensuring distanced education. It should be noted that the provision of social care services in community-based care homes for children is a relatively new way of providing services, thus care institutions do not have a unified way of exchanging the documents of children with intellectual and (or) mental disabilities – there are social care institutions where there has been no change in the way documents are exchanged. The provision of distanced education by a social worker employed in a community-based care home for children was carried out only during the period of the COVID-19 quarantine in Lithuania. This research revealed that social workers employed in community-based care homes for children assume new responsibilities related to the child, including: responsibility for the child's health, responsibility for administering medication, and responsibility when travelling with children by public transport. This research also showed that, during the transformation, the responsibilities of social workers increased to include: cooperation with medical staff, cooperation with schools/educational institutions, cooperation with other institutions concerning leisure/employment, maintenance of the heating system, the search for solutions to household issues, the maintenance of territory, and the provision of information on home meter readings.*

*This research also highlighted the unchanged functions of social workers in the context of transformation. According to the researchers, when providing social assistance to children with intellectual and (or) mental disabilities, great attention is paid to the development of independence. It should be noted that when working in an institution with children with intellectual and (or) mental disabilities, the development of independence was also encouraged. In the provision of social care services, it is important to preserve and maintain the service recipients' contact with relatives. The respondents noted that when providing social assistance to children with intellectual and (or) mental disabilities, they try to maintain close contact with the children's relatives and family members. The function of communication and cooperation with the relatives of the service recipients was not affected by the process of transformation.*

*The role of the social worker working in community-based care homes for children with intellectual and (or) mental disabilities becomes multifunctional and multifaceted. Due to environmental factors, the activities of a social worker become variable, uncertain, and require skills in different areas. In community-based care homes for children, all issues related to household care, such as the maintenance of the heating system or the organisation of the maintenance of territory, are also included in the field of social work. The subsequent change in the functions of social work risks forming a new social worker identity*

*that is different from what is usually seen. Therefore, when providing social care services in community-based care homes for children, it is expedient for the heads of institutions to analyse the need for staff in various positions, and for specialists to organise work in such a way that household and territory maintenance issues would not be left to be taken care of by social workers alone. It should be noted that, in community-based care homes, a closer relationship with the child and the involvement of the child in household chores are likely to contribute to the better preparation of children for independent living.*

**Keywords:** *children with intellectual and (or) mental disabilities, community-based care homes for children, institutional care transformation, a social worker.*

---

**Vida Gudžinskienė**, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto, Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas (is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių asmenų, kurie mokosi, kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

**Vida Gudžinskienė**, Doctor of Social Sciences (Education) and professor at the Institute of Educational Sciences and Social Work at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas include: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-)education, expression of different student competences, development of social competences, and social worker and teacher training.

---

**Lilita Rimkevičė**, socialinių mokslų magistrė, Socialinės globos centro „Vija“ vyriausioji socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinis darbas globos struktūroje.

**Lilita Rimkevičė**, Master of Social Sciences and chief social worker at the Vija social care center. Research areas include: social work in the care structure.

## NURODYMAI AUTORIAMŠ

### Straipsnio struktūra

#### **Straipsnio pavadinimas.**

**Autoriaūs** (-iũ) vardas ir pavardė.

Mokslo arba kitos **institucijos**, kuriai autorius (-iai) atstovauja, pavadinimas, adresas, telefonas, elektroninio pašto adresas.

**Anotacija.** Apimtis – 250–350 žodžių. Anotacija rašoma ta kalba, kuria parašytas straipsnis. Tai glaustas vienos pastraipos tekstas apie atliktą darbą, pristatant tyrimo esmę, jo loginę pagrindimą, taikytus tyrimo metodus bei svarbiausias išvadas ir/ar keliamus naujus klausimus.

**Reikšminiai žodžiai.** Pateikiamos 3–5 pagrindinės sąvokos, kuriomis remiantis straipsnis surandamas elektroninės terpės paieškos sistemose; reikšminiai žodžiai neturėtų kartoti straipsnio pavadinimo.

**Įvadas.** Įvade pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, suformuluojama mokslinė problema, nurodomas tyrimo objektas, įvardijamas tyrimo tikslas ir taikyti tyrimo metodai, aptartas nagrinėjamos problemos ištyrimo laipsnis.

**Pagrindinėje dalyje** – mokslinio tyrimo eiga – analizuojamos teorinės įžvalgos, aptariama tyrimo metodologija ir gauti rezultatai. Šios dalies tekstą pageidautina suskirstyti į skyrius (ir poskyrius), juos numeruojant, pvz.: 1.; 1.1. ir t. t. Įvadas ir išvados nenumerojami.

Išvados. Straipsnis baigiamas mokslinius svarstymus arba sprendimus apibendrinančiu tekstu. Išvadoje aptariamas tyrimo rezultatų reikšmingumas ir pateikiami esminiai bendrieji samprotavimai, susiję su tyrimo problemos klausimais, į kuriuos atsakyta atlikus tyrimą. Pagrindžiami tyrimų rezultatai.

Jeigu būtina, pateikiamos Rekomendacijos.

Literatūros sąrašas. Visi straipsnyje minimi šaltiniai turi būti nurodyti literatūros sąrašė, kuris sudaromas abėcėlės tvarka vadovaujantis APA (American Psychological Association) bibliografinio aprašo standartu. Pirmiausiai pateikiamos lotyniškosios abėcėlės literatūros pozicijos, po to – kirilica. Pageidautina, kad autoriai naudotų ir į literatūros sąrašą įtrauktų naujausius mokslinius šaltinius (paskelbtus per pastaruosius penkerius metus), bent penki iš jų būtų išspausdinti leidiniuose, įtrauktuose į pripažintas tarptautines duomenų bazes.

Straipsnio santrauka. Po literatūros sąrašo pateikiamas straipsnio pavadinimas, autoriaus vardas ir pavardė, mokslo ir pedagoginiai vardai, atstovaujamos institucijos pavadinimas anglų kalba. Lietuvių kalba parašyto straipsnio pabaigoje turi būti išsami santrauka (1000 žodžių) ir reikšminiai žodžiai anglų kalba. Anglų kalba parašyto straipsnio pabaigoje turi būti pateikta išsami santrauka (500 žodžių) ir reikšminiai žodžiai anglų kalba. Santraukoje turi būti pateiktas tyrimo tikslas, metodai, rezultatai ir išvados (gali būti pateikiami pasiūlymai).

**Padėka.** Jeigu būtina, išreiškiama padėka asmenims, organizacijoms, kurie tiesiogiai dalyvavo vykdamas tyrimą arba jį rėmė. Jei nurodoma tyrimą finansavusi organizacija, pateikiamas visas (nesutrumpintas) ir tikslus jos pavadinimas, sutarties numeris.

## AUTHOR GUIDELINES

### The structure of article

**The title** of an article

**Name and surname of the author(s)**

An institution (scholarly or other) the author(s) is representing: its title, address, telephone, email

**Abstract.** Length of an abstract is 250-350 words. Abstract is written in the same language as the article. This is a brief one-paragraph-text about the research, presenting the essence of the research, its rationale, research methods applied, and key findings and/or the new questions raised.

**Key words.** Give 3–5 key words under which the article could be found in electronic search engines, key words should not repeat the title of the article.

**Introduction.** The introduction discovers the relevance and novelty of the research, states a research problem, identifies the object of research, and defines the aim and research methods applied, discusses the literature related to the research problem.

**The main part of the article** - the research stages – analysis the theoretical insights and discusses the research methodology and results. This paragraph is preferably divided into sections (and subsections), they are numbered, for example. 1., 1.1. etc. Introduction and Conclusions are not numbered.

**Conclusions.** The article ends with the summarizing text of scientific discussion or decisions. The conclusions discuss the survey results and the significance of the key general considerations related to the research problem studied and answered during the investigation. The research results are grounded.

If necessary, add Recommendations.

**References.** All the articles mentioned in the text must be specified in the reference list, which is compiled in alphabetical order in accordance with the APA (American Psychological Association) citation style. First, the positions according Latin alphabet are given, and then – in Cyrillic. It is desirable that the authors use the literature and list recent scholarly sources (published within the last five years), at least five of them are published in the scholarly periodicals indexed / abstracted in international databases.

**Summary of the article.** After the references the title of an article into English is provided together with name and surname of the author(s); an institution (scholarly or other) the author(s) is representing. If an article is published in Lithuanian, it should be followed by a detailed summary (1000 words) and keywords in English. If an article is published in English, it should be followed by a summary (500 words) and keywords. The summary should include background and aim of research, description of methods, results and conclusions (if necessary, the recommendations might be added).

**Acknowledgements.** If necessary, it could be expressed a gratitude to persons, organizations who were directly involved in the investigation or supported it. If the funding organization is named, the full (uncut) and precise name of it and the contract number should be provided.

SOCIALINĖS GEROVĖS TYRIMAI  
2021, 19(2)  
Mokslo darbai

Maketavo  
*Leidykla „Žara“*

Mykolas Romeris universitetas  
Ateities g. 20, Vilnius  
Puslapis internete [www.mruni.eu](http://www.mruni.eu)  
El. paštas: [mrulab@mruni.eu](mailto:mrulab@mruni.eu)

SOCIAL INQUIRY INTO WELL-BEING  
2021, 19(2)  
Research papers

Layout  
*Publishing house “Žara”*

Mykolas Romeris University  
Ateities 20, Vilnius  
Website: [www.mruni.eu](http://www.mruni.eu)  
E-mail: [mrulab@mruni.eu](mailto:mrulab@mruni.eu)





# SOCIALINIS DARBAS

Mokslo darbai · Research Papers

## SOCIAL WORK

18(2)

2020

ISSN 2029-2775 (online)

doi: 10.13165/SD